

70 LET PD KRANJ

PLANINSKI VESTNIK

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

9 1969

poštšina plačana v gotovini

VSEBINA :

OB 70-LETNICI	
Slavko Zalokar	393
PREŠERNOV KRANJ	
Črtomir Zorec	393
ZGODOVINSKO-URBANISTIČNA PODOBA STAREGA KRANJA	
Cene Avguštin	395
SPOMINI NA MLADE DNI IN STORŽIČ	
Ing. Pavle Šegula	400
OD DOLGEGA HRBTA DO PAMIRA	
Franci Ekar	405
PRVO SREČANJE	
Brane Jaklič	409
JUŽNA STRAN STORŽIČA	
Karel Bajd	411
O ZGODOVINI PLANŠARSTVA NA GORENJSKEM	
Anka Novak	414
MOJE POTI	
Darina Konc	418
JAKOBOVA NEDELJA	
Marijan Krišelj	420
MED MLADIMI KRANJSKIMI PLANINCI	
Karel Makuc	422
MLADINSKI ODSEK PD KRANJ	
Marija Brudar	424
PLANINSKO DRUŠTVO »GAMS«	
Jaroslav Gunčar	429
GORENJSKA PARTIZANSKA POT	
Andrej Brovč	430
DR. UROŠU TRŠANU IN DR. BRANETU PRETNARJU V SPOMIN	
Janez Ovsec	432
OBČNI ZBORI	433
ALPINISTIČNE NOVICE	434
VARSTVO NARAVE	435
IZ PLANINSKE LITERATURE	437
RAGLED PO SVETU	437

NASLOVNA STRAN:

Bohinjsko jezero stoji pokojno . . .
v dnu zad stoje snežnikov velikani . . .

(Po Prešernu)

Foto prof. Miro Kambič

«Planinski Vestnik» je glasilo Planinske zveze Slovenije / Izdaja ga PZS - urejuje ga uredniški odbor. Odgovorni urednik: Stanko Hribar; glavni urednik: Tine Orel. Revija izhaja dvanaajstkrat na leto. Članke pošiljajte na naslov: Tine Orel, Planinska zveza Slovenije, Ljubljana / Uprava: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvorčakova 9, p. p. 214, telefon 312-553 / Tu se urejajo: reklamacije (ki se upoštevajo dva meseca po izidu številke), naročnina, honorarji, oglasi, razvid naslovov / Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani / Letna naročnina je N din 24.-, ki jo morete plačati tudi v štirih obrokih (naročnina za inozemstvo N din 37.- ali 3 USA \$) / Tekoči račun revije pri Narodni banki 501-8-5/1 / Spremembo naslova javljajte na Upravo Planinskega vestnika, pri čemer navedite poleg prejšnjega vedno tudi novi naslov, po možnosti s tiskanimi črkami.

Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pa pismene odpovedi, ki jih naročniki izročijo Upravi do 1. decembra za prihodnje leto. Rokopisov ne vračamo.

planinski vestnik

glasilo planinske zveze slovenije l. 1969 – št. 9

OB 70-LETNICI

Slavko Zalokar, predsednik SO Kranj

Kranjska podružnica Slovenskega planinskega društva je nastala v času, ko je bilo najbolj živo osveščanje slovenskega naroda in ko je na naših tleh še divjal narodnostni boj. Ta se je v gorskem svetu odražal pri gradnji nemških in slovenskih planinskih postojank. Razveseljivo je tedaj, da je bilo tudi v Kranju planinstvo eno od sredstev narodnega gibanja ter da so se nato tudi vse nadaljnje generacije ob lepoti naših gora in naše narave vzgajale v ljubezni do rodne zemlje in v odporu zoper nasilje in tiranijo. To je prišlo očitno do izraza zlasti v narodnoosvobodilni vojni, ki so se je udeležili tudi številni člani planinske organizacije, planinske postojanke pa so postale zavetišča naših borcev.

Po vojni smo tudi v Kranju doživeli in še doživljamo nesluten porast planinstva. Temu je nedvomno vzrok tudi razmah industrializacije, urbanizacije in splošne tehnizacije življenja. Povratek k naravi, predvsem pa hoja v gore učinkovito izravnava moderni tempo življenja in obnavlja duševne in telesne moči naših ljudi. Naloge planinske organizacije, našega planinskega društva, so zaradi tega še večje in pomembnejše. Usmerja naj še naprej svoje članstvo, predvsem pa mladino, v prostem času v naravo, v naše gore in planine in navaja naše ljudi k zdravemu načinu življenja, k pravilnemu odnosu do naše družbe in k ljubezni do svoje domovine, da jo bodo spoznali v njenem najlepšem delu.

Ob 70-letnici ustanovitve želim PD Kranj najboljše uspehe in vsestranski napredek!

Kranj, 28. 5. 1969.

PREŠERNOV KRANJ

Črtomir Zorec

do od rojakov, ki so kdajkoli spešili v naše gore, ni ostrmel nad lepoto mesteca na skalnatem pomolu, tik nad sotočjem bistre Save in hudourne Kokre? Čudovit venec zasneženih gora – Storžič, Zaplata, Kočna in Grintavec – nad preprogo zimzelenih gozdov, varuje Kranj pred severnimi vetrovi. Tam daleč, na zahodu, na robu visoke Gorenjske pa vsako jutro »světla zarja zlatí z rumen'ni žarki glávo trojno snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja...«

Tvegam očitek slaboglasne gorenjske bahavosti, če trdim, da je Kranj najlepše slovensko mesto: nad deročo reko skalovita stena s silhueto stolpov in strmih streh, v ozadju pa planine in jasno sinje nebo – kot dobra dlan, ki varuje pred viharji...

A če bi me že kdo od rojakov zavrnil, češ, le za Gorenjce je Kranj res najlepši, tedaj bi se moral dotakniti src, kajti Kranj je ljub vsem Slovencem – zaradi pesnikovega neiztrohnjenega srca, ki ga varuje prst starega mestnega pokopališča. In ta dragotina dovoljuje Kranju, da se s ponosom imenuje – Prešernovo mesto. Planinstvo in poezija... Kaj ni to isto iskanje lepote, isto hrepenenje po dobroti in resnici? Če to občutimo, tedaj gotovo tudi smemo Prešerna vplesti v naše gorniške pogovore.

Tem prej, ker je prav naš pesnik-prvak domačin izpod gorenjskih gora. Tam v Vrbi, tik pod Stolom, mu je stekla zibelka – čist, svež planinski vetrc mu je vedril otroška leta. Vse življenje je Prešeren nosil v srcu ljubezen do krajev okrog svojega rodnega doma. Kajti »...dežela kranjska nima lepš'ga kraja, ko je z okol'šč'no ta, podoba raja.«

Da je Prešeren bil v družbi s prijateljem Matijo Čopom pri Savici, to vemo iz zanesljivega sporočila. Saj je čudovita »povest v verzih« Krst pri Savici tudi sama dovolj prepričljiv odsev pesnikove poti v osrčje bohinjskih gora.

Manj znano pa je sporočilo »triglavskega« župnika Jakoba Aljaža, ki ve povedati tudi o Prešernovih potih v Vrata. To je dovškemu župniku posredovala domačinka Terezija Šetina, rojena Janša, ki je v prvih Prešernovih kranjskih letih služila v sloveči gostilni pri Stari pošti. Ko pa se je poročila, se je naselila na Dovjem. Povedala je ob koncu svojih let spomine na Prešerna.

Tako smo zvedeli, da je pesnik hodil s svojo družbo na lov v Vrata. »Kuhala pa sem jim jaz, ko so se vračali z jage,« je ponosno zardila Janševa.

Seveda si Prešerna zares ne moremo zamišljati kot strastnega strelca divjadi. Bržčas se je pridružil družbi le zaradi slavnoznane lovske zgovornosti in zbadljive šegavosti ob obveznem »zadnjem pogonu« v gostilniški sobi.

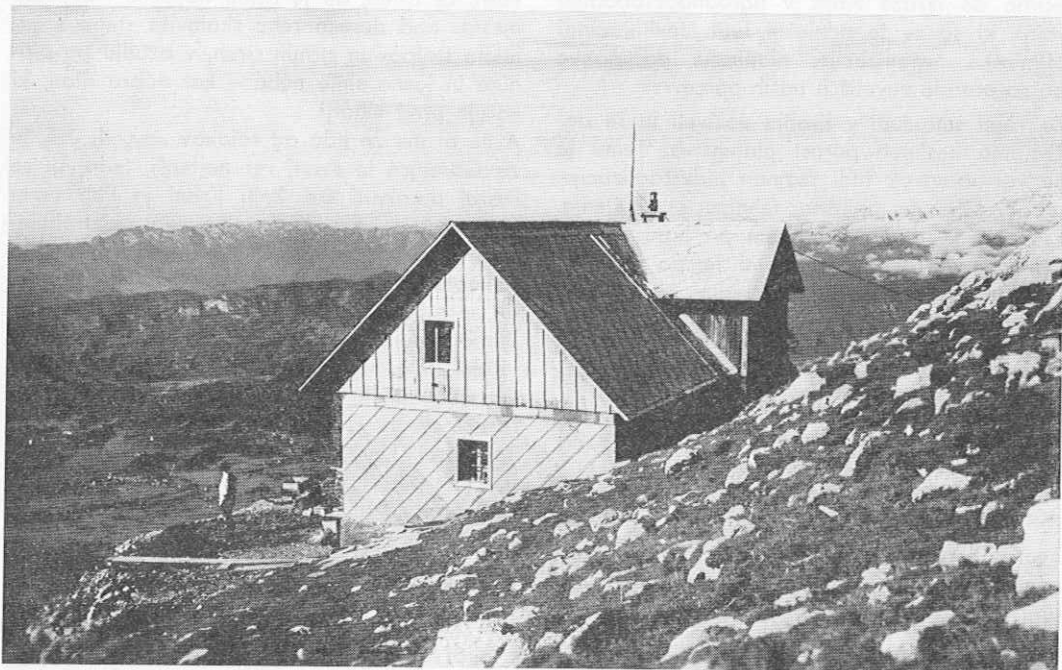
Prav Aljažev zapis o sporočilu kuharice Janševe nam potrjuje misel: spričo tako obsežnih poslovnih opravkov, kakršne nam izpričujejo nedavno odkriti pravni akti v jeseniškem železarskem arhivu, so morali biti prijateljski od-

nosi med Prešernom in Viktorjem Ruardom, lastnikom železarne na jeseniški Savi, pač tako pristrčni, da je bogati zakupnik obsežnih triglavskih lovišč, kdajpakdaj povabil na lov tudi svojega pravnega zastopnika, ki je pred sodišči in oblastmi zanj sukal jezik in pero.

Da je bil Viktor Ruard (1814–1886) Prešernu res pravi prijatelj (tudi v nesreči!) zvemo iz spominov pesnikove najmlajše sestre Lenke, ki jih je pozneje objavil Tomo Zupan, Prešernov rodoslovec:

»Ali vama kaj manjka,« je neka Kranjica vprašala starejšo sestro Katro, ki je bratu gospodinjala. To pa zato, ker je vedela, kako bolni doktor težko dela in zavoljo tega malo zasluži. Katra je nato odvrnila, da jima nič ne manjka, ker je fužinar Ruard s Save dal nekaj denarja za tožbo, ki še ni bila izdelana. – Katra je potem bratu očitala, češ, saj tega denarja še nisi zaslužil. On pa njej nazaj: Od tega pa le tiho bodi. Ruard že ve, zakaj mi je dal vnaprej in da jaz potrebujem. Res, jaz njegovega denarja še nisem zaslužil, pa ga bom. Zato ne smeš ne ljudem, ne meni o tem govoriti. Fužinar je bil neki sila prijazen mož. Je v boleznih doktorja obiskal. To pa vem, da Ruard denarja za tožbo, ki je doktor ni mogel končati, ni nazaj zahteval.«

Predvojna Prešernova kočica na Stolu

Res, med upniki, ki so se koj po pesnikovi smrti oglasili in zahtevali svoj denar, Ruarda ni bilo.

A kakor bi bilo prav, da se iz pesniških kramljanj izmotamo in kaj več povemo o Kranju, ki na večerni strani naše domovine predstavlja prva vrata v svet ponosne Jugoslavije, smo vendarle še vedno prevzeti od vrste lepote in znamenitosti, ki jih nikakor ne moremo spregledati, četudi bi želeli ostati na zemlji kot preprosti popotniki. A so stvari, ki jih kultivirana osebnost ne sme prezreti. Saj hodi po svetu z odprtim srcem in mislečimi očmi...

Zato smo spet v Kranju, v izhodišču tur, izletov in sprehodov, ki si jih zazdaj načrtamo le v snu: mimo Šmartnega, kjer ždita sredi nagrobnikov tudi dve plošči s Prešernovimi verzi (Franc Juliani in Jurij Kalan), nas vodi pot mimo gradu Šempetra, kjer so živeli iskreni pesnikovi prijatelji Vesti, vkreber, na goro svetega Jošta. Iz njegovih lin še danes zveni pesem zvoná, ki mu je Prešeren dal tako sloveč napis. Sestopili bomo, da se ne pregrešimo proti gorniškemu izrazju, v Crngrob in obstali pred resnobnimi srednjeveškimi freskami, ki kažejo delo in življenje davnih let. Če pa se spustimo na severno plat, se kar iznenada znajdemo v besniških hostah, kjer je še pred stoletjem strašil »rokovnjač Dimež, strah kranjske dežele«.

Ko pa se napotimo iz Kranja ob Savi navzdol, že po nekaj sto metrih ostrmimo na lepoto vodne tesni, ki se ji pravi Zárica. Tu se Sava zoži in divjá skozi pravcati kanjon z navpičnimi stenami na obeh straneh. In še to, bolj potihoma, povem, da je v stenah desnega brega vse polno planik, ki cvetó bolj zgodaj kot v visokih gorah. K sreči pa so najlepše planike v Zárici nedosegljive in tako jih nihče ne more trgati.

Ko pa se savska tésen spet razširi, izplezamo in že smo na Sorškem polju, v Podreči pri Mavčičah. Tu se je rodil Simon Jenko, prvi lirik za Prešernom. Prav letos se bomo spomnili 100-letnice Jenkove smrti.

Prav tako bogata z doživetji utegne biti pot na sever. Iz Kranja bomo seveda najprej spešili v Storžičevo kraljestvo. Ustavili se bomo, pa čeprav le za pozdrav, v Srednji Beli. Tu se je rodil Matija Valjavec-Kračmanov, prvi naš pripovedni pesnik.

In še nekaj streljajev – pa smo pred gradom Turnom nad Preddvorom, kjer je bila doma prva slovenska pisateljica Josipina Urbančičeva-Turnograjska. Le obelisk v grajskem parku še

spominja na slovečo lepoticu, o kateri je v ilirščini pisal Radoslav Razlag:

»Struka je visokega, kako mlada jela, vitkotenkega kako gorska vila, duhapolnoga obraza, žarnih modrih očiju, belosvjetle kose, duše nježnočutljive, uzoropolne – duh i srdce, um i razum jednakih, nenavadnih silnih moči.«

Če pa se ozremo iz Kranja na jutranjo stran in se tjakaj napotimo, nas bodo najprej sprejele šenčurske gmajne. Tu je domoval silni Štempihar, ki se ni nikogar bal, najmanj pa oblastnikov.

In še tja pod Krvavec stopimo, kjer je bil doma Davorin Jenko, v Dvorje pri Cerkljah. Misel nam zbeži zdaj spet še k Simonu, onstran Save: kako sta oba Jenka ustvarila pesem, ki je toliko desetletij vodila Slovence v narodnostne boje »Naprej zastave slave« – spesnil Simon, uglasbil pa Davorin...

A skoraj smo zašli – saj si nismo hoteli lastiti vloge vodnika na poteh okrog Kranja – hoteli smo opisati le venec lepote okrog mesta, ki ga imamo tako radi.

Še Prešerna smo vpletli v naša kramljanja! Resda ni bil kaj prida gorohodec, bil pa je pešec: peš iz Vrbe na Dunaj in nazaj, peš iz Ljubljane na Polzelo k stricu, pa peš na mnogih poteh. Bil je tedaj čas, ko ni bilo ne železnice, ne avtomobilov, ne žičnic. Bile pa so še čiste gore...

ZGODOVINSKO-URBANISTIČNA PODOBA STAREGA KRANJA

Cene Avguštin

emljepisni položaj Kranja ob sotočju Save in Kokre in ob stikališčih starih prometnih poti, je že zgodaj ustvaril primerne pogoje za naselitev.

Nepretrgano nastajanje naselbin na skalnatem kranjskem pomolu, ki sta ga izoblikovali obe reki, sega v prazgodovinsko in rimsko dobo. Medtem ko je naselje v starejši železni dobi, kot nam to dokazuje bogato ilirsko grobišče, doseglo enega od viškov svoje razvojne poti,

Kranj I. 1649 (M. Merian, *Topographia provinciarum Austriacarum . . .*, Frankfurt A. M. 1649)

njegov pomen v kasnejših stoletjih in v rimskem času zaradi preusmeritve važnejših prometnih poti z območja Gorenjske precej oslabi. Medtem ko so nam Iliri poleg grobišča na severozahodnem obrobju mesta zapustili tudi nekatere sledi svoje naselitve v neposredni bližini današnje župne cerkve, t. j. v središčnem, najširšem delu pomola, nam je naselbinska podoba ilirsko-keltske oz. kasnejše rimske naselbine, ki je nosila ime Carnium, mnogo manj jasna. Vendar lahko domnevamo, da se naselbinsko jedro tudi v tem času ni premaknilo s središčnega dela pomola, saj celo njegov za obrambo najbolj pripravi jugovzhodni del, današnji Pungert, ne kaže sledov naseljenosti. Isto velja za podobo Kranja v obdobju preseljevanja narodov, ko v njem bivajo vzhodni Goti, Langobardi in drugi in ki je sicer zastopano z obsežnim grobiščem na jugozahodnem vznožju Pungerta. Čeprav je tudi staroslovanski Kranj večidel prekrit s kasnejšim srednjeveškim naseljem, nam vendar to pot rezultati arheoloških izkopavanj dovolj jasno dokazujejo, da se je slovansko naselbinsko jedro razvrščalo okrog pred leti odkritega grobišča na področju da-

našnjega glavnega trga s središčem ob sedanji poznogotski cerkvi in ob prometni poti, ki je tekla po sredi pomola.

V okviru frankovske obrambne organizacije proti Madžarom je poleg ostalih krajin ali mejnih grofij, ki so na vzhodu oz. jugovzhodu obrobile Karantanijo, nastala v 2. pol. 10. stoletja tudi kranjska krajina s središčem v Kranju. Ta se v virih prvokrat omenja sredi 11. stoletja z imenom Creina. Tako kot nekdanj se je tudi v tem času jedro naselbine razporedilo na prostoru okrog današnje cerkvene stavbe. Čeprav nam cerkvena organizacija v zgornjem Posavju v svoji zgodnejši dobi po svojih spomenikih ni podrobneje poznana, skoraj ne dvomimo, da je že kmalu po pokristjanjenju stala na mestu današnje farne cerkve njena starejša prednica. Njen obstoj nam potrjuje nepretrgana povezava staroslovanskega in kasnejšega srednjeveškega pokopališča, ki zaradi svoje obsežnosti obenem nakazuje tudi velikost naselbine. To potrjuje tudi vloga in pomen cerkve pri kasnejši organizaciji cerkvene uprave na tem področju, ko postane Kranj sedež prafare in s tem pomembno cerkveno središče.

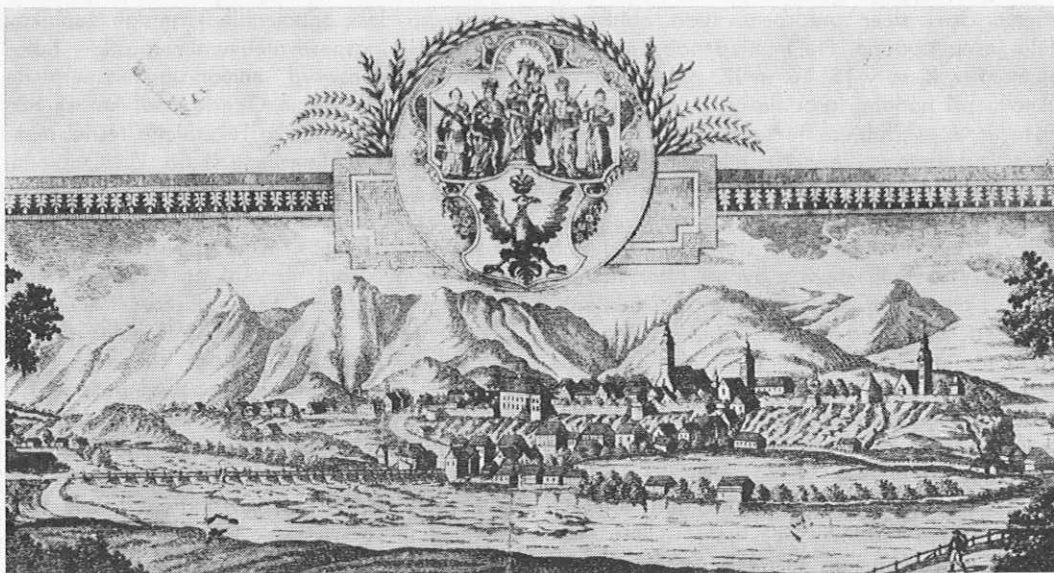
– Pokopališče, cerkev in njej pripadajoča poslopja so verjetno že zgodaj obdali z zidom, kar je rodilo sožitje, ki ga E. Klebel uvršča med tiste pogojnike, ki so kasneje igrali pomembno vlogo pri razvoju mestnih naselij v vsem vzhodnoalpskem prostoru.

Medtem ko se meje prvotnega cerkvenega naselja vsaj na jugovzhodu nekako ujemajo z mejami v 18. stoletju opuščenega farnega pokopališča, je lega gradu kranjskega mejnega grofa – krajiščnika, čigar sedež je bil Kranj in na katerega obstoj nas opozarja tudi pristavek »burg« k prvotnemu imenu »Creina«, mnogo bolj sporna. Mikavna bi bila misel iskati njegovo lego na mestu pred leti porušene stavbe št. 33 v Tavčarjevi ulici z značilnim imenom Podrtina. Zaradi bližine cerkvenega okoliša bi mogel biti tako grad, podobno kot marsikje drugod v takratni frankovski državi, vključen v njegov arhitekturni sestav. Od te trditve nas po drugi strani odvrta misel, da grad na tej odmaknjeni strani pomola, ki strmo pada proti globeli Kokre, ne bi imel kaj varovati. Tako bi bilo mnogo bolj opravičljivo iskati njegov položaj na izstopajočem robu savske terase, nad današnjim mostom preko reke, na prostoru, kjer je v 13. stoletju zrastel tudi ortenburški grad oz. kasneje današnji grad Kieselstein in kjer je morda nekaj stala tudi utrdba briksenških škofov, ki se omenja sredi 11. stoletja. Prostor suvereno obvladuje prehod preko Save

s komunikacijo, ki je najbrže že od najstarejših časov prečila pomol in se prek današnjega Savskega brega usmerjala k reki.

Ob naselbinskem jedru, ki ga je predstavljal cerkveni okoliš, se je razgrnilo ostalo naselje, katerega obsega in oblike do danes žal ni bilo mogoče natančneje ugotoviti. Ker je bil Kranj od 11. stoletja dalje kot upravno središče pokrajine s sedežem mejnega grofa najpomembnejši kraj v deželi in kot sedež prafare tudi važno cerkveno središče, lahko upravičeno domnevamo, da je v tem času obstajala na pomolu večja naselbina, sestavljena iz pripadnikov plemstva, klerikov, vojakov in poljedelcev. V okviru tega naselja se je zaradi ugodne prometne lege po vsej verjetnosti kmalu razvilo tudi tržišče oz. sejmsko središče, podobno kot v mnogih drugih podobnih naselbinskih aglomeracijah tiste dobe. Vendar moramo poudariti, da se to prvotno srednjeveško tržno naselje tako po svojem družbeno-pravnem kot naselbinsko-oblikovnem značaju še ne more primerjati s kasnejšo meščansko naselbino, ki se je v Kranju razvila v 1. tretjini 13. stoletja. Gospodarski razvoj, ki se je konec 11. stoletja začel uveljavljati v zahodni Evropi in je v 12. stoletju zajel tudi Vzhodne Alpe in z njim tudi slovensko ozemlje, je privedlo do nastanka mest in meščanstva. Kot samostojna veja gospodarstva se je izoblikovala poklicna obrt s središči v meščanskih naseljih. Te sklenjene

Kranj na chevski diplomi konec 18. st.

naselbine obrtnikov in trgovcev so navadno ustanovljali veliki zemljiški gospodje. Ker mesta niso bila le središča menjave dobrin v določeni agrarni okolici, temveč navadno tudi pomembna prometna vozlišča in zaradi obzidja, ki jih je obdajalo, tudi odlične obrambne postojanke, jim je ustanovitelj podeljeval posebne pravice. V 12. in še posebej v 13. stoletju nam tudi naši zgodovinski viri vedno znova omenjajo nove trge in mesta in z njimi njihove prebivalce. Tako se je tudi v slovenskih pokrajinah pojavilo meščanstvo kot nov družbeni razred in nosilec naprednejšega menjalnega oz. denarnega gospodarstva namesto fevdalnega, zaprtega načina gospodarjenja.

Kranj se prvič omenja kot mesto l. 1256, o kranjskih meščanih pa nam govore viri že l. 1221. Ustanovitelji mesta so bili po vsej verjetnosti grofje Andeški, ki so že sredi 12. stoletja postali namestniki mejnega grofa na Kranjskem in jim je poleg lastne posesti s središčem v Kamniku pripadal tudi službeni krajiščnikov fevd okrog Kranja. Od Andeških je mesto prejelo tudi svoj grb, enoglavega orla. Z razdelitvijo zemljišč po razpoložljivem mestnem prostoru med nove naseljence, obrtnike in trgovce iz gospodarsko bolj razvitih nemških, italijanskih in verjetno tudi koroških mest je začela rasti mestna naselbina.

Tlorisna zasnova mesta s pravokotno oblikovanim glavnim trgom, vpadno cesto, z dvema vzporednima komunikacijama, ki v rahlo upognjeni črti spremljata središčno prometno žilo in s posameznimi, pravokotno na smer magistrale potekajočimi prečnimi prehodi, je v svoji začetni fazi sicer preprosta, toda oblikovno zelo jasno podana. Ne manjka nobeden tistih elementov, ki so v 15., 16. in 17. stoletju postali osnova pri nadaljni urbanistični rasti mestnega naselja. V tej dobi se je Kranj razvil v občudovanja vredno urbano telo s prostorsko učinkovito mrežo ulic in trgov ter z vrsto izstopajočih plastičnih elementov, ki so jih sestavljale obrambne naprave s stolpi in predvsem skupina cerkvenih stavb z zvoniki, kot so npr. župna, pungerška, roženvenska ali nekdanja špitalska ter kapucinska cerkev. Mogočna podoba mesta, ki nam jo je v svojem bakrorezu iz l. 1649 ohranil topograf Merian, nam prej vzbuja videz cerkvene prestolnice kot pa trgovskega in upravnega središča pokrajine. Čeprav ta pojav med srednjeveškimi mesti ni osamljen, saj cerkev navadno prevladuje nad ostalimi arhitekturnimi sestavinami, nam očitno ne skladje med videzom in resnično stvarnostjo

pomaga dojeti nekatere osnovne značilnosti starega Kranja in njegovih prebivalcev.

Ponos, samozavest, vztrajnost, čut za skupnost in svobodo, ki so ga prinesli s seboj prvi naseljenci iz dežel z močno meščansko zavestjo, je ostal osnovna značilnost tudi v kasnejših stoletjih, ko je dotok domačega slovenskega življa izpopolnil in nadomestil staro prebivalstvo. Čut za svobodo se je najprej manifestiral v obrambi mestnih svoboščin, ki mu jih je poizkušalo kratiti plemstvo v vojnah za celjsko dediščino, v dobi turških vpadov in končno v boju za versko svobodo, ki ga je mesto moralo bojevati v času protestantizma. Občudovanja vredno vztrajnost je mesto pokazalo ob velikih požarih l. 1668, 1749 in 1811, ko so pogoreli večji deli naselbine in je bilo treba iz pogorišč na novo pozidati mesto. Ponosni na svoje deželno-knežje svoboščine so npr. prebivalci Kranja kot en mož l. 1635 nastopili proti predlogu, naj bi zaradi turške nevarnosti njihovo mesto prezidali v trdnjavo. Tudi na ekonomskem področju se je kazala njihova neuklonljivost v stoletnem boju za prometna oz. trgovska pota in ostale privilegije. Iz globoke zavesti za skupno reševanje komunalnih vprašanj se je oblikovala tudi podoba naselja. Pri njegovi rasti je sodelovalo vse mesto. Iz duha skupnosti so zrasle dominante mestnih zvonikov in se oblikovali prostorski in plastični elementi mestnega telesa. Ta ponos na lastno mesto in vsa dejavnost, ki je rasla iz njega, pa je bil včasih varljiv in ni vedno vzklikal iz dejanskih pogojev: Kranj, mesto cerkva in zvonikov in na videz prava cerkvena prestolnica je bil v resnici po dobi znamenitih kranjskih župnikov 15. stol. in pospeševalcev umetnosti – Kolumana de Manswerd, humanista Prospera de Camogli in dr. Matije Operta, vsaj kar se tiče župne cerkve, v začetku 16. stoletja le del menzalne posesti ljubljanskega škofa. V 18. stoletju, ko je po eni strani mesto preživljalo morda največjo gospodarsko krizo v svoji zgodovini in so ljudje zapuščali hiše ter se selili drugam, je na drugi strani nastajal na Pungertu daleč naokrog vidni zvonik, ki je nadomestil nekdanje odprte line za zvonove, in se obenem gradila ena največjih župniških palač na Slovenskem. Tudi v tej luči se je mesto večkrat pokazalo – bahavo navzven, a znotraj pogosto trhlo in majavo. Morda je bila temu kriva gospodarska in družbena diferenciacija, ko se je od 17. stoletja dalje vedno bolj večal prepad med premožnimi in siromašnimi prebivalci mesta in se je bolj in bolj ožil krog meščanov, ki so se

Wagnerjeva litografija Kranja iz srede 19. stoletja

udeleževali uprave mestnega organizma. Medtem ko je bilo drugod v srednji Evropi že čutiti učinke tehniške revolucije, je Kranj v 18. in 19. stoletju le počasi sledil gospodarskemu razvoju. Razmeroma primerno se je oblikoval tudi okvir in obseg urbanističnih in arhitekturnih nalog. Ekonomski položaj se je vidneje spremenil šele po prvi svetovni vojni z delno industrializacijo mesta. Po revolucionarnih povojnih spremembah v družbeni in gospodarski strukturi se je spremenila tudi mentaliteta nekdanjega malo-meščanskega Kranja. Novi pogoji so narekovali tudi novo obliko, način in obseg urbanističnega snovanja, ob katerem pa vendar dobiva stari Kranj polnovredno mesto kot spomenik ustvarjalnega duha preteklih stoletij. In če ob tem na kratko navežemo vprašanje deleža posameznih dob in njihovega odziva na sodobno umetnostne tokove pri oblikovanju urbanistično-arhitekturne podobe mesta, lahko ugotovimo naslednje: Opirajoč se na dane naravne pogoje in obstoj posameznih starejših naselbinskih elementov je gotika ustvarila osnovni urbanistični koncept mesta in tlorisno zasnovo meščanske hiše, ki se bistveno ni spremenila vse do 18. stoletja. Oblikovalni program, ki je v začetku izgrajeval prometno mrežo in tržni prostor kot središče osnovne ekonomske dejavnosti naselja – trgovanja in obrti, je bil spričo sorodnih pogojev podoben oblikovalnemu programu

ostalih srednjeevropskih mest. Cerkvena stavba se je s svojo lego ob samem tržnem jedru, obliko in razsežnostjo, ki jo je gotika privedla do monumentalnih mer, aktivno vključila v oblikovanje trga in celotnega naselja. Renesansa je v 16. in 17. stoletju dopolnila tlorisno zasnovo mesta ter z zgraditvijo oz. izpopolnitvijo obrambnega sistema in s smotno razporeditvijo arhitekturnih dominant po mestnem prostoru bistveno prispevala k izoblikovanju njegove kristalinične podobe. Način obzidave in z njo povezan plastični vtis naselbinske gmote se zopet tesno povezujeta z obliko zunanje lupine ostalih slovenskih in evropskih mest. V tem času je tudi meščanska hiša prešla golo funkcionalnost srednjega veka in se razvila v umetnostno polnovreden arhitekturni organizem. Najvidnejši spomenik tega obdobja je poleg številnih še ohranjenih meščanskih hiš plemiški dvorec iz l. 1638 na glavnem trgu, ki s svojo italijansko občuteno fasado in severnjaško zasnovano notranjščino lepo predstavlja tudi ostala arhitekturna stremljenja te dobe. Barok je v svojem hotenju po poenotenju in združevanju fasadnih ploskev bistveno pripomogel k prostorninski učinkovitosti ulic in trgov, sicer pa spričo težkega ekonomskega položaja, v katerem se je znašlo mesto po prehodu iz srednjeveškega gospodarstva v merkantilno, ni imel vidnejše vloge. Obdobje klasicizma, kate-

rega razvoj in razcvet je omogočala obnova mesta po velikem požaru l. 1811, je vplival predvsem na preoblikovanje uličnih ostentij, na obogatitev arhitekturnih členov ter končno na korenito izmenjavo stavbnega gradiva. Urbanistični razvoj se je v tem času še vedno omejeval na teritorij mestnega pomola in iz ekonomskih razlogov iskal bližino tržnega prostora. Poleg Layerjeve hiše in tako imenovane Podrtine v Tavčarjevi ulici je hiša Mihaela Pagliaruzzija na glavnem trgu (Kazina) edini pomembnejši arhitekturni spomenik klasicistične dobe v Kranju.

V 2. polovici 19. stoletja se je urbanistična dejavnost ob ugodnejših ekonomskih pogojih razširila s pomola tudi na prag kranjske ravnine. V okviru sodobnega arhitekturnega mestnega razvoja je historizem s svojim bahavim kopičenjem dekorativnih elementov po fasadnih ploskvah našel močno oporo pri takratnem meščanskem naročniku in na prelomu stoletja prevpil porajajoče se začetke moderne secesijske smeri, ki je zato Kranj skoraj ne pozna. Vštric z rastjo prebivalstva, razvijajočo se industrializacijo in večjimi zahtevami po stanovanjski kulturi so rasle v našem stoletju potrebe

po urbanizaciji novih površin. Urbanistična in arhitekturna dejavnost sta s svojimi modernimi in večkrat pogumnimi oblikovnimi rešitvami kmalu zajela celotno mestno okolico, predvsem njegovo vzhodno in severozahodno obrobje, kjer je po osvoboditvi začel rasti novi Kranj.

SPOMINI NA MLADE DNI IN STORŽIČ

Ing. Pavle Šegula

»Ata, ali smem na Storžič?«

Tako se je ponavadi pričelo. Teško je bilo izdavi to prošnjo, saj je bila že kar po pravilu brez upa zmage in me je oče potolažil z različnimi nauki, češ da je tudi doma še moč kaj narediti, pomagati mami ali pa morda pogle-

Kranj, Mestna hiša, Dolinarjeva galerija

Foto Gorenjski muzej, Kranj (A. Ignaščenko)

dati v kako knjigo. Lepo zamišljeni prizori z gore mojih sanj so ob takih napatkih naglo prhneli v sivo enoličnost vsakdanjega dne, da je prirojenemu optimizmu komaj uspelo potolažiti razočarano notranjost... »Pa drugič, za dežjem je še vedno posijalo sonce.«

Seveda mi je bila včasih sreča bolj mila ali pa je mama pogledala skozi prste, ko je oče odšel na delo v tovarno. Potisnila mi je v roko skromno popotnico, kruh pa kako jabolko, steklenico kave in pripomnila, da bo treba pohiteti, če hočem biti doma hkrati z očetom in vso dolgo pot opraviti peš. Tako smo pač tiste čase hodili v gore...

Tine me je že nestrpno pričakoval, oborožen s podobnim brašnom in kako pomarančo, ki mu jo je s stojnice odrinila njegova mama, prodajalka zelenjave. Urnih krač sva se poslovila od domačih in pospešila korake v prosto naravo.

Ko sva na Kokrici čez vrh zavila proti Bobovku, so bile tegobe slovesa in nelagodje napol ukradene prostosti že za nama. V tolmunu lene Rupenšče so se gnetle ribe, da je površina leno vzvalovila, ko sva preplašila sivi roj in mu mimogrede vrgla kako mrvico kruha, na gladini so se zverženo odražale podobe krivenčastih vrb.

Še malo, pa sva bila na planem, za nama so ostale poslednje, majhne kmetije, na desni je z zamolklim ropotom puhala para iz opekarne na Bobovku. Vse želje in misli pa so se povsem uklenile gore, ki so mogočne in široke rasle v nebo pred nama.

Oči so iskale in odkrивale podrobnosti poti, ki naju je čakala, plečati široki Storžič s sosedama Kriško goro in Zaplato je zagrinjal skoro vse obzorje. Bolj na desno so se belili apnenčasti, zobati skladi od Kočne in Grintovca pa preko Kalške gore in Grebena do Krvavca. Proti zahodu daljni Stol in že bolj za hrbtom mogočna veriga Julijcev. Nad livadami in njivami so žgoleli nevidni škrjančki, iz prikritih gošč je tu in tam odjeknil kovinsko hreščoč glas fazana. V razgledovanju je tekel čas, da sva bila kar mimogrede na Tatincu in skozi Hraše, potem ko sva spotoma oprezala za postvmi in lipani v Belici ter vzbujala jezo osamelih čuvajev na kmečkih dvoriščih, da so gnali vnebovpijoč lajež nad nemarnima tujcema.

Poletno sonce se je ta čas že s polno močjo uprlo na zemeljske širjave, da nama je prav prišlo, ko sva na Spodnji Beli po svoje zavila

v gozd in po bližnjicah mimo Bašlja do Vaškarja ter od tam najprej prek Sv. Lovrenca na prag najine gore. To je bil tisti čas še prabitni svet, ki so ga le redkokdaj motili planinci. Bil je svet gorjanskih kmetov z vonjem po zadimljenih domačijah s črno kuhinjo in plenica v hiši, z obvezno mačko na pragu, božjo materjo v kotu, z latvicami kislega mleka na mrzlih tleh v shrambi in z žebrenjem roženkranca v nedeljo popoldne.

V ta svet smo zahajali le redki meščani, še največ lovci; višje gori so imeli svoja lovišča, medtem ko so drvarji vse zimske mesece iz gorskih gozdov spravljali les in na jesen pripravljali seno na strmih senožetih ter ga spravljali v stoge.

Bogatije tod gori ni bilo nobene, vse je dišalo po trudu in znoju, še stezička, ki se vije strmo navzgor po travnatih rebrih Storžiča, je bila komaj sama sebi podobna, da jo je oko bolj slutilo, kot noge čutile pod podplati. Morda naju je s Tinetom prav zategadelj tako rado neslo na vrh najine gore ravno tod, čeprav so nanj držale že vsepovsod zaznamovane poti čez Kališče in Bašeljsko sedlo, pa čez Javornik in Poljano, da o pristopih iz Tržiča ne govorim; za najine razmere je bilo to že mimo možnosti, morda sva bila oba tudi premalo podjetna in nama je manjkalo tiste žilice, ki človeka nese ravno tja, koder so okoliščine videti najbolj zamršene, pota najmanj poznana in najbolj skrivnostna, čudesa najbolj osupljiva...

Daleč so že tisti časi, minilo je že trideset let in več, pa še vedno vidim Tineta, kako objema gola kolena na stezici, ki prečka južno stran Storžiča, ko se s Kališča podaja do planine Javornik in naprej na Poljano. Nekaj metrov nižje je ponavadi stal stog, tu je bil prvi in edini počitek na vsej dolgi poti proti vrhu.

Sv. Lovrenc je bil že globoko pod nama, po prostranih ravninah do Kranja so se belile ceste, v sončnem siju se je lesketala vijugasta Kokra in kako poševno okno v Kranju, v poletnem mrču je v sivini izginjala šmarna gora, medtem ko sta na zahodu nad obilico nižjih sosedov kraljevala kopasti Blegaš in dvoglavi Ratitovec.

Tistikrat veter še ni nosil v višave hrušča s cest, kakor ga dandanes. Bele in skoro prazne so se vile od kraja do kraja, počasi in umirjeno se je tu in tam po njih premikal kak voz, še raje pa je sama samcata drobela črna pika, kdo ve kam je neslo osamelega popotnika.

Obdajal naju je nedeljski mir, ki ga je le kdaj pa kdaj zmotil lajež srnjaka v gošči ali hrup

Južna grapa Storžiča, sedanja pastirska koča na Javorniku
Foto dr. Marjan Ogrizek

črnih kavrov, ki so se vozili po višavah nad nami in budno prežali za plenom. Začudene in zasanjane oči so v zeleni odeji gozdov odkrivale obrise velikanov, spačenih obrazov, krivonosih pošasti, mogočnih ladij. Na pretek je bilo vsega, kolikor je pač hotela in zmogla domišljija šestnajstletnih kratkohlačnikov.

Ko sva se za silo odteščala, si je Tine z vzdihom obul čevlje in z zakrpano nogavico pokrnil žulja, ki sta navadno takrat že zacvetela na petah. Pomoči ni bilo nobene prave, treba je bilo požreti slino in se pognati v strmino. Vsak

cilj zahteva žrtve; meni se je maščevala mrzla skala, na kateri sem hladil svoje okončine. Oglašal se je volk.

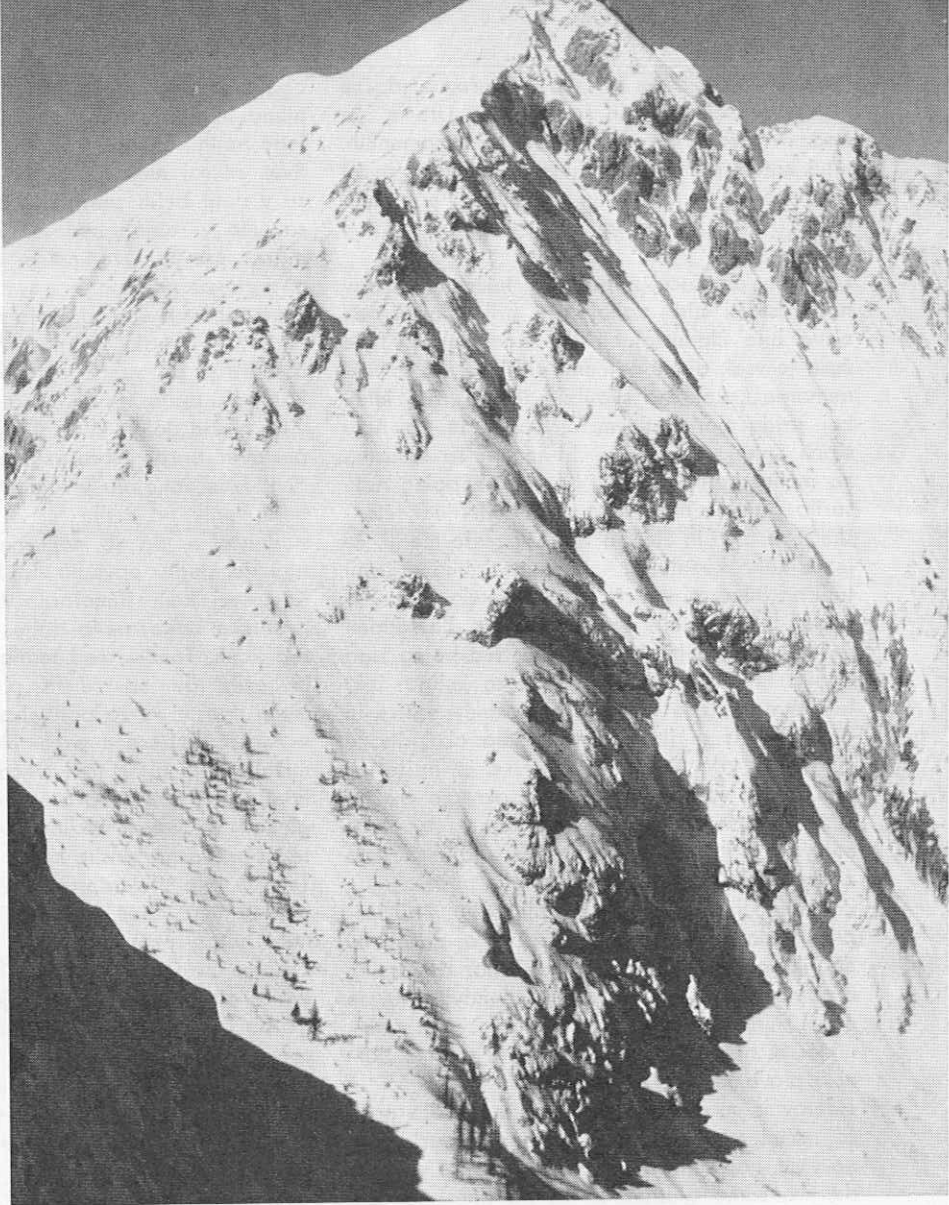
Od stezice navzgor sva grizla korake po mili volji, brezpotna širjava, grebenčki, tu in tam še kako melišče ali borove zaplate so vabili v goste. Seveda sva si izbrala kak grebenček, kjer so avgusta že pridno in v obilju cvetele lepe bele planike in ponekod dehtele črne murke. Gora je nudila vsakovrstne užitke, pestre prehode v grapo, pa na nov greben. Tu pa tam sva se prepraskala čez kak skok, prisluhnila topotu skal, ki so v divjih lokih vršale v globino in se odbijale od pobočja.

Včasih se je v košati, visoki travi zganilo in zašustelo, ko se je na svojem ležišču premaknil gad, ves lep v svojem žametnem oblačilu, a vendarle strašen. Ob takih priložnostih sva še prav posebno zavidala skokonogim gamsom, ko so se podili in pasli po rebrih okrog naju in se radovedno ozirali za prišlekoma. Poskočna žival je očitno brez muk prekobalila vsakršno strmino, naj je bila skalnata ali porasla s travo, črni, rogati bratci so jo zmagovali z bliskovito naglico in izginjali izpred strmečih oči.

Pripeko je sem in tja pretrgala razcefrana meglica, ki se je kot duh iznenada pojavila nekje ob naju ter naju z rahlim nadahom nelagodja spomnila, da sva sama na bokih te velike gore, proč od bratov in sester, proč od varnega zavetja doma. Vsak zase sva se na tihem ukradla domov in si zaželela, da bi naju potolažila dobrotna mamina roka, celo strogi očetov pogled, izgubljen tam nekje v daljnem Kranju, se nama ni zdel tako hud in krivičen kot ponavadi.

Toda nebo je ostalo jasno, kot je prišla, se je megla tudi naglo vzela in bila sva še visoko na robu jugozahodnega grebena, odkoder se nama je odprl pogled v široko strmo grapo, ki v objemu dveh grebenov usiha globoko doli do planine Javornik, kjer utone v obilju košatih smrekovih gozdov.

Začulo se je pozvanjanje zvoncev, oči so begale po vesinah in robeh, kjer se je lenobno paslo lepo rdečebelno govedo, tu in tam se je gnetla volnata drobnica, velike oči so topo strmele v prišleka, beketaanje mladeži se je oglašalo med basi jarcev in rejenih ovac. Drobne človeške postave so šarile okrog dolge pastirske bajte, o kateri smo kdaj pa kdaj tudi neuki slišali govoriti čudne in nerazumljive reči o tej ali oni gospe iz doline in komaj odraslih fantih, ki da so tamkaj uganjali čudne norčije,

Vzhodna stena Storžiča

Foto dr. Marjan Ogrizek

nama kaj nenavadne in tajinstvene, ki so skrivale v sebi neznane obete in mike. Prava pravcata enajsta šola življenjskih modrosti, ki pa nama je bila prav tako odmaknjena kot visoke šole doli v beli Ljubljani, katere robovi so se tu in tam že kazali na bokih kopastih grb Šmarne gore.

Bila sva pravzaprav že na stezi, ki drži na vrh od Javornika sem in brez kakršnekoli muje prekobalila še tistih par korakov do skalnatega temena. Tiste čase so ga zalšale živobarvne markacije z napisi SPD in z leseno piramido,

ki sta jo geometrom po dolinah nenehno uničevala veter in strela.

Čeprav mladih krač in komajda utrujena, sva posedla po okleščениh hlodih in se odela s suk-njiči, da bi kasneje ne bilo nevšečnosti zavoljo prehlada in še bolj zaradi slabe vesti, če bi požrla besedo, ki sva jo dala materam, češ da se »bova pazila«.

Vrh nama je bogato poplačal trud in pričakanje, da sva celo žulje in volka, pa žejo in nelagodje v megli brez težav pozabila. Čeprav mlada, sva se zavedala, da taka pota in de-

janja človeka krepe telesno in duševno, da se utrjuje značaj, volja in širi obzorje. Ure in ure hoda v dvoje vzpodbujajo željo po pomenkih, med katerimi se rodi tudi kaka pametna misel in ko je človek na vrhu, mu bližnja in daljna obzorja kar sama od sebe vzbujajo kopico vprašanj.

Bila sva planinca z dušo in telesom, čeprav najini starši niso zahajali v hribe in čeprav nisva bila člana planinske organizacije. Tiste čase je vsak dinar pomenil vrednost, ki je taki nemarneži, kakršna sva bila midva, niso imeli kaj prida pod palcem. Zadosti, da so naju starši šolali, odkod naj bi jemali še sredstva za muhe svojih otrok? Podobno je poleg naju šarilo po gorah še mnogo mladih ljudi, članske izkaznice in žigi so nas kaj malo motili, če je že kako kazalo, si »štampelj« lahko pritisnil tudi na laket ali bedro, se kasneje doma z njim bahal pred vrstniki in netil zavist. Zategadelj sva se hitro lotila skrinjice, kjer sva poleg žiga dobila tudi svinčnik in spominsko knjigo. Bila je prava zlata jama za priložnostne pesnike in pisce, ki so se jim srca razvnela ob prihodu na visoki vrh. Kakšna packa se je našla že tudi takrat in zasolila kakšno okroglo ali pa z žigi pomazala cele strani, kamor smo kasneje, mi pametnejši, radi modro zapisali tisto znano: »Koder se osel valja, dlako pusti«.

Za knjige na vrheh so bili sploh zlati časi, čeprav razmahane in zdelane so vselej dočakale, da jih je kak planinski organizator odnesel v društveni arhiv in nadomestil z novim, ko je prišel njihov čas. Dandanes je vse drugače, nikjer ni nobenega spoštovanja in strahu. Kam neki plovemo?

Tinetov in moj Storžič je bil prava zlata paša za najini mladi srca. Kamor sva se ozrla, vrh ob vrhu, največ neznani, a tako strašno vabljivi, da sva samo gledala in se na tihem spraševala, kdaj neki bova vso to lepoto spravila podse...

Občudovala sva divjo Kočno, ki od te strani kot košata koklja zasenci vse naokrog, da se celo njen višji zapovednik Grintavec komaj komaj pobaha s svojo strmo streho. Vedela sva za nekatere korajžne Kranjčane, Malovrha, Hudavernika, Anderwalda, pa Ljuba Grabnarja z Jezerskega, ki so se tiste čase spoprijemali z razi in skrivnostmi Kočne ter obžalovala, da ne moreva tudi sama doživeti česa podobnega. Prek Jezerskega so pogledi romali čez Virnikov Grintavec na pleča Košute, ki je vabila zavoljo svoje odmaknjenosti, na vznožju vsa odeta v temne, košate gozdove in bele trate s tisoči

ogoljenih debel. Bila nama je še bolj odmaknjena in neznana od samega Triglava, najvišjega najinih ciljev.

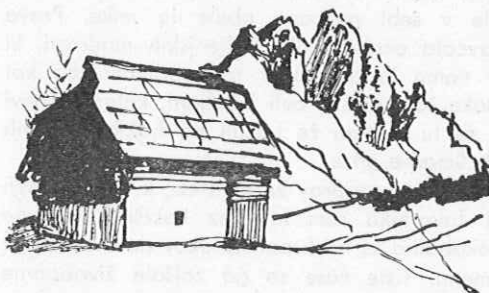
Svet onkraj meje je bil za naju tabu. Res so se v dalji belili snežniki Visokih Tur, toda bili so celo v sanjah nedosegljivi ali pa sva bila midva preveč skromna in nezahtevna, da bi posegla po njih.

Tako sva strmela, naglo je mineval čas in bilo je vse prekmalu treba nazaj v dolino. Tiste čase se je po zahodnem grebenu Storžiča čez Bašeljsko sedlo in naprej do Plošnic ter Kozjega vrha vlekla dolga in visoka ograja, ki jo je dal postaviti baron Born iz Jelendola, da bi mu divjad ne zahajala v tuja lovišča. Ob njej sva bila kmalu na sedlu ter se nacejala z mrzlo studenčnico, da so naju boleli zobje. Stezica naju je kmalu povedla na Kališče, kjer je ob Kocarjci kočji samotarila še napol razpadla pastirska bajta, malo dalje pa Dolenčeva lovska kočja. Takole med tednom v kočah ni bilo življenja, da na zeleni planini ni bilo kaj iskati; pastir se je potikal za živaljo in klical v robah raztresene ovce. Nemara tudi ni zamizal, če je tu in tam srečal rejnega gamsa. Fantje njegovega kova so takrat kaj radi pogledali za kakim kozlom, v žilah jim je pač tekla prava gorjanska kri.

Tura je bila pravzaprav pri kraju, do Vaškarja ni bilo več daleč, po robu prek Gradišča in nato naprej proti domu.

Žulji so pekli, da so noge le nerade ubogale svoja gospodarja, pricvrknjena koža je nemarno rdečela, da so pleča in kolena kar cvetela.

Toda bilo je vendarle lepo, bila sva mlada in doma sta naju pričakovali dobri, zlati mami. Z atoma, no, z atoma sva se pa tudi pomenila. Če ne tako, pa drugače...

OD DOLGEGA HRBTA DO PAMIRA

Franci Ekar

Jubilejna v Dolgem hrbtu

Listam po opisih, iščem, če je ta naravna, v mislih začrtana smer v Hrbtu že preplezana. Nikjer ni najti zapisov, ki bi to potrjevali, torej se bo treba kar v steni prepričati. Čas, vreme in še vrsta drugih stvari onemogočijo takojšen poizkus. Doma se tolažim s fotografijami, obenem pa se jezim na današnje časovno stisko. Smer, čeprav le na fotografiji, postaja vse mikavnejša. Narava jo je dala, vidiš jo že od daleč. Torej bo šlo brez izsiljevanja.

Na Češki koči se že dolgo ni zbralo toliko starih in mladih alpinistov. Zmenek smo priredili za 20. obletnico kranjskega alpinističnega odseka. Načelnik je opravil formalnosti, razdelil pohvale itd., po večerji pa se je začelo zelo veselo rajanje. Tako veselega in razigranega že dolgo ni bilo. Zakaj pa ne! Na jutri malokdo misli, čeprav se zunaj gore ogledujejo v jasnini. Dočakali smo utrujeno jutro. Vse je bilo tako »megleno«. Pa smo le dobili toliko volje, da smo se v troje odpravili na črtanje nove smeri. K sreči imamo zadosti železja, v rezervi tudi svedrovce. Pot proti Vodinam je zadosti utrudljiva, posebno po taki noči. Končno zavijemo proti znanemu trikotu. Spodaj še vedno pomišljamo, ali naj gremo v rušje spat ali pa pogledamo vsaj v prve raztežaje. Že prvi je strm. Na njegovem vrhu nas prestraši velik klasičen klin z obročkom. Naprej plezamo z radovednostjo, če bomo naleteli na še kaj podobnega. V naslednjem raztežaju nam binglja nasproti vponka v zarjavelem klinu. Do sem so torej prišli naši predhodniki, od tod so se spustili pod steno. Kdo neki so bili? Nismo mogli ugotoviti. Od klina z vponko, kjer smer preide v odprto steno, postane zadeva zelo resna, negotova. Brane jo je mojstrsko izpeljal. Nekaj metrov nad tem se spoprimumo z ozkim previsnim preduhom. Tu skozi se zgnetemo z umetnimi sredstvi, kljub majhnim nahrbtnikom in ne životnim postavam imamo resnične probleme. Na vrhu tega preduhastega kamina se pogrne pred nami raz-

košna ravna ploščad. Da bi plezali samo do sem? Ne, naprej gremo.

Smer postane nekoliko bolj zaprta. Nekateri prestopi vzamejo precej časa in železja. Znajdemo se pod visoko zaporo, preko katere ni moč z našo opremo. Tudi čas nas priganja. Tomaž stopi po ozki polici v odprto steno in v nekakem cikcaku odkrije komaj uporabno stojišče. Ugibava o nadaljnih prehodih. Jesenski čas nas opozarja, da so dnevi znatno krajši. Klinov nam hodi bolj malo. Varujem v strmem krušljivem svetu. Tomaž pleza 30 m nad mano. Svet se nagiblje v previsnost, situacija ni ravno ugodna. Povzpnem se na pičlo odmerjeno stojišče. Edina možnost od tod naprej je zračna, bolj začrtana kot uporabna prečnica. Klini pa prijemljejo, prečenje bo torej šlo. Povratek nazaj je nemogoč. Ključno mesto smeri je tu. Z ročkanjem ga premaguje Tomaž. V najslabšem primeru bo obvisel na vrvi, kakih 10 m pod menojo. Zaupam klinom na varovališču.

Do sedaj najkočljivejše mesto je za nami. Ko prihaja Brane za nama, gleda z napetimi očmi na to početje in na 400 m globoko pod nami ležeči sneg. Štete so nam zadnje minute dneva. Baterij nimamo, saj nismo računali s tem, da bomo to splezali. Konec plezamo prosto in postavimo možica. Do vrha pa imamo gotovo še najmanj 100 višinskih metrov. Trda noč je že bila, ko smo prišli na vrh Dolgega hrbta. Ni časa za razmišljanje ne za čestitke ne za počitek.

Hitimo mimo Mlinarjevega sedla in nato po severni strani Grintovca v Češko kočjo. V koči smo bili sami z oskrbnikom. Sinoči tako vesela družčina alpinistov, sedaj pa smo tako sami. Kakor da smo pozabljeni.

S tesnim občutkom vpisujem v knjigo vzponov: Jubilejna smer – preplezana za 20. obletnico alpinističnega odseka Kranj. IV + z mesti V. stopnje.

Ob svetlobi bakel

Ob štirih popoldne se je končno nevihta umirila. Ostenja okoli Češke kočje so osivela. Ponočila se je vsakdanja predstava: Grom, naliv, sodra, sneg. Tako je že vse dni tabora. Tudi današnji dan je podoben prejšnjim, le da je v stenah v plezalnih smereh osem navez, ki so doživele nenadni vremenski preobrat. Med mladimi plezalci je največ začetnikov, ki v takih trenutkih preživljajo mrzli krst narave.

Pogledi v smeri so čisti, plastični. Z daljnogledom spremljam naveze v Dolški zajedi, ki se bližajo koncu smeri. V grebenih od Križa preko Skute in Hrbta se tudi slišijo glasovi, ki potrjujejo, da je prečenje dokončano. Zdajci zaslišim čudne glasove, za katere ne morem ugotoviti, ali so klic na pomoč ali glasno ogrevanje premočenih teles. Klici so vse bolj čudni, nevsakdanji. Zadosti mi je te negotovosti. Na poti proti vstopu »spominske« smeri spoznam, da se je res pripetila nezgoda. V steni je ostal plezalec brez opreme, medtem ko je prvi splezal in sestopil. Kako se je to moglo zgoditi? Hitim nazaj proti koči. Fantje, ki so se pravkar vrnili, so premočeni in utrujeni. Dežurnega reševalca Poldeta prav tako še ni s ture. V troje se napotimo z opremo proti vstopu v smer, koder je šla naveza, ki se ji je pripetila nezgoda. Po drugem raztežaju nam ogromen vodni slap onemogoči napredovanje. V tem času se je že zmračilo. Izberem si drugo varianto: Takojšen spust in nato vzpon po desnem rebro, ki naj bi bil po opisih tudi v noči brez težav preplezljiv.

Tedaj se pod steno pojavijo bakle in naglavne svetilke. Med njimi je tudi Miro, ki je splezal iz smeri in sam sestopil. Nekako na sredini smeri spodnjega dela je težavno ključno mesto s strmim, gladkim in nekoliko previsnim odstavkom. Po nevihti je bilo to mesto še težje. Mlada naveza se je z njim spoprijela. Miro je obstal nekaj metrov pod vrhom ključnega mesta. Ni mogel ne naprej ne nazaj. S soplezalcem se zmenita, da se razvežeta. Zadnji naj sestopi s pomočjo pomožnih vrvic čim dlje nazaj po smeri, da bi tako lažje priklical na pomoč. Prvi se toliko zbere, da spleza iz kočljivega mesta v lažji svet, prosto in nevarovan. Pri tem »pozabi« na tovariša, ki kliče 60 m nižje na pomoč. Zmeda je tu. Spodnji kliče na pomoč, prvi, ki je izplezal, pa poje in vriska. Prepričan sem, da ni mogel biti povsem pri sebi, najbrž od samega veselja, da se je izmazal. Drugi pa je moral ostati v hladni, mokri steni in čakati na pomoč. To niso mačje solze.

Ko smo to slišali, smo sestavili novo navezo: Polde, Marjan in jaz. Plezam ob pomoči čelne svetilke in ob svetlobi bakel zadnjih dveh. Svet je lahek, vendar pa strmina čudno narašča. S plezalcem v steni imamo stalni stik. Vemo, da je nepoškodovan in da bo mogel vzdržati vso noč ali še dlje. Toda rebro se zoži in preide v oster zaporni greben. Noč je jasna, ne čutimo težkih nahrbtnikov, edini cilj nam je človek v stiski.

Vendar pa nas je opis pustil na cedilu: Nismo prišli do alpinista. Še enkrat se spoprimejo z vertikalno, toda tu ni prehoda, edini izhod je, poraz – spust v podnožje stene, kjer smo bili pred petimi urami. Drugega izhoda ni. Svetloba baterij in bakel pojenjuje, sestopamo molče, ob dveh ponoči.

Plezalec, ki je čakal na našo pomoč, je videl, da se lučke spuščajo, da ugašajo. Kolikor sem imel še moči, zavpijem, da pridemo zjutraj do njega. Podobni smo čarovnikom. Končno smo na nadelani poti proti koči. Ob treh se upro v nas preplašeni pogledi alpinistov. S Poldetom se zmeniva za dve uri počitka.

Ob dnevni svetlobi se napotiva sama, s težko opremo, hrano in obleko v steno, ki se je kljub zgodnjim jutranjim uram že dobro odtekla. Po treh urah sva že ob premraženem alpinistu. Odločimo se za spust po isti smeri. In sledilo je osem spustov po 40 m do vznožja stene, ki so potekali varno in zanesljivo.

Vse je dobro, če je konec dober. Vendar pa je ostalo vsaj svarilo mladim navezam, da takih stvari ne smejo počenjati.

Prečenje v Pamiru

(14. avgust 1967)

Razumi, čeprav je tako nenavadno, zelo nenavadno, toda takšen sem. Čudak, podim se za meglo, za sanjami in za duhom tajge. Razumi, saj je tako preprosto, zelo preprosto za tistega, ki je sam odšel. Razumi, to je ostro, zelo ostro: gore, sonce, viharji, pesem, jelke, dež.

Jurij Kukin

Na Pamirju, nekako na začetku strehe sveta, občutimo, kot da smo bliže zvezdam. Prav sem je prišel iskat odgovora, ali je na Marsu življenje, sovjetski akademik G. A. Tikhov. Menil je, da so v teh gorah pogoji za življenje, razen problematičnega kisika, enako trdi kot na rdečem planetu. Trdi, da so pogoji življenja enaki v vsem veselju in zavrača ugovor nekaterih raziskovalcev, da na Marsu ne more biti zelenih rastlin, saj pobočje, kjer naj bi rastline bile, ne odbijajo svetlobe, kot bi jo klorofil. Dokazal je tudi, da rastline, ki zrastejo v hudem mrazu, ne odbijajo toliko svetlobe kot one, ki rastejo v milejšem.

Zadnji odhod iz baze. Kljub velikim količinam hrane in opreme v taboriščih na gori so nahrbtniki še vedno zelo težki. Končno smo samostojna četvorica. Zakonca ščetinin in midva z Antejem. Vse gre drugače. Vse drugače se počutimo, ker smo sami, čeprav nas je nekoliko strah, ali nam bo uspelo priti na

vrh. Pri preskoku čez reko se mi pripeti majhna nezgoda, štrbunknil sem v vodo. Zaupam se suhi pamiški klimi. Še vedno komaj verjamemo, da smo res samostojna četvorica z imenom »odred Jugoslavije«. Imamo posebej sestavljen načrt, seveda pa smo zamolčali, da se verjetno ne bomo vračali po isti poti v dolino. Poskusili bomo spraviti vso opremo čez vrh in se spustiti po severovzhodnem grebenu in tako opraviti precej težji vzpon – prečenje sedemtisočaka. Z Antejem naskrivoma upava še več. Rada bi se prebila do sedla Kirilenko in od tam po strmih ledenih pobočjih v dolino. Nad taborom IV. pod vrhom križa sva dohitela Ščetinina in nato dosegla Zaalajski greben. Iz jame izkopljem vrv, kamor jo je prejšnji večer zakopal Ante. Na vrhu grebena močno piha. Sestopava v divjem viharju v sedlo Peremička in s tem izgubiva dragocenih 80 m višinske razlike. Na sedlu se vrineva v skladiščni prostor sovjetskih alpinistov. Na višini preko 6000 m tek zelo popusti. Toda tu se še nekako siliva s toplimi obroki hrane. Divjanje viharja

pa ne popusti. Ni druge izbire, treba je sprejeti boj z vetrom in višinskimi metri. Strmina narašča in po nekaj urah doseževa sovjetsko taborišče na 6550 m. Vsi šotori so zasedeni. Strmina je nekoliko popustila, v načrtu imava mesto za zadnje taborišče, tik pod zadnjim višajem grebena. Odpira se nam razgled v pamiško panoramo sedemtisočakov z najvišjim vrhom Pika Komunizma. Dan se nagiba, ko doseževa tisto mesto, in na njem že poln šotor. V njem srečava šampione sovjetskega alpinizma, ki so pred tedni preplezali Walkerjev steber v Grandes Jorasses. Ni nama treba pripravljati prostora za šotor, saj Rusi še nocoj sestopijo v tabor III. Čez dobre pol ure zraste na izpraznjenem mestu najin rdeči šotor. Na višini 6800 m še ne čutiva posebnih preglavic, toda s spanjem je več ali manj opravljeno. S sončnim zahodom sva ostala sama v najvišjem šotoru na gori. Ščetinina sta postavila šotor nekoliko nižje. Nocoj bi samo pila, tako pusto je, ker ni ob nama šotora Petra in Barbke. Veter neusmiljeno divja. Čeprav imava šotor

Tabor na Kirilenkovem sedlu

Foto F. Ekar

probit in založen s skalami in ledom, se vseeno bojiva, da ga bo odneslo z nama vred v severno steno Pik Lenina.

14. avgust. — Mimo šotora gredo sovjetski alpinisti in samo vodja vpraša, zakaj še nisva odšla. Hodiva brez opreme, s seboj imava le cepine, vrv in fotografske aparate. Notranjost šotora je povsem ledena, ivje in led, samo to je okoli naju. Barve šotora ne moreva več razbrati. Zunaj pa je še vedno strahotni metež. Upanje, da doseževa vrh z opremo, upada. Kuhava čaj in čakava sončnega vzhoda. Ni izbire, treba se je spoprijeti s ciljem in namenom, zaradi katerega smo prišli iz Slovenije. Puhovki nama bosta požrli živce, veter nama neprestano odkriva kapuci. Dolgo se mudiva s pakiranjem celotne opreme, za katero sva slednjič sklenila, da jo vendarle odneseva vso s seboj. Na grebenu je zelo mraz, oblekla sva vse, kar imava. Kapuci pa nama veter še vedno trga z glave. Ščetininih še ni. Čaka naju skalnata glava, 200 m skoka na greben. Veter se upira v velika nahrbtnika in naju pribija na tla. V poštevek pride le cepin. Če se obrnem v veter, mi trga obraz, če pa v nasprotno smer, me duši. Prebija se na položnejši greben in prične se standardni delavnik po 25 korakov. Hodiva že štiri ure in vsakič z veseljem čakava na odmor. Dohitiva Čehe, sovjetske skupinice, ki ne hodijo več v tako strogem gosjem redu. Tu pod vrhom se mora boriti vsak posebej. Nekateri hlatajo za zrakom, padajo, se bijejo za metri.

Ob enih sva na vrhu. Nekaj minut pred nama je prišel prvi odred. Razpeli so zastave vseh držav udeleženk. Pod Leninovim kipom vihrajo v dolgi vrsti sovjetska, bolgarska, madžarska, vzhodnonemška, češka, poljska, italijanska, avstrijska in naša jugoslovanska. Komaj se zavedam pomena, da sem na tem vrhu s fantastičnim razgledom na pamijski masiv, v daljavi na tienšanski in karakorumski svet. Proti vzhodu pa se v globini širijo prostranstva Kitajske. Na vrhu še posebej razvijeva našo zastavo, ko po radiu oddajajo: »Na temenu sedemisočaka za petdeseto obletnico revolucije«. Z vrha se ozirava proti zahodu, kjer naj bi bila Ščetinina. Poldrugo uro sva že na vrhu. Ne moreva več čakati. Ante tuli Čehu na uho: »Povej našim, da ju ne moreva več čakati, greva naprej, prečiva do sedla.« »Seveda bom povedal!« Potem pomenljivo pogleda najina velika nahrbtnika.

Sestopava na vzhodno stran. Še polovica prečenja ni za nama. 3000 m nižje pod nama

vidiva ožgane travnike, na jugu pa še vedno same gore, brezkončne ledene pamijske špice. Ostala sva povsem sama, čimbolj se oddaljujeva, tem bolj sva sama. Ob sestopanju navzdol se nama zdi, kot da sva na počitnicah. Vrhni greben je zavarovan z vrvjo. Prav tako so vseskozi nadelane globoke stopnice v led. Vse to nama zelo pomaga. Konec je pritrjenih vrvi, konec množičnosti. Greben postaja prijaznejši, utrujenost pa kljub sestopanju narašča. Današnji obrok je bil le skodelica čaja, po 10 urah hoje se oglaša želodec, noge postajajo težke. Pa kaj! V teh višavah si človek želi le tisto, česar nima, kar je nemogoče. Sitarim, naj skuha čaj, saj bi obema koristil. Kje pa! Veter postaja močnejši, za kopanje zavetrja ali luknje v snegu pa je škoda moči in časa, saj naju čaka še precej kilometrov. Ante se končno le omehča in gleda za primer-nim prostorom.

»Tamle bo zavetje, lahko bova kuhala.« Približuje se zometu kot jaz, že čutim, kako prijetno bo brnel kuhalnik. Tako sva žejna, ožeta, da se nama v mislih kadi dišeč, topel čaj. S hrbita se mi zvali nahrbtnik. Šariva po njem za kuhinjsko ropotijo. Pogledam, če Ante že odmetava sneg, pa vidim samo še njegove roke in cepin. Strahotni občutki! V mislih preletim podobne primere s tragičnim koncem. Čeprav upam, da stojim na varnem grebenskem mestu, se ne zanesem več. Vse okoli sebe vidim samo opast. K sreči je v mojem nahrbtniku vrv. Dela mi preglavice, ker je tako zavozlana. Po nekaj minutah, ki so za Anteja verjetno večnost, se navežem in se varovan na cepinu, zabitem na grebenu, plazim proti opasti, v kateri je izginil Ante. Ležim na trebuhu in vpijem navzdol, kakšen je iztek. Nepopisno sem bil srečen, ko sem zaslišal Antejev glas. Tudi resnejših poškodb ni, vsaj zdaj jih ni. Vržem staro Antejevo znanko, vrv. Zdažci zagledam za seboj ducat sovjetskih alpinistov, ki so opazili, kaj se dogaja. Vržejo mi še svojo vrv, da jo spustim v globino. Po dveh vrveh bo lažje in varneje.

»Potegnite!«

Ko Ante prisope, mu pravi gruzinski bradač: »Sedaj lahko praznuješ rojstni dan. Kdo bi si mislil! Vsi smo šli tukaj čez, pa se nobenemu ni udrlo. Pa to je bilo zjutraj, ko je bil sneg še trd.«

Ko Ante zvija svojo dobro vrv, ga komaj slišno vprašam: »Kje bova pa sedaj skuhalo?«

Pa mi pravi, da v razpokah raje ne več. Anteja boli rama. Da bi opustila prečenje, niti ne

pomisliiva. Odslej tehtava vsak korak, veva, da so tudi na izrazitem grebenu razpoke, kajti tega brez nezgode ne bi mogel verjeti, da utegnejo biti ledeniške opasti tudi na tako visokem grebenu. V majhni grebenski šiji se končno odločiva, da pripraviva tekočino. Sneg se topi počasi. Zdaj ni lepšega na svetu kot to, da se sneg spreminja v tako zaželeno tekočino. Ura mine, preden zavre. Ko gledava nazaj, vidiva na vzpetinici pod nama, kako se ljudje ustavljajo, padajo, poklekajo v sneg. To je zaradi višine, izmučenosti, sonca. Čaj mi ne tekne, kdo bi si mislil. Tudi želodec ga komaj prenese.

Nadaljujeva z vzponom proti najvišjemu taborišču prvega odreda na višini 6800 m. Tu se odcepi smer po severovzhodnem grebenu navzdol. Tu gori se bosta povzpela Sandi in Pavle in se spustila Barbka in Peter. Za naju se tu pričinja nov svet. Naveževa se. Ni več stopinj, vse je zasuto s snegom. Priganja naju čas, utrujenost pa se stopnjuje. Treba je doseči vsaj ploščad nad sedlom. Prej sem kaj čudno gledal na one, ki so padali v sneg, sedaj vem, da je to možno. Čutim, kako me zanaša. Oblaki pod nama rdé. Precej kilometrov je že za nama, toda še vedno sva samo na višini 6200 m. Štejeva korake tudi navzdol: vsakih dvajset korakov sedeva na nahrbtnike. Sneg je globok, mehak. Podobna sva davnim fantikom. Morda sva res. Vsa sva prevzeta, vse je tako mogočno, veličastno, tiho. Povrhu pa se boriva za vsak meter, čeprav sestopava. Vse postaja tako težko. Ne morem posneti sončnega zahoda, ker ne morem in ne morem napeti ročice fotoografskega aparata. Leživa v snegu, tako je prijetno. Toplo nama je. Ne zmeniš se več ne za mraz ne za opasti. Hotela sva do sedla, pa je predaleč. Namesto 20 korakov jih delava samo 5 in spet sedeva v sneg, v mehki žamestasti sneg. Vrv drsi z grebena, se zapleta okoli najinih nog kakor kača. Z vrha je za nama ostalo 10 km grebena. To nama je izpilo moči. Pol ure duškava, da prideva k sebi, potem narahlo steptava sneg za šotor. V nama se

oživlja volja do življenja. Šotor stoji tako majavo kot še nikoli. Oblaki okoli naju in nad nama so škrlatni. Skrbi naju jutrišnji dan. Kaj bo z vremenom, oblaki, meglo? Kako bova v megli našla sestop po severni steni do sedla? In v steni: plazovi, razpoke, seraki. Noč naju zdeluje, žeja, samo tekočine si želiva. Tudi zadnja noč na gori je vsa v ivju. Če se premakneva, se posipa na naju. Kuhava, topiva sneg in jemljeva vitergin in sladkor, drugega nimava več. Vsa sva premočena. Tudi stiropora na fleh sta odslužila. Čepé v šotoru v uporanju na zmago in življenje čakava na jutrišnji dan.

PRVO SREČANJE

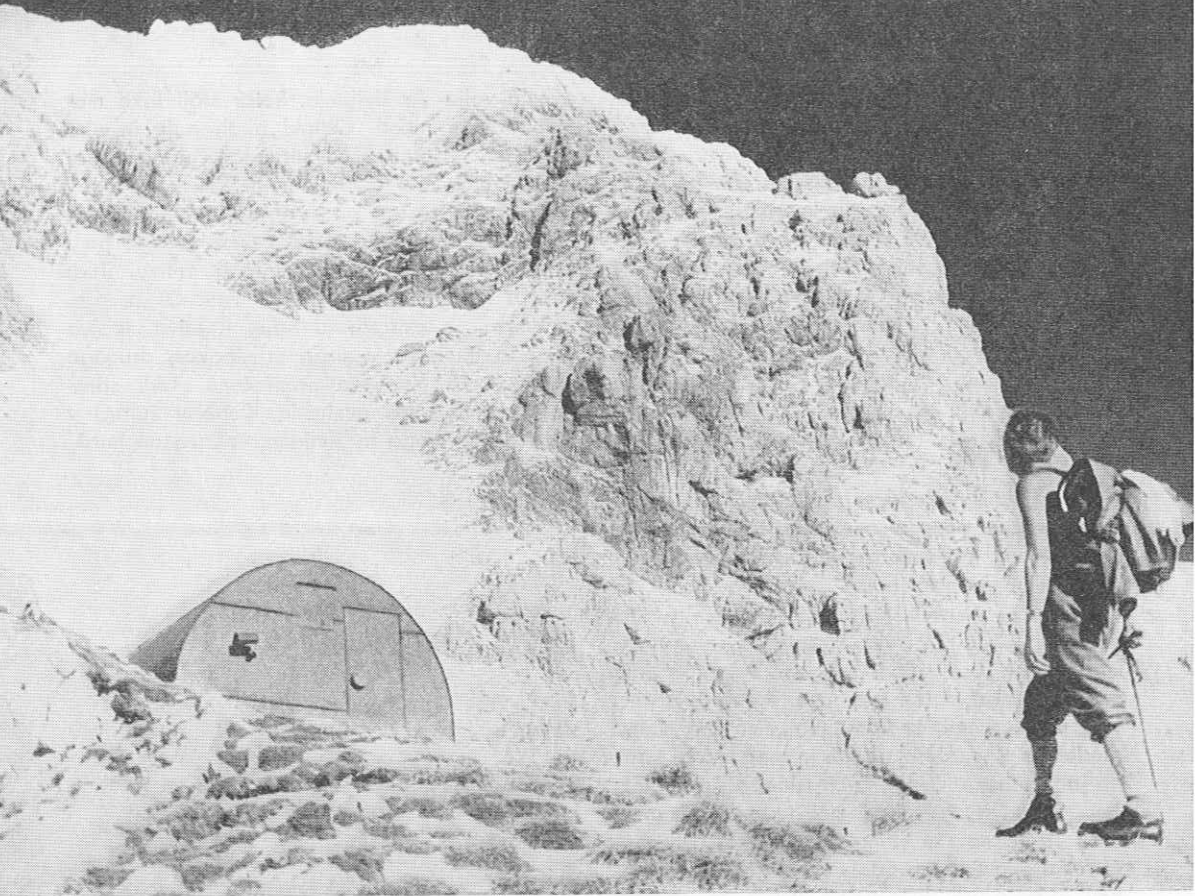
Brane Jaklič

oj prvi obisk goram je bil zame usoden. Doživetja so bila tako čustvena in tako enkratna, da njih sled ni več izginila. Vedel sem, da se bom še vračal.

Prvi vodnik mi je bil oče. Ni bil strasten planinec, vendarle je znal vzbuditi v meni zanimanje za neznane kraje. Često je govoril, da mora vsak Slovenec vsaj enkrat stopiti na vrh Triglava. Tako sem nekega poletja res stal na vrhu in občudoval neskončni razgled. Še silnejše doživetje pa me je čakalo pri sestopu. Spominjam se, da sva se vračala čez Prag v Vrata. V spodnjem delu, kjer steza zavije daleč v levo pod severno triglavsko steno, kjer se ta pokaže v vsej veličastni lepoti, sem obstal kot okamenel. Slišal in prebral sem že marsikatero zgodbo o vrtoglavih breznihi in pogumnih plezalcih. Da obstaja tako mogočna stena, ki se pne od dna do vrha v enem samem skoku, si nisem mogel predstavljati. Sedla sva kraj steze v mehko rušje in molče zrla v svetle stolpe in črne gladke stene. Fantastična slika me je vsega prevzela, vse zgodbe o plezalcih pa so zaživele na resničnem odru pred menoj. Od nekod je veter prinesel enakomerno naraščajoči zven plezalčevega kladiva in dopolnil trodimenzionalnost trenutka, ki sem ga doživljal.

Bivak kranjskih alpinistov

Foto dr. Marjan Ogrizek

Okolje, v katerem sem se znašel tako nenadoma, me je povsem začaralo. Plezalci, o katerih sem menil, da so najpogumnejši ljudje, so postali moj sen. Hotel sem tudi sam položiti roko na te skalè in občutiti strah pred to divjo lepoto.

Nekaj let kasneje, nekega junijskega dne, sva prišla z Lojzom v Vrata. Med tem sva postala pripravnika in na odseku sva dobila uradno dovoljenje, da si sama izbereva veliko smer. Izbrala sva si severno triglavsko steno. Podoba tega zidu je še vedno živela v meni. Zelenca kot sva bila od nog do glave, sva priropotala na večer v Vrata v vsem svojem zelenem blišču. Celo zeleno nylonko sva izvlekla iz nahrbtnika in jo namestila okrog ramen. Že na daleč sva oznanjala, da sva začetnika. Pred domom je sedelo mnogo fantov in deklet, ki so živo razpravljali o opravljenih plezalnih podvigih. Pred nama se je odprla čudovita scena, ki je ono iz prvega srečanja še dopolnila. Vrhnji del stene je žarel v večernem soncu, vsa je bila oblita s škrlatno barvo; spodnji del je

prehajal v temo, da je bil kontrast še večji. Meja med svetlobo in senco v steni se mi je zdela kot meja med življenjem in smrtjo. Sence stolpov in grebenov so pričarale plastično dogajanje, dramatična napetost v meni je naraščala. V tistem trenutku sva se zavedela svoje nemoči. Tiho sva obsedela in se vsak zase predala razmišljanju. Sedela sva in občudovala. Barve so začele slabeti in vsa dolina se je pogreznila v prozorno temačnost nastajajočega večera. Le belina ledeniškega snega na gori je poživiljala večerno podobo. Od Luknje je zavel hladen veter, prve zvezde so zamežikale na nebu. V domu so se prižgale luči, midva pa sva se molče odplazila na počitek. Ob prvem svitanju sva bila pri vstopu v bavarsko. Tesnoba napetost, ki se je zažrla vame že ob večernem prizoru, je dosegla vrhunec.

Molče sva se navezala in pričela plezati. Kmalu sva stala na prislonjenem stebričku, s katerega so se prave težave šele pričele. Moje obličje in drgetanje telesa nista vlivala poguma mojemu tovarišu. Prevzel sem vodstvo, ker sem

se moral otresti te moreče bojazni in neodločnosti. Zaradi neizkušenosti sem že v prvih metrih napravil napako, ker sem se zalezal v gladek žleb, ves porasel z algami, na vrhu pa ga je zapiral previs. Obstal sem na mestu, telo pa je iz trenutka v trenutek lezlo v težji položaj. Roké so postajale zaradi krčevitosti vedno bolj otrple, noge pa so drgetale, kakor da bi poganjal šivalni stroj. Takrat mi je po glavi vrtala ena sama misel. Ali bom moral že na začetku končati tako klavrno? Ali me bo stena zavrnila že na pragu? Zbra! sem se, siknil Lojzu skozi zobe, ves me dobro varuje, in se začel dvigati ped za pedjo. Pod previsom sem se končno pregoljufal na desno in više gori zagledal odrešilni klin. S skoraj odmrlo roko sem razklenil vponko in vpel vrv. Vedel sem, da sem premagal samega sebe. Šele sedaj sem lahko sproščeno zadihal in brez bojazni pogledal v globino. Od tu naprej sva nadaljevala brez težav. Pogum in samozavest sta nama rasla. Po nekajurni plezi sva bila za gradom, opoldne pa sva se že grela ob izstopu na robu ledenika. Bila sva otročje srečna. Žarečih oči sva si stisnila roké. Vedela sva, da bova v steni preživela skupaj še marsikatero uro.

Od takrat, ko sem prvič videl steno, pa do tega trenutka, ki mi je najdražji spomin, je preteklo precej let. Želja se mi je le uresničila. Ni me zavrnila. Spustila me je v svoje svetišče in dovolila, da sem spoznal njene skrivnosti, čeprav ne do potankosti. To še sedaj ne, ko sem jo že tolikokrat obiskal. Še vedno skriva pota do neodkritih hramov. Ali mi bo toliko naklonjena, da jo bom spoznal do konca?

**Dom Kokrskega odreda
na Kališču**

Foto dr. Marjan Ogrizek

JUŽNA STRAN STORŽIČA

Karel Bajd

toržič je najbližji dvatisočak gorenjske metropole. Iz Kranja do vrha Storžiča je dobrih pet ur hoda. Še pred štirimi desetletji niso bili redki Kranjčani, ki so to pot prehodili najmanj enkrat na leto. Večina kranjskih planincev je tedaj šla na Storžič po poti prek vasi Kokrice, Tatinca, Čadovelj in Babnega vrta, od tod pa prek planine Javornik, kjer si dobil v planšarski koči tudi skromno zavetišče. Pot je bila dobro zaznamovana, tako da je tudi ponoči nisi mogel zgrešiti, če si imel žepno svetilko. Tudi pri kmetu Krničarju v Babnem vrtu si lahko dobil zasilno prenočišče, šilce domačega žganja, skodelico čaja ali mleka in po potrebi tudi kaj za pod zob. Skromno prenočišče si dobil tudi v planšarskih kočah na Veliki in Mali Poljani, ki sta 30 oz. 45 minut zahodno od Javornika. Večina planincev pa je šla z doma zgodaj zjutraj, tako da prenočevanje med potjo niti ni prišlo v poštev.

Po vojni planinska pot Kranj-Babni vrt-Javornik-Storžič ni več zaživela. Planinci so se presmerili na Mače, od tod pa na vrh prek Kališča in Bašeljskega sedla. Na Kališču so zrasli zasebni »vikendi«, v katerih si lahko dobil prenočišče in okrepčilo, kar je bilo opravičljivo vse dotlej, dokler ni PD Kranj postavilo dobrih deset minut više svojega planinskega doma.

Vzpon na Storžič je tudi z južne strani precej naporen. Nova pot iz Mač do Kališča je sicer speljana v zložnih okljukah, toda s tem se je podaljšala za pol ure. Tod je od vznožja do vrha Storžiča tri ure in pol hoda. Peš pot iz Kranja do Mač, ki pa pri sedanji motorizaciji tako ne pride v poštev, je tudi malce daljša kot do Babnega vrta. Toda kjerkoli naskočiš vrh Storžiča, moraš v razmeroma kratki razdalji premagati ca. 1700 m višinske razlike. Verjetno zaradi tega ni Storžič tako obiskan, kot bi po svojem razgledu zaslužil. Motorizacija je marsikoga pomehkužila in mu s tem vzela voljo za naporejše planinske ture. Morda je vzrok iskati tudi v tem, ker je Storžič premalo odmaknjen od te motorizacije, saj se brnenje motornih vozil večkrat sliši prav do vrha.

Na Storžič me veže precej nepozabnih doživetij. Eno od teh izpred vojne mi ohranja tudi slika, posneta pri tedanji planšarski koči na Javorniku. Večina planincev na sliki je bila članjena v turističnem društvu »Prijatelj prirode« s sedežem v Sarajevu. To je bilo edino planinsko društvo, ki je imelo podružnice po vsej Jugoslaviji. Podružnica v Kranju je bila ustanovljena leta 1936. Toda že v naslednjem letu je bilo društvo razpuščeno, v tej zvezi pa tudi podružnica v Kranju. Mimogrede naj pripomnim, da je bilo turistično društvo »Prijatelj prirode« v Sarajevu šele po 28 letih obstoja sprejeto v Zvezo planinskih društev, in sicer na kongresu leta 1933. Za sprejem so glasovala naslednja društva: Runolist in Sljeme iz Zagreba, Skala iz Ljubljane, Fruška gora iz Novega Sada in Romanija iz Sarajeva. Proti sprejemu sta glasovala Hrvatsko planinarsko društvo iz Zagreba in Društvo B. H. planinara iz Sarajeva. Slovensko planinsko društvo iz Ljubljane se je glasovanja vzdržalo, medtem ko Kosmos iz Sarajeva in Srpsko planinarsko društvo iz Beograda na kongresu nista bila zastopana. Vendar se je uprava zveze sprejemu še nadalje upirala s tem, da po sklepu kongresa ni izdala ustrezne odločbe, čeprav je društvo zadostilo zahtevi kongresa ter ustrezno spremenilo svoja pravila ter črtalo iz imena tudi začetno besedo »radničko«. Kolikor se spominjam, smo člani podružnice »Prijatelja prirode« leta 1936 uživali članske ugodnosti po planinskih postojankah, iz česar sklepam, da je uprava zveze kasneje le izdala že omenjeno odločbo.

Jeseni leta 1945 sva šla na Storžič s tedanjim goriškim učiteljem Rojcem, in sicer prek Zaloge na Poljano, nato pa dalje po grebenu. Vrh je bil že pobeljen s snegom in prav tako tudi najstrmejši del poti. Imel sem srečo, da sem prišel na vrh v čevljih z nekovanimi usjnjenimi podplati, kjer prek strmine še v kopnem ni trdnih stopinj. Takrat tudi še niso izdelovali čevljev z rebrastimi gumijastimi podplati.

Po več kot 15 letih sem se srečal prav na vrhu Storžiča z urednikom predvojnega socialističnega lista, nekdanjim Kranjčanom Erženom. Srečanje je bilo povsem nepričakovano in zato tem bolj prizrčno. Bil sem pred vojno več let dopisnik »Delavske Politike« in urednik je imel zlasti prvo leto precej opraviti s korekturo in stilizacijo mojih prispevkov.

Leta 1962 sem napravil »sprehod« po pobočjih Zaplate in Storžiča. Bila je predzadnja nedelja v septembru. Brez cilja sem se bil zjutraj na-

menil k Francitovi koči pri Sv. Jakobu, do kamor je iz Preddvora dobro uro hoda. Zato sem se odpravil z doma brez »provianta« razen skromne malice, ki sem jo pospravil že v Francitovi koči in zalil s kozarcem črnega.

Bil je lep sončen dan, zato me je vleklo naprej do Kališča. Po pobočju Zaplate mimo Hudičevega boršta do tedaj še nisem hodil. »Koliko časa bom potreboval?« sem vprašal planince. Odgovori na vprašanje so bili kot navadno različni: od pičlih treh do dobrih štirih ur. Po odgovorih sodeč bo torej nekako tri ure in pol normalne hoje, če vzameš sredino med tistimi, ki ti dajejo korajžo, in tistimi, ki navadno podcenjujejo fizično zmogljivost drugih.

Nič kaj dobro se nisem počutil, ko sem jo mahnil mimo cerkve Sv. Jakoba po obronkih Poštoške gore do vzhodnega znožja grebena Zaplate, ko pot zavije prek nekdanjih strmih košenin proti Hudičevemu borštu. Preden zavijem na levo, se še enkrat ozrem po dolini Kokre ter na Kočno in Grintavec, ki sta bila pred menoj kot na dlani. Pot je nekoliko podobna oni prek pobočja Begunjščice, to je od planine Preval do Roblekovega doma. Ko počivaš in se razgleduješ, se lahko kar nasloniš s poti na breg. Po dveurni hoji pridem do Hudičevega boršta, kjer je v gozdu skrita lovška koča. Pot drži mimo koč, nato pa tik pod gozdom dalje, kjer kmalu zagledam čisto blizu Dom Kokrskega odreda. Dom seveda sicer ni tako blizu, saj je vmes grapa Suha, ki loči pobočja Zaplate in Kališča.

Ko pridem v grapo, mi postane slabo in noge me komaj še drže pokonci. Spodaj z lesom porasla grapa se tukaj spremeni v prijetno ozko dolinico s travnatimi jasicami in grmičevjem, ki se sprva zelo položno vzpenja proti Mačenskemu sedlu. Prek teh travnatih jasic se pot zgubi in tudi markacij nisem mogel več najti niti na bukovju ob zahodnem robu dolinice. Le na nasprotni strani dolinice, kjer se planinska pot izgubi, drži proti jugozahodu na pobočje Kališča kolovozna pot, za katero sem bil tedaj prepričan, da drži naravnost v dolino. Ko grem nekaj časa po njej, se vrnem nazaj v grapo in spet iščem pot proti Domu na Kališču. Medtem polegam po travi med grmičevjem in čakam, da se mi zopet vrnejo moči. Bilo je okrog dveh. Kljub temu nisem upal, da se bom do noči izvlekel iz grape. Za kolovozno pot se kar nisem mogel odločiti, ker sem hotel priti do doma in se v njem pokrepčati. Kmalu pridem do sklepa, da je ta pot za moje moči edini možni izhod iz grape. Takrat sem imel za seboj pet križev

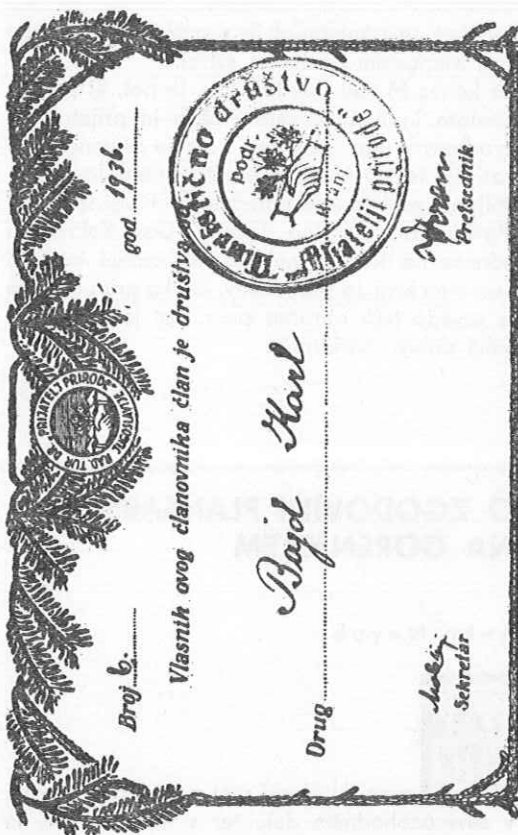
in pol in že sem sklenil, da se v bodoče ne bom več sam podajal na daljše ture. To se mi je zgodilo komaj tri mesece potem, ko sem bil na Grintovcu in sem rabil za pot iz Kokre do vrha 4 ure in pol, oziroma 5 ur, če upoštevam polurni postanek v Cojzovi koči. Spomnil sem se daleč nazaj, ko sem točno po 24 urah v Krnici pri Gorjah »zašpilil« dolgo pot: Radovna-Krma-Triglav-Velo polje-Pokljuka. Obujajoč spomine na take in podobne ture, sem komaj prestavljal noge po kolovozni poti, ki se je zložno vila iz grape po zaraščenem pobočju Kališča. Zdajci zagledam med drevjem kočo, ki se mi zdi kot privid. Noge mi takoj postanejo lažje in že sem pred zasebno kočo na Kališču. Do planinskega doma je bilo takrat zame predaleč. Pri sestopu se odločim za pot prek Javornika na Povelje, od tod pa dalje mimo Zaloga v Goriče. V eni uri sem prišel do planšarske kočice oz. staje na Javorniku. Ta je bila

Radniško turistično društvo
„Prijatelj Prirode“
Jugoslavije

Članovnik

izdano od:

(štambili podružnice)

god. 1936.

Broj 6.

Vlasnik ovog članovnika član je društva „Prijatelj prirode“

Drug

Bajd Harl

Prešednik

Šefrelar

Dokument o delavskem planinskem društvu med obema vojnama (gl. tudi dr. A. Reisman, PV 1969/7, 331)

zgrajena že po vojni, kajti prejšnjo so požgali Nemci. Iz Javornika proti Poveljam, kjer že nisem kodil okrog 25 let, sledim poti le še po slabih markacijah na bukovih deblih. Če ne bi tekla pot po parobku med dvema grapama, bi bilo kaj lahko zaiti. V eni uri pridem iz Javornika na Povelje, od tod pa pravočasno tudi do Gorič, to je do odhoda zadnjega avtobusa proti Kranju.

Sklepa v grapi Suha, da ne bom več hodil sam na daljša pota, se nisem dolgo držal. Leta 1964 sem bil spet sam na vrhu Storžiča, in to nekaj dni pozneje, ko ga je strela hudo »bombardirala«. Tik pod vrhom ob veliki skali z markacijo je strela napravila tako luknjo, kot da bi tja vsekala težka bomba. Verjetno je bil vrh Storžiča v tisti nevihti nižan za kak milimeter. V Julijcih sem v oktobru 1966 in 1967 tudi napravil dve daljši turi, prvo s Pokljuke na Vodnikov dom preko Ogradov in Dednega polja v Staro Fužino, drugo pa iz Koritnice na Kotovo sedlo in Tamar. Nisem srečal niti videl človeka, tem-

več sem se pogovarjal le z gamsi, na razpotju pod Mangrtom pa tudi s svizci. Za konec bi rad poudaril, da je pot, ki prečka Zaplato in Storžič, zelo zložna in prijetna za dvodnevno turo, zlasti za starejše planince. Na poti Sv. Jakob–Hudičev boršt–Kališče–Javornik–Poljana, od koder je potem možnih več sestopov (Povlje, Zalog, Golnik, Lom), je Dom Kokrskega odreda na Kališču nekako na sredini in zato primeren kraj za prenočitve. Enako priporočljiva je seveda tudi obratna smer. Pot je zdaj prek Suhe dobro markirana.

O ZGODOVINI PLANŠARSTVA NA GORENJSKEM

Anka Novak

Gorenjski alpski svet z Julijskimi Alpami v severozahodnem delu ter s Karavankami in Kamniškimi Alpami v severnem delu je nudil vse pogoje za razvoj planšarstva na Gorenjskem. Iskanje planinskih trat za pašo sodi poleg rudarstva in lova med najstarejše in najpomembnejše nagibe, ki so vodili človeka, da se je naseljeval v območju gora. Zgodovina planšarske živinoreje sovpada z zgodovino naselitve v gorenjskem prostoru.

Stik z najstarejšo dobo skuša vzpostaviti jezikoslovje, ki odkriva v posameznih planšarskih izrazih usedline jezika in kulture predromanskih in predсловanskih staroselcev. Vilko Novak je v svoji razpravi Mesto slovenskega planšarstva med romanskim in germanskim svetom¹ osvetlil vrsto takih izrazov; predromanskega izvora je npr. beseda *tamar* in pomeni prvotno ograjen prostor za živino, nato pa pokrito leseno (v Julijskih Alpah) ali kamnito (v Karavankah) zgradbo za živino. V prvotnem pomenu je bila beseda do nedavna živa v Gornjesavski dolini, kjer so s tem izrazom imenovali ograjen prostor ob ovčarski koči, kamor so ponoči zapirali ovce. Na jugovzhodnih planotah Julijskih Alp imenujejo še danes s tem izrazom preproste

¹ Volkskunde in Ostalpenraum, Alpes Orientales II, 1961, str. 124.

brunaste zgradbe za živino (npr. na Belski planini na Pokljuki, na Selski planini na Jelovici). V Julijskih Alpah je beseda *tamar* dobila značaj topografskega imena (*Tamar* v Planici, *Mali* in *Veliki Tamar* v dolini Pišnice, na Jelovici). Predromanskega izvora je beseda *trnáč*, s katero imenujejo (npr. v Bohinju) pripravo za mešanje sira. Številni so naši planšarski izrazi, ki jih poznata v svoji obliki furlanščina in italijanščina.

Za prebivalce izrazitih gorskih območij Gorenjske je bila planšarska živinoreja od nekdanje najpomembnejše oblike gospodarskega prizadevanja. Naši zgodovinarji ugotavljajo močno razvito živinorejo v srednjeveški dobi. Poleg govedoreje in kozjereje je bila posebno močno razvita ovčereja; za to govore številne dajatve ovac in jagnjet, s katerimi so bili posebno obremenjeni podložniki v goratih krajih Gorenjske. Poročilo iz okrog leta 1500 pravi, da so kmetje iz okolice Radovljice gonili drobnico po stari tovorni poti skozi Bohinjsko dolino na Bovec, Tolmin in Čedad. Poročilo pravi, da so tako gonili večkrat na leto po tisoč in še več drobnice,² prav iz tega pojasnila je moč sklepati, da so gonili drobnico naprodaj v primorske kraje. Sirarstvo je bilo v srednjem veku velikega pomena. Poleg ostalih dajatev so bili podložniki v goratih krajih Gorenjske obremenjeni s številnimi dajatvami v siru. V listini iz leta 1464 je zapisano, da je Srednja vas v Bohinju dala tega leta blejskemu gospodu med drugim tudi 101 sir, »od katerih je vsak štiri dinariče vreden«.³ Dajatve v siru se omenjajo prav v zvezi z užitkom planin. Radovljiški urbar iz leta 1498 omenja dve »Bohinjski planini, od katerih je vsaka poprej služila po šest velikih sirov, ker pa sta planini pusti, daje vsaka zdaj le po tri sire«.⁴ V novem veku je bilo moč vse dajatve nadomestiti z denarjem, vendar se sir kot dajatev za užitek planine navaja tudi v mlajši fevdalni dobi (še v 18. stoletju).

V najstarejši dobi so planine pripadale posameznim vaškim skupnostim. V fevdalni dobi je večina planin prešla v last zemljiškega gospoda, kmetje pa so jih še naprej uživali in za užitek oddajali zemljiškemu gospodu predpisane dajatve. V fevdalni dobi so poleg skupnih planin obstajale tudi zasebne, privatne planine.

² A. Kaspret, Razmere gorenjskih kmetov okoli leta 1500, Ljubljanski Zvon, XI, 1891, str. 419.

³ Zapis urbarialnih dohodkov urada Bled 1464, DAS.

⁴ M. Kos, O nekaterih planinah v Bohinju in okoli Bleda. Geogr. vestnik XXXII, str. 131, 1960.

Predvsem so privatne planine pripadale samotnim kmetijam, ki so nastajale kot produkt mlajšega kolonizacijskega toka v goratem svetu (npr. dolina Kokre). Skupne planine so najstarejše in skupna izraba planinskih pašnikov se je skozi dolga zgodovinska obdobja ohranila prav v današnji čas.

Problematico starosti planin je pri nas prvi načel Anton Melik v svojem delu Planine v Julijskih Alpah. Svojo ugotovitev, da so najstarejše planine nastajale v pasu ob zgornji meji gozda, je podprl z zgodovino naselitve na območju Julijskih Alp; najvišje planine, ki so urejene v ugodnih legah, pripadajo zgodovinsko dokazanim najstarejšim vasetem v dolini. To velja tudi za območje Karavank; najvišje planine pripadajo najstarejšim vasetem pod gorami. Zanimivo je, da je na nekaterih planinah v visokih legah udeleženo pri pašni izrabi več vasi, nekaj pašnih srenj, od katerih ima vsaka v nižjih legah, sredi gozda, še svojo planino, ki je morala nastati kasneje, zaradi naraščanja števila prebivalstva. V območju Julijskih Alp npr. imajo Rečičani in Grajani skupno visoko planino Lipanco, v nižji legi pa ima vsaka še svojo planino – Rečiško in Grajsko planino na Pokljuki. Podobno uživajo pašni upravičenci iz starih vasi Breznica, Dosloviče, Smokuč skupno visoko planino Zelenico, v nižjih legah pa ima vsaka pašna srenja v Stolu še svojo planino (Doslovško, Smokuško – Pri žagi).

Planine, ki so nastajale s krčenjem sredi gozda, so mlajšega nastanka. Mlajšega nastanka so tudi gorske senožeti, za kar govori tudi izraz »rovti«, kakor imenujejo povsod na Gorenjskem gorske košenine. Naravne planinske trate so v pasu, kjer prehaja gozd v travnata goličja, najprej vabile človeka k pašni izrabi. Tudi najzgodnejše doslej znane omembe planin v zgodovinskih listinah se po veliki večini vežejo na planine v visokih legah ob zgornji meji gozda ali prav blizu te meje. Najbolj zgodnja doslej znana omemba se veže na planino Pečano na Jelovici; navedena je v darilni listini cesarja Otona II. iz leta 973 v označbah severne meje škofjeloškega gospodstva.⁵ Leta 1156 se omenja Mačevska planina v Storžičevi skupini (planina, ki pripada staremu naselbinskemu jedru v Mačah),⁶ leta 1377 se omenjata planini Javornik in Lipanca na Pokljuki,⁷ iz leta 1444 so sporočena imena treh tržiških planin: Tego-

⁵ A. Melik, Planine v Julijskih Alpah, Lj. 1950.

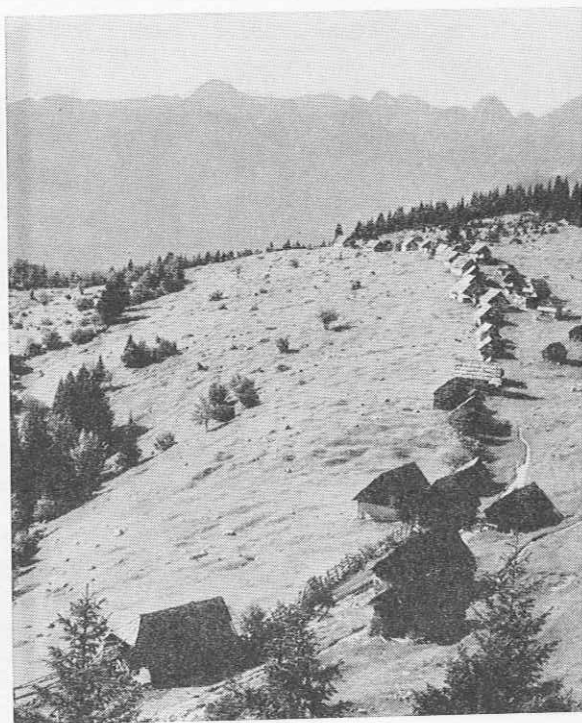
⁶ M. Kos, Starejša naselitve na Kranjski ravni, 900 let Kranja, 1960.

⁷ Isti, n. d., Geogr. vestnik XXXII, str. 135, 1960.

Ogrja na kobilah, značilna za Bohinjske planine

Planina Zajamniki

šče, Javornik in Kofce.⁸ Od konca 15. stoletja se planine v listinah vendarle pogosteje omenjajo.⁹ V zvezi z rovti se najbolj zgodaj omenja Uskovnica v Bohinju, leta 1498. Uskovnica, Praprotnica in Na Šeh so še v drugi četrtini 18. stoletja označene kot rovti in ne kot planine. Po posredovanju planšarskega gospodarstva so se v gorenjskem alpskem svetu razvila stalna naselja. Iz prvotne planine vasi Nomenj so nastale Gorjuše (v nadmorski višini 900 do 1000 m), iz prvotne planine Češnjakov se je razvilo naselje na Koprivniku v Bohinju.¹⁰ Iz planin sta se razvila samotni kmetiji Vršan na Jelovici in Obranca na Mežaklji. Ljudsko izročilo potrjujejo tudi listinski viri. Kmetiji sta bili opuščeni in lastniki so jih vse do prepovedi paše izrabljali spet kot planini.

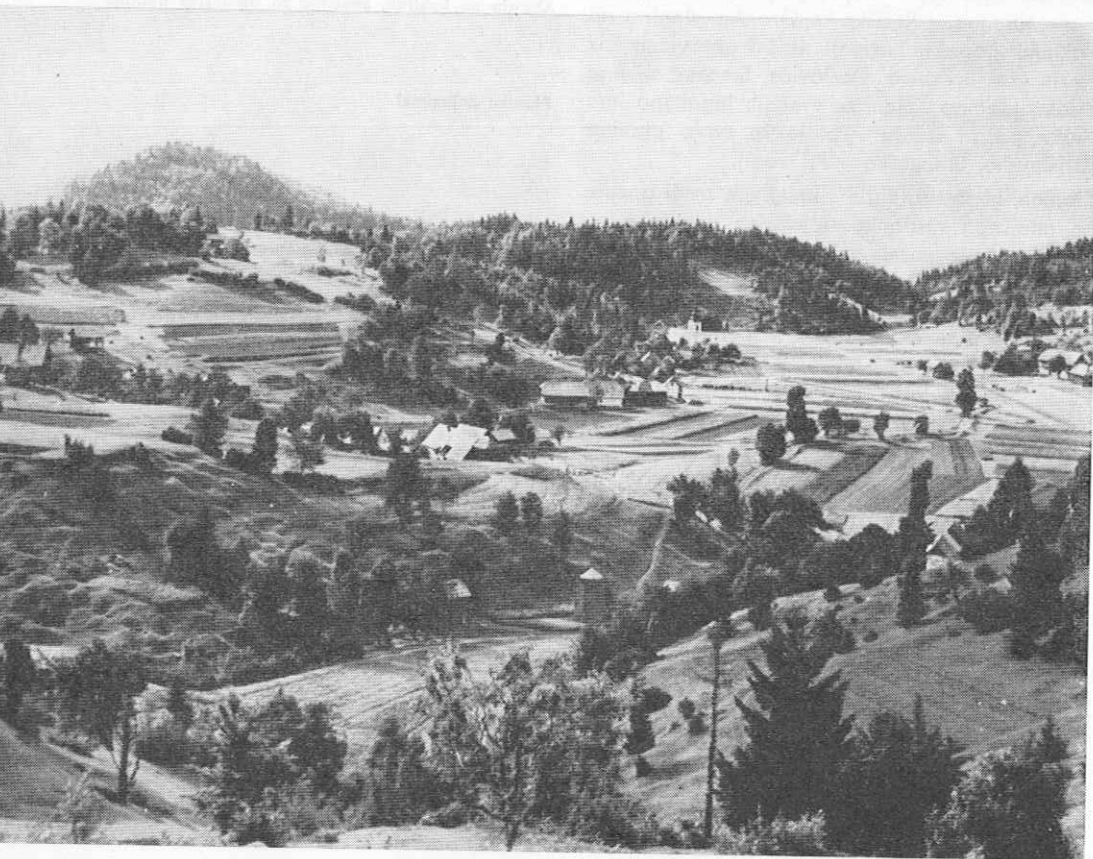
⁸ Listinski prepis z omembami teh planin je posredoval dr. Josip Zontar.

⁹ Glej: Kaspret, n. d., M. Kos, n. d., Josip Zontar, Zgodovina mesta Kranja, str. 31, 32, 1939, Branko Reisp, leta 1499 omenja imena v Kamniških Alpah, Kronika XI, 1963, str. 111.

¹⁰ A. Melik, Planine v Julijskih Alpah, 1950, str. ???

Po organizaciji planšarskega gospodarstva na skupnih planinah ločimo planine s skupnim »planovanjem«, t. j., s skupnim planšarskim obratom in planine s posamičnim planovanjem, kjer ima vsak pašni upravičenec ali skupina upravičencev na planini svoj trop, svojega pastirja in svoje zgradbe, združene v prave planinske vasi. Najpogosteje so pastirske zgradbe postavljene v gruči, le na nekaterih planinah v Bohinjskih gorah so stanovi postavljeni v presenetljivo organizirane oblike; na Dednem polju in na planini Blato so stanovi postavljeni v krožni obliki, na nekaterih senožetnih planinah so razvrščeni stanovi in staje v vrsti ob poti (Zajamniki, Na Pečeh), sicer pa prevladuje na senožetnih planinah oblika razloženega naselja (npr. Voje, Ukanc, Uskovnica in druge). Na planinah s skupnim planovanjem pase živino skupni pastir, v zadnjih desetletjih pogosto puščajo živino kar brez pastirja. Še po prvi svetovni vojni, ko je bilo na planinah več živine, je bilo gori tudi več skupnih, voljenih

Koprivnik, vas, ki se je razvila iz Češnjanske planine

srenjskih pastirjev, katerih delo je bilo na drobno določeno: »črednik«, »pogonič«, »tretinjek« so pasli, »majerce« pa so predelovale mleko v maslo in sir – skuto. Na takih planinah so skupne, srenjske pastirske zgradbe, posamezni pašni upravičenci so imeli v preteklosti le preproste zgradbe za živino – tamarje. V zvezi z obliko skupnega planovanja je bila posebno pomembna vloga vaških pašnih ali srenjskih odborov v preteklosti. Melioracije, ki so jih v planšarstvu uvajale oblasti deloma že pred prvo svetovno vojno, posebno pa še v času med obema vojnama, so na takih planinah bistveno spremenile podobo prvotnih planšarskih naselij. Namesto starih, lesenih pastirskih zgradb so z državnimi podporami gradili na planinah moderne, po načrtih izdelane zgradbe, kakršne srečujemo danes v Karavankah, na Pokljuki in na planinah, ki pripadajo vasem Gorenjesavske doline. Te moderne zgradbe so bile prilagojene potrebam planšarskega gospodarstva, hkrati pa tudi potrebam razvijajočega se gorskega turizma; najlepši primer združevanja te dvojne funkcije je planinski dom na planini Preval na Begunjščici (dom je med drugo vojno pogorel, pa so ga po vojni – tako kot na številnih drugih planinah zgradili na novo, po starih načrtih). Tudi preprostih ovčarskih koč, zgrajenih iz zloženega kamnja, ki so bile nekdanj tako značilne za ovčje planine v Karavankah, danes ni več. Samo še starejši domačini vedo za razvaline nekdanjih ovčarskih bajt, ki so bile podobne bajti, ki jo je opisal F. S. Finžgar v svoji črtici Prekvata ovca: »Med Stolom in Belščico me je zaletela strahotna ura... Begal sem po planini in iskal bajte ovčarja Nejca... V megli in toči je nisem mogel zagledati, dokler se nisem zaletel vanjo. Prihuljeno sem se skobacal skozi vrata, komaj za dobro ovco visoka... Vsa bajta je bila namreč v breg vkopana, obložena s surovim zidom, le streha je bila lesena...« Take ovčarske kočice so v času med obema vojnama zamenjale betonske zgradbe (npr. na Belščici).

Tam, kjer se je v sistemu planinskega gospodarstva ohranil najstarejši način posamičnega ali individualnega planovanja na skupnih planinah, so bile melioracije, ki so jih uvajale oblasti, manj učinkovite, omejene so bile v glavnem le na skupne objekte: gonske poti, vodne naprave ter sirarce, ki so jih gradili na planinah v Bohinjskih gorah. Oblika posamičnega planovanja se je najdalj ohranila v območjih, kjer je kmečko gospodarstvo naj-

Majerska krošnja

Vse slike iz fototeke Gorenjskega muzeja, Kranj

močneje priklenjeno na planinsko živinorejo. Najbolj sklenjeno območje v tem pogledu predstavljajo planine v Bohinjskih gorah ter v Kamniških Alpah (na Krvavcu in na velikoplaninski planoti). Še do nedavna je bilo posamično planovanje živo na nekaterih planinah Blejskega kota: Na Lipanci so npr. imeli štirje gospodarji iz blejske vasi Grad svoje kočice, ostali pašni upravičenci pa so imeli le posebne zgradbe za živino – »tamarje«, podobno je bilo v Kranjski dolini na Pokljuki. Posamična oblika planovanja je bila značilna na Selski planini na Jelovici – še po drugi vojni, vse do prepovedi paše (letos so Seljani dobili planino nazaj). V Karavankah se je ta sistem najbolj obdržal na tržiški planini Javornik, kjer je imelo pred drugo vojno še devet gospodarjev svoje pastirske kočice (med vojno

je planšarsko naselje na Javorniku pogorelo, po vojni so nekateri postavili nove kočje). V Bohinju je bilo pravilo, da so pasli svoje trope člani domače družine – strici, tete, hčere ali sinovi, drugod pa so posamezni gospodarji najemali v času »planine« majerje iz vrst revnejših domačinov. Nekaterim je bilo pastirstvo poklic, saj so od rane mladosti do pozne starosti vsako leto odhajali v planine. Po drugi vojni tudi na teh planinah močno upada število planinskega osebja. Majerji pasejo zdaj razen svoje živine še živino drugih gospodarjev, za kar dobijo plačilo.

Oblika posamičnega planovanja je najmočnejše zakoreninjena v tradiciji, zato se je ob njej ohranilo v naši pastirski kulturi največ starega izročila. Zakoreninjenost v tradiciji kažejo stare pastirske zgradbe na planinah v bohinjskih gorah ter na planinah v Kamniških Alpah. Visoko v gorah, daleč stran od vplivov, ki so spreminjali podobo življenja v dolini, so veljale druge v naravi pogojene zakonitosti, ki so se jih pastirji trdno držali. Stanovi »na kobilah« v visokih bohinjskih gorah predstavljajo najstarejšo ohranjeno obliko pastirskega bivališča v Julijskih Alpah. V preteklosti so imeli (po ljudskem izročilu) take pastirske kočje tudi na nekaterih drugih planinah (na planini Klek na Pokljuki, na Zelenici v Karavankah). Značilne so torej te zgradbe na koleh za planine v visokih legah, kjer so planine najprej nastajale, in za območja, kjer se planine najbolj zgodaj omenjajo, ter za planine, ki pripadajo zgodovinsko dokazanim najstarejšim vasetem v dolini. Nadstropne pastirske kočje, ki združujejo prav tako kot bohinjski stanovi »na kobilah« v spodnjem delu prostor za živino, v nadstropnem delu pa pastirsko bivališče (npr. na Belski planini na Pokljuki), so se razvile iz prvotnih pastirskih zgradb na koleh. Prehodno obliko predstavljajo stanovi na planini Javornik na Pokljuki; tu stoje še vedno stanovi na kobilah, vendar zakriva to konstrukcijo brunast pristenjek – prostor za živino, ki je pomaknjen iz tlorisa osnovne zgradbe.

Brunasti stanovi, ki so značilni za planine v nižjih legah, ob katerih so navadno rovti, so mlajšega izvora, seveda pa se še naslanjajo na staro stavbno tradicijo. Značilno za mlajše – rovtne planine je, da imajo lastniki posebno zgradbo za pastirja in posebno zgradbo za živino. Na teh planinah se lesene zgradbe mešajo z zidanimi. Zidane zgradbe sledimo nazaj v začetek 17. stoletja, vendar so povečini

nastajale šele od srede preteklega stoletja dalje.

Poleg stanov na kobilah in kamnitih ovčarskih koč sodijo med najstarejše oblike pastirskih bivališč »bajte« velikoplaninskega tipa, ki jih moremo šteti za značilno obliko pastirske arhitekture v Kamniških Alpah, saj so se fragmenti prvotne arhitekture ohranili celo na zidanih zgradbah, npr. na planinah na Krvavcu. Z nazadovanjem in propadanjem planšarstva na Gorenjskem propada naša stara planšarska arhitektura. Prvotna pastirska bivališča preurejajo povsod tam, kjer držijo do planin urejene poti, v počitniške hišice, žal, največkrat brez pravega posluha za vrednote stare arhitekture v planinskem okolju.

MOJE POTI

Darina Konc

Na Biškovcah

Tri stezice, tri gorske poti drže iz moje domače vasi v sveži, zdravi gorski svet. Proti zahodu se vzpenja travnat hrbet Kmetovec. Menda se imenuje tako, ker mu je gospodar posestnik Kmet. Planota se vleče doli do vasi in prehaja v senčnat gozd, ki mu pravimo Pirhovec. Čudno ime. Otroci smo slišali v prizvoku imena nekaj kakor strah. Od tam se je v večerih in nočeh oglašala sova in naznanjala smrt v vasi.

Prijazna gozdna pot, vsa v senci mogočnih smrek, drži skozi gozd v zdravilišče Golnik. Čudovit je sprehod po njej ob vročih poletnih popoldnevih. Samo oddaljeno šumenje gorskega potoka, zateglo krakanje vrane, pravkar se je preletavala preko gmajne, in še oddaljeno zvončkljanje kravjih zvoncev moreš slišati, ko stopaš na planoto onkraj Pirhovca. In če se tedaj oglase zvonovi doli pri fari v ubranem pritrkavanju, kakor to znajo samo še v podgorskih vaseh, tedaj obstaneš na poti in začutiš, da se je nekaj kakor daljna mladost dotaknilo tvojega srca. Lepo ti je, in vse hudo je ugasnilo v tebi. Življenje ni samo vroč delovni dan. V gorah, daleč od umazane napihnjenosti, je spet

praznik. Gorski veter nosi praznično pritrkavanje daleč preko gmajin in senožeti tja do podgorskih kmetij v Svarjah in v Gojzdu.

Druga pot se spusti do vaškega potoka in nato po pastirski poti na Biškovce, ki ni planota ne gmajna, ampak širok peščen, neurejen vhod v gorski svet. Biškovce so od vseh in niso od nikogar. Še gorski potok se ob vhodu na Biškovce neovirano razširi, preden pade navzdol v urejeno strugo.

Na Biškovcah so imeli do nedavnih časov vaški bajtariji svoje fančnike, kakor se dejali ograjenim njivicam, na katere so sadili zgodnjo zelenjavo. Da jim voda ni odnašala rodovitne črne prsti, so jih ogradili s kamenjem in prepletli ogrado s smrečjem. Tu so imeli drobce posestva, ki jim ga nihče ni kratil.

Kadarkoli stopim na Biškovce, sem v roju spominov. Svet se rahlo vzpenja in prehaja v senožeti. Na obeh straneh so gmajne. Tu ne rastejo jagode in borovnice. Kadar smo jih otroci nabirali, smo šli prek Biškovca na desno, spet preko potoka, mimo grobelj na hrib, ki smo ga imenovali Orle. Tu je mešan gozd, mnogo je v njem kostanjevih dreves, na tleh pa vse zeleno borovničevja. Iz kostanjevih listov smo delali nabiravčke in vanje nabirali sladke črno-višnjeve sadeže. Nismo utegnili govoriti. Vsak svoje borovničevo kraljestvo smo zasedli in po dolge popoldneve nabirali in stresali v stare lonce, ki so nam jih starši zaupali. Jagode in borovnice so prinašale malim podgorjanom prvi osebni zaslužek.

Naše Biškovce so kar zelo podobne kraškemu svetu. Apnenčastega kamenja je tu na pretek. Nič čudnega, da so tu postavljali mogočne apnenice. Ostanke teh apnenic bi še mogli najti. Ni bilo lahko postaviti tako apnenico, ni bilo lahko pripravljati apno. Še živi spomin na Vevarjevega ata, ki je bil mojster za to in za vrsto drugih del, zraven pa moder in vesel človek. Kaj vse bi mogli zvedeti o tistih starih časih, če bi mož še živel! Vevarjevega očeta ni več, apnenic na Biškovcah tudi ne, le vhod v gorski svet je še vedno tako neurejeno mlad in svež.

Koncert pod velikim hrastom

Na velikem podgorskem travniku je rasel mogočen hrast. Odmaknil se je od bližnjega gozda, da je imel dovolj sončne luči in toplote. S spoštovanjem so se ozirala nanj druga drevesa. Kaj so v primeri z njim jesen in gaber, bukev in breza, da ne govorim o brinovih grmičkih in leskovih vejah.

Na mogočni hrast, gor v krošnjo njegovega vrha, je tisto noč priletel planinski orel. Igral se je na valovih vetra in tako prijadril z gora v dolino. Bila je ravno kresna noč. Vsi ptiči in vse živali so imele svoj praznik. Na bližnjih hribih in goricah so goreli kresovi. Zvezde so mežikale v jasno svetlo noč, mesec je obstal nad velikim travnikom.

Planinski orel si je zaželel slišati kaj lepega. Vsi njegovi mali državljani ptički-pevci so živeli v dolini, nobeden si ni upal v strme skale in pečine, kjer je domoval on, njihov kralj. Stoletja in tisočletja že razveseljujejo ljudi s svojim žvrgolenjem. Kralj pa še ne ve, kateri ptički so najboljši pevci njegovega ptičjega kraljestva.

Tisto kresno noč so se zbrali vsi veliki in mali ptiči, vsi važni in manj važni pod velikim hrastom na velikem travniku. Svojega kralja, planinskega kralja so hoteli razveseliti s svojo pesmijo. Izmed ptičev pevcev so izbrali tri najboljše. Ti naj kralju pokažejo svojo pevsko umetnost.

Modra sova je predlagala, naj bi nastopili: zlatoperni drozg, zlatokljuni kos in čisto navađen slavček, po katerega so poslali goloba pismoonošo dol v primorje, kjer so slavčki doma. Izbrani pevci so bili zelo počaščeni in so se tri dni in tri noči pripravljali za nastop. Le slavček ni utegnil, ker je bil doma tako daleč od planinskega hrasta. Čisto vsakdanji je priletel na veliki travnik dobro uro pred nastopom. Nekam pomilovalno sta ga gledala drozg in kos.

Zlatopernati drozg je odločil: »Prvi po vrsti in nastopu bom jaz, za menoj prideš ti, zlatokljuni kos, nato slavček-beraček, če ravno želiš z nama tekmovati. Sploh pa bi bilo prav, da se premisliš. Zdaj je še čas.«

Slavčku je od utrujenosti utripalo srce. Nič ni odgovoril, le iz bližnjega studenčka je srknil tri kapljice vode. Ni utegnil pomisliti, katero pesem bo zapel pred kraljem. Kakor mu bo narekovalo srce, tako bo najbolje. Da bi le ne bilo kake bučne spremljave!

Fantovska pesem na robu travnika je že utihnila, kresni ognji so ugašali. Zdajci se je pričel ptičji koncert na velikem travniku. Prvi stopi pred kralja, planinskega orla, zlatopernati drozg. Izboči prsa, se zravnja, prikloni in že poje. Kralj gleda njegovo zlatopernato obleko in prav nič ne sliši, da se je pevček sredi pesmi zmotil in zgrešil melodijo.

»Dobro, dobro,« ga pohvali kralj in še vedno gleda njegovo zlatopernato obleko. Zdaj na-

stopi drugi pevec, zlatokljuni kos. Zažvižga, strunice v grlu zatrepečejo, rad bi bil zapel pesmico o preljubem Avguštinu, pa mu je zmanjkalo sape. Kralj tega ni opazil, ves čas je gledal samo njegov zlati kljun.

»Dobro, dobro,« je spet rekel kralj in usekal s svojo desno nogo ob vejo, na kateri je sedel. Zdaj je bil na vrsti slavček. Priletel je pred kralja, ga pogledal in sklonil glavicco v pozdrav. Kralj ni imel kaj videti. Pred njim je stal ptiček, podoben čisto navadnemu vrabcu. Da si le upa tak pred kralja!

Slavček pa poje, poje, kakor znajo samo slavčki. Njegova pesem boža, tolaži, pripoveduje o soncu in o zvezdah, o pomladi in o rožah. Tako lepo, tako sladko, da je kralj pozabil na vse. Še nikoli nikjer ni slišal podobne pesmi. Pozabil je izreči svoj kraljevski »dobro, dobro«. Vstal je, se priklonil malemu pevčku in ga povabil na svojo desno stran. Tisto noč je razglasil slavčka za najboljšega pevca v svojem kraljestvu. Niti zlatopernati drozg niti zlatokljuni kos mu nista bila nevoščljiva, saj slavček, najboljši pevček, ni bil prav nič prevzet. Ostal je do danes čisto navaden ptiček.

JAKOBOVA NEDELJA

Marijan Krišelj

Pred seboj imam svoj planinski dnevnik.

To je drobna in precej oguljena, na videz »neugledna« knjižica, ki pa vsebuje zame precej dragocenih spominov.

Večkrat jo listam, pregledujem, berem...

Prve besede, stavki, so izpisani lepo, skrbno... Skoraj šolsko, bi rekel, potem pa se ta skrb umakne nekakšni naglici... Pisava postaja vse bolj površna... Zdaj stojte črke pokonci, potem nenadoma spet poležejo, ne da bi vedel, kaj je temu vzrok, itd... Menda je to podoba življenja, razpoloženja... Tudi pisava, ne samo vsebina.

Začenjam pa ta svoj dnevnik takole:

Rodil sem se pod gorami. Staržič mi je dajal prvo vzpodbudo v razmišljanju, zakaj so na svetu poleg gozdov, rek, polj in travnikov tudi – gore...

Potem nadaljujem. Pisava je še vedno lepa, šolska...

Rad sem ob lepih dnevih občudoval Kamniške. Lepe so se mi zdele od doma, in nekje daleč so bile...

Tedaj kot otrok, ki ni vedel za svet onstran teh gora, nisem mogel upati, da bom kdaj na vrhu Zaplate, Grintovca, Kočne...

Pravzaprav je bila Zaplata zame najbolj skrivnostna gora. Vedel sem o njej precej zgodbe in pozno poleti, ko so se začele kazati velike svetle zaplate okoli Hudičevega boršta, so te zgodbe spet oživele... Tedaj še nisem hotel verjeti, da so te zaplate na štiri ogle naredili kosci... Prej bi verjel, da vse dogajanje okoli tega gozda pripada neki še neznan pravljici... Gore sem se pravzaprav bal. Bal sem se je zaradi pomladnih plazov. Bal sem se je pa tudi zaradi hudiča. O njem pravi zgodba, da je gozd, ki čepi na sredi Zaplate – po njem, njegovi značilni obliki je ta gora dobila tudi ime – odnesel kmetoma, ker sta se pravdala... Zadel ga je bil na ramo ta hudič, da bi boršt prestavil v pekel. Mežnar pri Sv. Jakobu pa je ravno tedaj zazvonil dan; hudič je izgubil moč in tako je moral odložiti gozd tam, kjer ga je zateklo. In to je bilo ravno na pol pota v pekel, ali natanko, bilo je to sredi Zaplate... Od tu dalje pa v dnevniku postane pisava »vetrovna«, ne več tako otroška.

...Ko sem se poslovil od svoje breze na vrtu in sem šel v svet, so mi gore postale še ljubše. Vedno se rad vračam k njim, ker so mi domače, ker hranijo v sebi toliko spominov na mojo mladost...

Malo romantično, pa nič ne de. Mladost je s perspektive let zmeraj romantična, zakaj bi ji torej to odrekli.

...In tako me je gora našla na svoji poti pozimi, ko je bil sneg prvi gospodar. Bil sem gost gora tudi pomladi, ko je vse cvetelo in je bilo v zraku polno nekaj takega, čemur nikoli ne bomo vedeli imena...

Tako sem hodil tja leto in dan... Pa bom hodil v ta svet, ki pripoveduje neprestano nove in nove zgodbe, lepe in resnične, ker so obarvane z barvo resničnega življenja, še dolgo. Rad se spominjam zgodbe, ki sem si jo kot otrok menda prvo zapomnil. Pripovedoval mi jo je oče, ki je prav tako ljubil te vrhove nad svojo rojstno hišo. Preprosta je ta zgodba pa obenem skrivnostna. Dolgo nisem mogel s svojimi otroškimi možgani izluščiti nje pomena... Pravljičica govori o Snežnem kralju. Ta je vsak dan klical k sebi ljudi, ker je bil visoko gori

Zaplada, sredi nje Hudičev boršt, spredaj ploščad pred gostoljubno Francijevo kočo

Foto M. Krišelj

na vrhovih tako sam... Bilo mu je dolgčas. Vsak dan se je ta mogočni kralj oglasil z vrha Velike gore. Njegov glas je bilo čuti daleč naokoli, in prijeten je bil. Vabil je k sebi najbolj drzne fante, da bi se povzpeli na njegovo teme, da bi bili deležni njegove milosti. Razkazal bi jim deželo, ki je ljudje niso poznali, a so hrepeneli po njej, ker so vedeli, da je skrita za hrbtnom tega velikana.

Naporna je bila pot na njegov vrh, polna je bila nevarnosti, neznanih pasti, pa so kljub temu najbolj hrabri odhajali tja gor.

Ljudje so tako v dolini lahko večkrat videli mladeniča, kako je stal na vrhu te Velike gore in gledal v daljavo.

Včasih, če je bilo vreme lepo, so slišali celo njegov glas. In niso vedeli, da je to glas slovesa, saj tisti, ki je gledal nekam daleč in je z vrha Velike gore tako skrivnostno pozdravljaj svojo dolino, se ni več vrnil.

Za vedno je ostal v gosteh pri Snežnem kralju...

Velika gora je bila zame Storžič, glasovi Snežnega kralja pa so bili zvoki zvonov, ki so prihajali v dolino od cerkvice Sv. Jakoba. Njega samega, tega Snežnega kralja, pa si nikoli nisem znal predstavljati. Zamišljal sem si, da

je nekje tam gori, kjer je še sneg, ko je pri nas okoli doma že vse cvetelo. Sicer mu pa najbrž tudi oče ni vedel prave podobe. In tako sem pač po svojih otroški moči razdelil vloge in dolžnosti svojih pravljičnih junakov med posamezne vrhove nad svojo rojstno hišo. Spominjam se še prav dobro tistega dne, ko me je oče prvokrat vzel s seboj k Sv. Jakobu, k tisti skrivnostni cerkvi.

Tam je živela njegova teta Mica in vsako leto na Jakobovo nedeljo jo je oče obiskal s svojimi prijatelji, da so se tistega dne poveselili in zadostili šegam in navadam, ki so jih bili ljudje tedaj še spoštovali...

Ob takih priložnostih mi je dan minil na Sv. Jakobu. Tekal sem okoli cerkve, največkrat pa smo šli v zvonik z očetom, da bi pritrkavali. To je bilo lepo. Zvonjenje se je slišalo v tej prelepi pokrajini kot praznično pritrkavanje, saj so se mi celo ljudje zdeli slovesnejši. Včasih smo pritrkavali še kar dobro, pozno popoldne pa smo večkrat »zmedli«. Živahna očetova roka, ki je bila sicer tega opravila vajena, je tedaj le stežka lovila takt. Tako je pač bilo. Mica je že znala poskrbeti, da se je v ljudi hitro vselila živahnost. Obiskovala je skupinice prijateljev, znancev in drugih obiskovalcev in jim ponujala pijačo... Pogrejte se, pogrejte, je

ponavljala, čeprav je bil vsakdo do kože premočen in vroč od napete hoje. Nihče se vabila ni branil in tako se je poznalo tudi zvonjenju. Jaz sem vse to bolj od strani opazoval. Premajhen sem še bil, da bi mogel biti deležen Micinega »blagoslova«, kot sem pogostokrat slišal besedo namesto zahvale za kozarček žganega. S svojimi prijatelji kratkohlačniki smo posedali po tratih ali pa smo ob veliki mlaki tam doli pod cerkvijo, ki je dandanašnji ni več, opazovali velike kačje pastirje, ko so jadrali nad umazano vodo. Tudi podili smo se po tratih tja gor do Potoške gore. Trat tu ne manjka, bilo pa jih je včasih še mnogo več. Prerasel jih je gozd.

Tudi živine, ki je svoje dni veselo pozvanjala v Potoški gori, danes ni več. Ob takih dneh, kot je bila Jakobova nedelja, je gospodar Francelj bil najraje tam gori na paši. Ljudi ni rad gledal. Tudi mi ga nismo radi vznemirjali. Celu bali smo se ga. Bali smo se njegove počasne hribovske hoje in močnega duha po tobaku, ki ga je kar sam prideloval. Gledali in občudovali smo raje Storžič ali pa ugibali po dolini imena vasi in iskali rdeče strehe domačih hiš...

In tako je minil dan. Otroci smo bili razigrani, očetje pa so stopali hudo previdno po strmini ali pa so se naslanjali na ramena naših mater. Menda zaradi ravnotežja. Pa kdo bi vedel natančno zaradi česa še...

Doživetja, ki se jih še danes rad spominjam, ker so to najbolj svetli trenutki mojega otroštva. V njihov spomin pa so vtkana tudi dejanja staršev, zlasti očeta, ki je tako ljubil svojo goro Storžič in mu je bil vsakoletni izlet k Sv. Jakobu tako pri srcu, da je znal vcepiti to ljubezen s sicer značilno gorenjsko robotostjo, v resnici pa z neizmerno mehkobo, tudi v naša mlada srca...

In kje je pravzaprav ta skrivnostni Sv. Jakob? Če gledate proti goram iz Kranja, vidite Sv. Jakob kot nepomembno vzpetinico tik pod Zaplato. Tudi cerkva se vidi. Izhodišče za ta hrib, ki je le 960 m nad morjem, je Preddvor. Je izletniška točka za vse, ki prebivajo pod temi gorami. Naj bo kmet ali delavec, vsakdo gre rad vsaj enkrat na leto – na Jakobovo nedeljo – tja gor in morda še kam naprej, kajti od tam je še lep sprehod na Zaplato, na Mali Grintovec, kamor so včasih fantje hodili po planike, da so se z njimi v dolini postavljali... Tudi do Kališča se pride in naprej do Storžiča.

Če bi šli na tak izlet, bi doživeli dan, ki bi ostal še dolgo v spominu. Morda bi si to doživetje zapisali celo v svoj dnevnik, tako kot sem to storil jaz. Sam sem ga celo uvrstil – kot mnogi drugi moji prijatelji – v svoj železni gorski repertoar.

Sicer pa moram kljub navezanosti na ta greben zapisati, da je ostal Sv. Jakob zame le še spomin. Tam gori ni več tete Mice, ne njenih otrok, moža, krav, njenega malinovca, njenega gostoljubja... Mežnarija, ki je svoje čase dajala streho številni družini, je danes počitniška hiša; malo stran je zrasla nova planinska kočica, Francijeva kočica, ki s svojim gostoljubjem skuša ustvariti nekdanje vzdušje in ustreči zahtevnim in manj zahtevnim občudovalcem tega pozabljenega raja...

Tu je tudi nekaj vikendov. In to je vse. Ostali pa so ljudje. In vedno več jih pride gor, vedno več je takih, ki jim je ta svet pri srcu in si žele v tem vzdušju otepsti s svoje vsakdanjosti prah, se nadihati planinskih vonjav...

Ni pa več nekdanjih navad in običajev. Ali pa so, kdo bi vedel. Sam sem jih morda prerasel, drugi, ki prihajajo za menoj, pa bi morda zapisali drugače, kot sem zapisal jaz... Vsakdo doživlja ta skrivnostni svet po svoje. In to je prav, saj je to tisto, kar nas vleče tja gor.

MED MLADIMI KRANJSKIMI PLANINCI

Karel Makuc

POMLAJEVANJE

Mladinci so hrupoma zavzeli svojo mizo. Ko je bila na vrsti večerja, je krompirjev golaž izginil s krožnikov, da bi verjetno v nobenem laboratoriju ne mogli ugotoviti vsebine večernega obroka. Pa kakšen smeh! Same šale. V glavnem o zadnjem pohodu, o današnjem vzponu, o neki potegavščini...

Pridružil sem se jim. Vsaj skušal. Ni mi uspelo, vem. Toda njihova vedrost, razigranost, polna duhovitega humorja, vse to me je izzvalo. Zavevno sem se skušal otresti vsakega zunanjega

videza resnosti in se prilagoditi razpoloženju, odpraviti starostne razlike.

Spoznali smo se, vsaj po planinsko, z dovtipi. Ko nas je naslednje jutro ločila pot v zaželene smeri, sem našel v glavnem vabilo za ponedeljek zvečer. Da, v ponedeljek zvečer so ponavljali drug za drugim. Vsak ponedeljek zvečer imamo sestanek v društvu.

Tako se je začelo. Ponedeljek za ponedeljkom. Imel sem občutek, da sem z njimi postal mlajši, gibčnejši. Le kadar sem zaslutil, da mi ponašanje mladostnika ne pristoji, da me kot upokojenega mladince morda smeši, takrat sem se v sebi zresnil. Pa le za trenutek. Moč mladih je premagala.

Potem... Našli smo se na pohodu preko Martinjvrha na Cerčno in Porezen, na orientacijskem tekmovanju od Male poljane na Kališče, na pohodu na Planico, na Šenturško goro, na akcijah in spet znova – v ponedeljek. Nasejali so se dogodkom, dogodivščinam in potegavščinam iz pretekle sobote in nedelje in se znova dogovorili za naslednjo soboto. Še več. Krog se je razširil. Vsaj zame. Spoznali smo se z mladinci iz Preddvora, Žabnice, Cerkelj, Gorič...

EDINA POT

Načelnik Simčič je razgrnil podatke. Pravzaprav odprl beležko, stresal »z rokava«. Kako ne, saj že leta vodi mladinski odsek. Po vseh osnovnih šolah so sekcije mladih planincev. Domala dve tretjini društva, 65 odstotkov, je mlajših od 25 let. Okroglo 1300 je pionirjev in mladine. In ni vse le v Kranju – ob ponedeljkih. Mladi po sekcijah organizirajo že kar sami svoje izlete, se javljajo na tekmovanja, pripravljajo, vabijo stare, izkušene planince za njihovo »planinsko šolo«, urejajo propagandne omarice, pišejo v časopise in revije o svojih doživetjih v hribih... Ob vsem tem se je že uveljavilo široko tradicionalno tekmovanje med sekcijami, ki ima svoj vrhunec navadno v maju s prireditvijo »Mladina in gore« v največji, najlepši kranjski dvorani. Takrat se pokažejo, kaj so naredili, kaj znajo vsi od Šenturške gore do Stražišča. Tudi predsednik društva dr. Valič z vsem zanosom govori o mladih in je pripravljen vedno pomagati. Z njim pa seveda ves upravni odbor, izkušeni alpinisti in gorski reševalci, jamarji. Verjetno ne le zato, ker so med to množico mladine v povprečju društva najmlajši planinci Slovenije, ampak zavestno zato, ker je to edina pot k razširjanju planinske miselnosti, zdravja,

vedrosti in ljubezni do narave med mladim, novim rodом.

Spet smo se našli z nahrbtniki in znova – v ponedeljek. Robi, Vlado, Matjaž, Marko, Lučka, Nežka, Miloš, Miro in drugi vedo zlasti ob večerih v planinski koči dogodivščin brez konca.

NEPOZABEN DOGODEK

Šli so na republiško orientacijsko tekmovanje. Bilo je na Jančah v Zasavju. Iz Kranjo so bile tri ekipe. Dve pionirski in mladinska. Vreme pa skrajno slabo. Ko so prišli na Janče, so se črni oblaki spustili navzdol in vsak hip je bilo pričakovati prve kaplje. Toda za planince, zlasti za mlade, ne sme biti ovir. Startali so. Že pred prvo kontrolno točko jih je močan naliv dobesedno zalil. Vztrajali so. Pri tretji točki so z grenkobo ugotovili, da ne gre. Vrnili so se premočeni do kože in skrajno razočarani. In vendar so bili prav na tistem tekmovanju najprijetneje presenečeni. Naliv je prenehal in nepričakovano se je pred kočjo pojavilo več lepih vozil in med mlade planince je stopil sam Tito. Vsi so osupnili. Nihče ni tega pričakoval, niti organizatorji. V naglici so se zbrali v krog, od nekje so dobili nekaj mahu, ga dali v škatlo in dostavili dve lepi gobi. Ko so mu to poklonili, je bil Tito vesel, pozdravil je v krogu zbrane mladince, jih pohvalil za njihovo dejavnost in ves nasmejan odšel. Mladinci ne morejo pozabiti tega dogodka.

KAVALIRSTVO

Zbrali so se iz Jesenic, Kranja, Radovljice – iz vse Gorenjske pri Valvazorjevem domu pod Stolom. Sami mladi! Sobotni večer je bil lep. Napravili so si še taborni ogenj in pesmi, recitacij pa tudi domislic in smeha ni bilo konca. Naslednje jutro so se zvrstili pred velikim kupom desk za obnovo Prešernove kočje na Stolu. Za večino to ni bilo prvič. Vajeni so takih delovnih akcij. Mladinci so se hoteli izkazati kot pravi fantje, saj so bila z njimi tudi dekleta. Vasja in Vlado sta si naložila po dve deski in celo bolj široki. Poltretjo uro hoda je za navadnega planinca na tej poti. Ko so prišli na ravnicu z mokro, črtno prstjo tik pod vrhom, ko je začelo pod nogami drseti, je tovarišici pred njima pošla zadnja moč. Omahnila je. Naložila sta si še njeno desko in skušala razočarano deklo ohrabriti. To jima je bilo največje zadoščenje v tisti akciji.

KOLIKOR ZNAŠ ...

Na lanskem orientacijskem republiškem tekmo- vanju za mladinsko prvenstvo pri Celjski koči je bila tudi ekipa kranjskih mladink. Takoj v začetku jih je pozdravila huda nevihta. Zatem pa se je še megla sesedla tako nizko, da iz sadovnjakov in vinogradov niso videle ped pred nosom. Vlasta se je nenadoma izgubila. Ostale tri so zaman ugibale kam in iskale njeno sled. Bile so brez kompasa, brez zemljevida – brez vsakih pripomočkov v neznanem kraju. Kmet jim je ponujal breskve in grozdja, one pa so imele slabo vest in so se premočene vrnile nazaj v kočo. Na veliko presenečenje pa so tam našle tudi Vlasto. Zaskrbljena za svoje tovarišice se je bila vrnila in spraševala o njih. A tekmo- vanje? Bilo je že zamujeno. Toda ob splošnih spretnostih so tudi zgolj s testi, s teoretičnim znanjem vendar dosegle peto mesto. Niso bile zadnje, čeprav so se jim zatem v Kranju sme- jali. Kolikor znaš ...

KEMIJA IN JOTA

Na smučarskem tečaju za srednješolce to zimo na Krvavcu so za kuharja določili šegavega Franceljna. Šlo je vse prav in v zadovoljstvo mladih smučarjev, dokler je bila polna shramba. Za zadnji dan pa ni bilo več ne mesa, ne ma- karonov, ne riža ... Le nekaj fižola, zelja in krompirja je še bilo. Zmenili so se za joto. Nikdar je ni kahal, vendar se je ni ustrašil. Pri glavnem kuharju v bližnjem domu je dobil splošno navodilo in se je lotil kuhe. Ko je olupil krompir in ga kahal med zeljem, je bil vse bolj razočaran in zaskrbljen. Krompir je postajal vedno trši. Kot kamen! Ko se zaradi lačnih smučarjev ni smel več zamujati s kosilom, je lepo povedal: »Sedite k oknu, da boste lahko krompir ven metali.« Prisodili so mu cvek iz kemije, ker ni poznal lastnosti škroba in kisline.

BRATSTVO OB POLENTI

Lani so peljali večjo skupino sovrstnikov – mla- dincev iz pobratenega mesta tudi v hribe – na Kališče. Da bi francoske goste seznanili tudi z našimi jedili, so za kosilo pripravili polento. To je bilo truda in smeha, preden so gostom uspeli dopovedati, kakšna jed je to in kako se napravi. Robi, Marko, Simčič in drugi naši so bili v zadregi. Potem so se sprijaznili, se znova bratili in zbijali šale. Ko so gostje pojedli, so

želeli namesto slaščic še kako našo specialiteto – pesem. Naši so se znašli s »Terezinka«, »Pod Poncami« itd. Francozi pa po svoje. Njihov vodja je zatem pravil, da še v nobeni dvorani in na nobeni prireditvi ni spoznal toliko po- drobnosti in doživel toliko prisrčnosti kot takrat na Kališču.

VIK IN KRIK ZASTONJ

Dvanajstletni Janez Zupanc iz Preddvora si je izmed toliko dogodkov in doživetij v hribih naj- bolj zapomnil prvi vzpon na Triglav. Imeli so smolo. Prav pod vrhom jih je zajelo neurje. Treskalo je in grmelo, naliv pa se je spremenil v snežni metež. Kako pride prav Aljažev stolp! Vendar ga to ni prestrašilo. Celo ponosen je bil, da je lahko doživel nekaj takega, da je v praksi spoznal tisto, kar se je prej le učil, slišal. Marjan iz Preddvora pa je imel sošolcem po- vedati pretresljivo zgodbo s poti na bližnje Ka- lišče oziroma na Storžič. Nenadoma so zapazili blizu velikega orla, ki je nosil v kljunu mladega zajčka. To so vsi trdili in zagnali velik vik in krik, da bi rešili ubogo žrtev. Nič ni pomagalo! Orel je v velikih krogih zajadral nad dolino in se zatem usmeril proti svojemu skalnatemu bi- vališču na drugi strani.

MLADINSKI ODSEK PD KRANJ

Marija Brudar

Leta 1957 je rojstno leto mladinskega odseka PD Kranj. Do tedaj se je mladina vklju- čevala v različne dejavnosti drugih odsekov in društva kot celote. Pionirskega dela se je lotil dijak tekstilne srednje šole Herman Breznik. Za planine je navdušil mladino svoje šole, dija- škega doma in drugih kranjskih šol. Organiziral je številne izlete, delovne akcije in množične pohode. Nepozaben jim je ostal izlet v bolnico Franjo. Znal je pritegniti tudi odrasle planince, člane Zveze borcev, mladinski komite in vojsko. V tesni povezavi vseh sodelujočih je bila moč odseka.

Leta 1956 je Herman odšel iz Kranja in delo je zaspalo, a le do leta 1961, ko je odsek znova

zaživel. Zbral ga je Emil Močivnik, uslužbenec notranje uprave. Baval se je predvsem z mladinsko kriminalistiko in je hotel mladini vzgojno pomagati tako, da bi ji čimbolj približal planinsko dejavnost. Zbral je zastopnike nekaterih kranjskih šol, nekaj pedagogov in učence višjih razredov osemletk in nekaterih srednjih šol. Osnovna dolžnost teh planincev je bila, da so na svojih šolah pobirali članarino in prijave za nove člane, da so propagirali planinsko organizacijo in udeležbo na izletih, ki jih je organiziral mladinski odsek. Imeli pa so premalo vodnikov, ki bi pomagali na izletih. Rešitev so našli v seminarju za mladinske vodnike v januarju 1961 na Krvavcu.

Poleg izletov v sredogorski in visokogorski svet je odsek pripravljaval predavanja z barvnimi diapozitivi in z njimi prikazoval domače in tuje gore. Dobili so nekaj aktivnih alpinistov, ki so svoje znanje radi posredovali mlajšim. S temi predavanji so v mladini budili zanimanje za gore, zato je na nekaterih šolah število članov zelo naraslo. Odsek je potreboval nove sodelavce in jih tudi dobil. Sestajali so se vsak ponedeljek. Udeleževali so se masovnih akcij: pohoda ob žici okupirane Ljubljane, štafete mladosti, kurjenja kresov ob dnevu mladosti. Zagoreli so od Jošta, Šmarne gore, Lovrenca, Jakoba in Kališča do Krvavca. Na dan mladosti je 50 pionirjev-planincev sodelovalo v paradi mladosti.

Upravni odbor društva je odseku prisodil nekaj finančnih sredstev. Za ta denar so nabavili 10 parov smučí, šotor, nahrbtnike, sanitetne torbice in fotoaparate. Smučí smo kasneje prodali mlajšim planincem, ko smo videli, da nekateri niso imeli pravičnega odnosa do izposojene imovine.

Leto 1962 je prineslo precej sprememb v odboru mladinskega odseka. Prva naloga v tem letu je bila, da odsek razširi planinsko dejavnost tudi v delovne kolektive. Ustanovili so planinske sekcije v vseh tovarnah, ki so se kasneje obdržale le v Tiskanini, Iskri, Planiki in Elektrarni. V odseku sta delala dva pododborna: mladinski in pionirski. Največja akcija leta je bil masovni dvodnevni pohod mladih planincev po poteh IX. korpusa. Mladini so pomagali pri izvedbi tudi starejši planinci, člani upravnega odbora, Zveza borcev in vojska. Skupno je bilo na pohodu 200 ljudi. Izlet je kljub naporom uspel zaradi tesnega sodelovanja organizatorjev.

V mladinski odsek sem prišla jeseni 1962 po naključju. Tovariš, ki je že več let aktivno delal z mladino, je odhajal k vojakom in mi naročil: »Pojdi včasih namesto mene na planinski sestanek!« Delo je bilo zame nekaj čisto novega. Dobila sem nalogo, da poiščem stik tudi s tisti šolami, ki še niso imele planinske skupine. Zaživele so nato še sekcije na šolah v Cerkljah, Preddvoru, Predosljah, Šenčurju in na šoli France Prešeren v Kranju. Od prejšnjih sekcij so ostale aktivne osnovne šole: Goriče, kemijske šole Lucijan Seljak, Stane Žagar, s presledki tudi šola Simon Jenko, vajenski in dijaški dom, od srednjih šol pa tekstilna, ekonomska, administrativna

in poklicna šola v Iskri. V srednjih šolah nismo mogli dobiti prosvetnih delavcev, ki bi sekcijo načrtno vodili. Zvezo z odsekom so vzdrževali le dijaški-planinci.

Delo je bilo takole: Na šoli je pedagog, ki je prevzel planinsko dejavnost, ustanovil sekcijo, ki se je doma sestajala po potrebi, v Kranju pa je tedensko pošiljal pionirja, ki je prenašal pridobljeno znanje in načrte za izlete v svojo sekcijo. Pedagogi so prihajali na sestanke enkrat mesečno, nekateri celo redno vsak ponedeljek. Za še boljše zблиževanje med vodji sekcij smo večkrat priredili družabna srečanja v Kranju in na Šmarjetni gori.

Potrebe po vodniškem kadru so bile vedno večje. V januarju 1963 smo odšli na tridnevni seminar na Krvavec. Predavatelji so bili kranjski alpinisti, reševalci, starejši planinci in strokovnjaki za gorsko floro, vremenoslovje in geologijo. To so bili učitelji in profesorji-planinci. Po predavanjih so se mladinci urili v smučanju in praktičnem reševanju v gorah. V februarju smo vsa predavanja ponovili v društveni pisarni, jih dopolnili z diapozitivi, nato pa so mladinci opravljali izpite za mladinske vodnike in gorske stražarje. Tako smo dobili 16 mlajših vodniških pripravnikov in 10 starejših.

Rezultat načrtnega dela mladinskega odseka se je pokazal tudi v glasilu Klic z gora. Žal je izšla zaradi tehničnih in finančnih težav le ena številka.

Po občnem zboru v letu 1963 je načelnik Emil Močivnik oddal svojo funkcijo in se poslovil, ker je odhajal na novo službeno dolžnost. Nadomestil ga je Jože Skubic. Tudi ta se je odselil še isto leto. Prevzeti sem morala odsek. V začetku je kazalo slabo. Prišlo je med nas nekaj izkušenih planincev, alpinistov, gorskih reševalcev, gorskih vodnikov in stražarjev. Veliko pomoč nam je nudila postaja GRS, ki je najbolje razumela pomen mladega kadra. Naš glavni mentor je bil Roman Herlec, ki nas je spodbujal, da smo vse naše ponedeljkove sestanke obogatili s planinskimi predavanji, s snovjo, ki jo mora obvladati mladinski vodnik. Menili smo, da je premalo, če kandidat posluša na seminarju predavanje, sam pa nima nikakršne literature za gradivo, ki mu ga posreduje predavatelj in potem brez poglobitve opravlja formalni izpit za mladinskega vodnika. Zato smo si napravili načrt predavanj, pridobili predavatelje iz Kranja, Jesenic in Ljubljane. Literatura smo dobili le za prvo pomoč, zgodovino planinstva, zaščiteno floro in orientacijo. Nekatere teme smo večkrat ponavljali, zlasti prvo pomoč in zaščiteno floro, ker smo imeli zanjo dobre diapozitive in strokovnjake. Vaje iz orientacije so bile najbolj aktualne pred orientacijskimi pohodi. Prvi pokal, ki so ga dobili pionirji na Jančah, je bil za naše najmlajše planince velika vzpodbuda in tudi doživetje, saj so takrat z veliko voljo ob hudem naliivu našli vse kontrolne točke.

Dvakrat smo še doma opravljali izpite za mladinske vodnike in gorske stražarje. Nato smo se priključili programu planinske šole, ki jo je organizirala mladinska komisija.

Naši mladinci so odšli poleti taborit v Trento. Tam je čez noč zrasla šotorska vasica na ravnici ob Soči pod Kuklo. Mnogi turisti so se ustavili ob cesti nad nami in se ozrli na modro-rdeče-zeleno naselje ter se vprašali: »Kdo je tam doli? Od kod so prišli, kaj delajo?« Ko so zvedeli, kaj stoglava mladež iz vseh koncev Slovenije posluša o gorah in kako se potem vzpenja na najlepše vrhove nad Trento, so jo blagrovali. Dvanajst nas je bilo iz Kranja takrat med njimi. Vtisi so bili nepozabni. Prvi vzpon na Bavški Grintovec, sestop preko Kriških podov do Pogačnikovega doma in v Trento, vzpon na Jalovec – to so bile le priprave za pristop na streho domovine – na Triglav. Mnogi smo ga doživeli prvokrat, zato naj ga opišem malo obširneje.

Komaj se je zdanilo, se je oglasila budnica. Nahrbtniki so bili pripravljene že prejšnji dan. Umivanje v Soči je bilo ekspresno. Nadvse pridna kuharica je imela že pripravljen izdaten zajtrk. Zbor. Vodja Vid Mesarič je še enkrat pregledal opremo, nato smo krenili. Zadnjiško dolino smo hitro skrajševali, saj nam je bila že domača. Pred začetkom vzpona smo se malo ustavili, nato pa se razvrstili v urejeno kolono. Močnejši in izkušeni vodniki so stopili med šibkejši. Najmlajše Primorke so bile na čelu s svojim vodnikom Brankom. Drugi smo jim sledili v enakomernem tempu. Nobenega prehitovanja nismo dovolili. Brez postanka smo tako prišli do koč na Doliču. Prečkali smo nekaj snežišč, nato pa se je začel slovesni del poti, vzpon ob klinih in žicah. Oglasilo se je strogo povelje: »Brez besede bomo prišli vsi na vrh.« Nekateri so malo začudeno pogledali, a so kmalu spoznali, da je tih vzpon nujen. »Triglavska roža – kozorogove kaplje krvi«, so šepnile nekatere ustnice. Skromna, sinja neboglasnica je razveselila vsako oko.

Še nekaj oprimkov in cilj je bil pred nami. Aljažev stolp, mogočen in kljubujoč, nas je sprejel. Gneča okoli njega je bila precejšnja. Sonce je grelo, vetra skoro ni bilo. Še krst z debelimi vrvmi po hrbtih vseh novincev, nekaj fotografskih posnetkov in spustili smo se preko Malega Triglava h Kredarici.

Pred domom so se gnetli gostje in začudeno opazovali stoglavo brigado, ki se jim je bližala. Uprava se nas je ustrašila. Čaja nam niso mogli skuhati, zato smo se kaj hitro odločili, da se preko Planike vrnemo k našim nahrbtnikom in gostoljubnemu Doliču.

Tam nas je zavila gosta megla. Gospodinja je napovedala dež. Prenosišča nismo dobili, zato smo se odločili za povratek v Trento. Zadnjica nas je objela s temo. Ko so baterije dogorele, smo cesto le slutili. V taboru je zadisalo po okrepljeni juhi. Noč je bila spokojna, brez smrčanja. Kdo bi ga pa slišal po tako polnem dnevu? Le podplati so kar sami pogledali izpod odeje in se hladili, dokler jih ni ovlažila jutranja rosa.

Tudi drugo leto so odšli v Trento naši mladinci. V naslednjih letih so opravljali letni del tečaja za mlade vodnike v Vratih, zimski del pa na Vršiču.

Mnogi mladi vodniki so se aktivno vključevali med alpiniste in od teh so le nekateri ostali zvesti mladinskemu odseku. Sodelovanje s sekcijami v osnovnih šolah se je poglobljalo, izgubljali pa smo srednje šole in delovne kolektive. Tam nismo mogli več dobiti zastopnikov, ki bi se z odsekom redno povezovali. V nekaterih mladinskih aktivih na vasi so zaživele planinske skupine, a so bile v svoji dejavnosti kratkotrajne.

Začeli smo iskati nove delovne oblike. Rešitev je bila v organizaciji planinskih šol v vseh naših sekcijah, ki so se zadnja leta osamosvojile. To vprašanje je začel reševati novi odbor mladinskega odseka v letu 1966. Mladinski odsek je dobil zelo močno oporo v novem upravnem odboru PD. Izdelal je tekmovalni program pod naslovom: »Mladina in gore«, ki je razgibal sekcije v vseh oblikah planinskega udejstvovanja. Osrednja prireditelj v Kranju, lani 11. 5., je pokazala, da so vrste planinske mladine že močne in da je zanimanje za gore v naših osnovnih šolah veliko. Knjižne nagrade, ki so jih sekcije dobile od upravnega odbora ob koncu tekmovanja na Šenturški gori, so dale osnovo planinskim knjižnicam na šolah.

Povečalo se je število skupin, ki so se vadile v orientaciji, zato smo lahko sodelovali v orientacijskih pohodih na Gorenjskem in drugod v Sloveniji.

V Kranju smo začeli uvajati proste sobote tudi v šolah. To dejstvo je sprožilo veliko vprašanje, kako bi pomagali obvarovati mladino pred brezcilnim postopanjem ob teh dneh. Planinska organizacija je poiskala zvezo z zavodom za pedagoško službo in sestavila program izletov ob prostih sobotah in tudi v počitnicah. Spoznali smo, da izleti ob sobotah uspejo. Morajo pa imeti mikaven cilj, ne predrag, vodja mora mladino navdušiti, izletu mora dati tudi vsebino. Pripravljene enodnevne izlete v počitnicah pa so propadli, ker pedagog takrat nima več tako živega kontakta z mladim človekom. Golo obvestilo, lepak, je prešibka reklama. Planinski program bi bilo potrebno posredovati staršem preko zveze prijateljev mladine in na roditeljskih sestankih. Staršem je treba prikazati vrednost gibanja na svežem zraku in tudi druge prednosti planinske vzgoje. Mestni otrok je precej zahteven. Povsod išče priložnost, da bi zapravljaj. Po izletu je bilanca neprijetna, če je v družini več otrok. Zato je vzgoja k skromnosti potrebna.

Letos smo tekmovanje med sekcijami obnovili. Odsek je dobil novo vodstvo. Združuje mladince, vodniški pododsek in šolski odbor. Tega sestavljajo pedagogi – vodje sekcij. Prva naloga novega odbora je, da utrdi povezavo med sekcijami in da pridobiva nove, zlasti na poklicnih in srednjih šolah ter v delovnih kolektivih.

Odsek se je povezal tudi z mladinskim komitejem, ki je že sodeloval pri nekaterih naših akcijah. Tega stika smo veseli in pričakujemo, da bomo ob njem lahko še uspevali.

ODGOVORNOST VODJE TEČAJA

V biltenu SAC 1969/4 je objavljena razprava kantonalnega sodnika v Fribourgu P. Ruffieuxa o pravnem problemu, ki pri nas bolj redko pride na vrsto, a najbrž ne zato, ker je pri nas malo tečajev. Sodnik Ruffieux je najprej poudaril kompleksnost problema, nato natančneje določil pojem odgovornosti, civilne in kazenske, nato pa posvetil pozornost le tej slednji. Čeprav je teoretično, pravi, civilna krivda neodvisna od kazenske, je v praksi tako, da obstoji tudi civilna, če je ugotovljena kazenska. Torej so načela, ki veljajo za kazensko odgovornost vodje tečaja, veljavna še – »grosso modo« – tudi za civilno odgovornost vodje tečaja. Država je dolžna varovati življenje, telesa in premoženje državljanov. S svojimi sodišči jamči za to, da bodo kaznovani tisti, ki kršijo zakon o varnosti življenja. Da bi doletela vodjo tečaja kazen (zapor, globa, pripor), mora govoriti za to več okoliščin: Prva je ta, da mora biti popolna ali delna odgovornost vodje jasna. To ni vedno lahko dokazati: Kazenski zakoni ne določajo odgovornosti, marveč neodgovornost. Neodgovorni ne more biti kaznovan, ker je v posebnem stanju, ker v trenutku dejanja ne more več presoditi nedopustnost svojega dejanja ali se odločiti, potem ko je ta jasna. Med neodgovornim in odgovornim je še vrsta oseb z omejeno odgovornostjo. Zato morajo biti na to pozorni tisti, ki izbirajo vodje in jim ljudi zaupajo. Če store napak, so sami vsaj civilno odgovorni. Izbrati prave ljudi ni lahko. Moderna psihiatrija je tako napredovala, da je juridično zelo težko potegniti mejo med neodgovornim in odgovornim, saj psihiatri skoraj že vse prištevajo med tiste, ki so vsaj omejeno odgovorni.

Poleg odgovornosti je za kaznivost potrebno dokazati kršitev zakona, krivdo po veljavnem kazenskem zakoniku. Med kršitve zakona npr. štejemo lahke in težke telesne poškodbe, uboj, umor. To so tudi posledice nesreč v gorah, do katerih pride največkrat zaradi malomarnosti. Zaradi malomarnosti je vodja tečaja lahko kaznovan z globo do 20 000 šfr ali z zaporom od treh dni do treh mesecev. Teoretično pri tečajih lahko govorimo še o dveh kršitvah, če vodja zapusti poškodovanega samega ali če izpostavlja v nevarnost življenje svojih varovancev. Obe je težko dokazati.

Vodja tečaja lahko zagreši krivdo namerno, lahko pa iz malomarnosti. Prvo skoraj ne pride v poštev, vendar je treba tudi s tem računati. Na primer: Vodja tečaja pelje šestorico na Matterhorn. Snežni meteži jih prisili prenočiti v koči Solvay. Naslednji dan neurje ne preneha, vodja tečaja pa se odloči iti s šestorico na vrh, čeprav ve, da utegne priti do nesreče. Tvega, ker se noče vrniti v svoj klub brez uspeha. Če v takem primeru pride do nesreče, je vodja namerno zagrešil krivdo. Biti mora strožje kaznovan.

Iz malomarnosti zagrešena krivda se kaznuje mileje, vendar brez kazni ne sme biti in ostati, če se le dokaže, da vodja ni ukrepal s potrebno previdnostjo. Te ukrepe ni možno naštevati in abstracto, treba jih je določati pri vsakem primeru posebej.

Vodja tečaja, na priliko, do neke mere lahko predvideva vreme. Mora poznati fizične sposobnosti svojih varovancev, tečaj mora naravnati po sposobnostih šibkejših, vsaj kar zadeva ture in – ure, to je težavnost in trajanje naporov mora prilagoditi tečajnikom. Prepričati se mora, da je oprema vsakega tečajnika v redu in da je skupna oprema zadostna za turo. Vodja tečaja mora zbrati dovolj vodnikov in to takih, da obvladajo kolono tečajnikov. Če jih ni dovolj pri roki, je pa dolžan najeti profesionalne vodnike. Po vseh teh ukrepih je treba poseči pred tečajem. Ko se ta že vrši, mora odgovorni vodja paziti na morebitne spremembe vremena in uravnati ukrepe po okoliščinah, ukazati mora pravi čas, da se tečajniki navežejo (bilo je že več sodnih ukrepov, ki so močno upoštevali malomarnost glede navezovanja); varovati na kočljivih mestih (pomanjkljivo varovanje naj sodnija obravnava, kot da ni bilo varovanja, meni

Ruffieux). Vodja tečaja mora vse storiti, da ne pride do nesreče. To je lažje reči kot storiti. Vendar je to dolžnost: omejiti tveganje, kar najbolj mogoče. V primeru Brunner (nesreča v Wilde Frau 1963) je švicarsko zvezno sodišče vodjo obtožilo krivde, ker je premalo preizkusil star zabit klin, preden ga je uporabil za spuščanje pri sestopu.

To tveganje ni večje in ne številnejše, kot ga danes srečujemo v avtomobilskem prometu. Vendar nevarnosti v gorah vzbujajo večjo pozornost, ker jih ljudje ne poznajo in zato pretiravajo njihov pomen. Sodniki so tudi med temi, ki nevarnosti navadno ne poznajo in zato so radi strožji do vodje tečajev, če je kriv smrti iz malomarnosti. Če voznik povozi pešca in ni vsega kriv sam, ga bo sodnik obsodil na denarno kazen. Če pa bo vodja tečaja obsojen podobne krivde, ga bo sodnik verjetno dal zapreti.

Ker je bilo posvetovanje v Fribourgu zelo resno pripravljeno in izvedeno, je prav, da vemo, kako o teh stvareh razmišljajo in ukrepajo v bolj razvitih alpskih državah. Gotovo je tudi, da se moramo teh problemov zavedati, saj prirejamo vrsto tečajev tudi mi. Če se jih ne zavedamo in če ne ukrepamo, kakor terja pravo in etika, pristajamo na nizek kulturni nivo prizadevanja, s katerim skušamo koristiti družbi.

VALVASOR IN 100-LETNICA DAV

Bilten DAV (Mitteilungen des Deutschen Alpenverein – Jugend am Berg 1969/1), je med zgodovinskimi dejstvi, ki se jih je ob 100-letnici planinske organizacije vredno spomniti, navedel na prvem mestu »Joh. Weicharda Freiherr von Valvasora« in njegovo veliko topografsko delo »Slava Vojvodine Kranjske« pa njegovega sporočila o kranjskih kmetih – smučarjih. O bloškem smučanju je Evropa sicer dobro obveščena. Za to so poskrbeli etnografi, pred leti še posebej dr. Boris Orel pa tudi mnogi nemški znanstveniki, še najbolj pa pokojni »Cil«, dr. C. I. Luther, ki je 30 let urejeval zelo razširjeno revijo »Der Winter«. Bilten DAV, ki je zdaj dobil zelo razkošno opremo, izhaja v 100 000 izvodih. Valvazorjeva odstavka, ki sta pred 280 leti prvo poročilo o uporabi smuči, imata torej množico bralcev, ki znajo brati gotico. Takole nekako pravi Valvazor: Tudi kmetje na Kranjskem v nekaterih krajih, posebno okoli Turjaka, imajo redko iznajdbo, ki je nisem videl v nobeni drugi deželi: z neverjetno brzino se pozimi v visokem snegu s hribov spuščajo v dolino. Zato uporabljajo dve deski, pol cole debeli, pet čevljev dolgi in po pol čevlja široki. Spredej deski ukrive in usločijo, na sredo pa nabijejo usnat locenj, v katerega vtikajo noge. Pri spuščanju uporabljajo palico, da se nanjo opirajo in z njo krmarijo... Dosegajo tako brzino kakor drsalci v Holandiji, spretno se izogibajo ovir, ki stoje na poti, dreves, skal in podobnega. Nobena strmina jim ni prehuda, spuščajo se po njej po kačje, če je poraščena, če pa ni, drse naravnost navzdol...

V prvih desetletjih naše smuške zgodovine so naši smučarski vodniki in učitelji bloško izročilo bolj razširjali kot danes. No, zdaj nam pomagajo pri tem tujci.

LAVINSKA SLUŽBA NA BAVARSKEM

Delovati je začela po 15. maju 1965, ko je prišlo do velikega plazu na Zugspitze. Deželna uprava v Garmisch-Partenkirchnu je takoj ustanovila lavinske komisije, ki skrbе za raziskavo plazov in za svarilne ukrepe.

Svetovalce so Bavarci dobili v Vorarlbergu in na Tirolskem. L. 1967 je bavarska vlada ustanovila lavinsko svarilno centralo, ki dnevno izdaja svoje poro-

čilo. Centrala sloni na treh stebrih: na komisijah, na dnevnem sodelovanju komisij s centralo in na jemanju snežnih profilov vsakih 14 dni. Zato so na Bavarskem ustanovili 15 opazovalnih postaj. Te postaje opravijo pozimi (na Zugspitze že od novembra dalje) vsak dan ob 7.00 naslednja opazovanja in meritve: vremena, oblačnosti, smeri in jakosti vetra, temperature snega in snežne površine, globine vdiranja snega, videnih in predvidenih plazov. Ugotovitve zabeležijo po mednarodnem lavinskem kodeksu in sporoče v Münchensko centralo od 7 do 7.30. Vsakega prvega in petnajstega v mesecu izmerijo plasti snega (snežni profil) na meritvenih snežiščih in sporoče v centralo. Sonda, s katero merijo do dna snežne odeje, omogoča ugotoviti trdoto snežnih plasti, obliko in velikost snežnih zrn, vlažnost in temperaturo na vsakih 20 cm. Če je snega 3–4 metre visoko, je to zares zamudno delo. Ko te vrednosti dobe, izračunajo odpor, plasti v strukturi snega in snežni profil narišejo. Strokovnjak iz risbe takoj spozna, katere plasti so za plaz nevarne. Na vseh postajah so meritvena polja ograjena. Risba snežnega profila gre prav tako v Münchensko centralo. Če je potrebno, se komisije tudi dnevno sestajajo in skupaj sklepajo o tem, katere proge, ceste in pobočja se za promet zapro ali odpro. Centrala mora do 8.00 zjutraj objaviti poročilo o stanju snega in o nevarnosti plazov. Na Zugspitze so plazove tudi že sprožili z razstrelivom, vendar pride to v poštev samo po novem snegu. Ko se sneg sesede in zbije, dinamit nima zaželenega učinka.

Lavinologija in nivologija je v Nemčiji še nerazvita veda, vendar si je lavinska služba v kratkem pridobila ugled.

PLANINSKO DRUŠTVO »GAMS«

Jaroslav Gunčar

Naključje, da sva bila oba s starejšim bratom rojena na Gorenjskem, na Dobravi pri Bledu, je po vsej verjetnosti močno vplivalo na najino rano ljubezen do naših planin. Ta se je neverjetno močno razvila, ko sva se kot otroka zaradi očetove službe preselila na Štajersko. Čim sva nekoliko odrasla in postala šolarja, sva pričela zahajati v hribe. Boč, Donačka gora, Celjska koča, Rifnik pri Šentjurju itd. so bili najini prvi planinski uspehi. Denarja ni bilo mnogo pri hiši, toda spisi Janka Mlakarja so se od nekdaj znašli in zamenjali do tedaj zanimivega Karla Maya.

Verjetno nisva bila edina, na katere je ravno Janko Mlakar s svojimi potopisi tako zelo vplival. Ko pa sva prišla do vezanih letnikov »Planinskega Vestnika«, prečitala dnevnik dr. Klementa Juga in zgodbe o prvenstvenih vzponih takratnih slovenskih alpinistov, je v obeh vzplamtela samo še ena velika želja: »Nazaj na Gorenjsko!«

Prišla je druga svetovna vojna, ki nas je razkropila. Sodeloval sem v NOB ter srečno do-

čkal osvoboditev. Oče je dobil kot železniški uradnik službo na postaji Kranj, z njo pa tudi stanovanje. Že v letu 1946 smo se preselili in tu se dejansko pričinja naša zgodba.

Stanovali smo na levem bregu Kokre, kjer je mrgolelo fantov in deklet najinih let.

Zoga za odbojko je bila tedaj redkost. Jaz sem jo imel. Tej žogi se pravzaprav lahko v veliki meri zahvalimo, da smo se začeli zbirati. Organizirali smo mladinski športni klub in gojili skoraj vse športe.

Pri odbojki, ki smo jo med počitnicami igrali vsako popoldne do noči, smo med odmori odkrili še nekaj skupnega, močnejšega – veselje do planinstva.

Iz mladih športnikov se je poleti 1946 po malem začela shajati skupina desetih ali petnajstih, 15 do 18 let starih fantov, ki jim je bila glavna tema razgovorov planine in alpinizem. Naši največji vzorniki so bili tedaj Joža Čop, Uroš Župancič in seveda dr. Jug.

To grupo so tedaj sestavljali moj brat Peter, ki je bil kot najstarejši tudi neke vrste vodja, bratje Herlec, Franko, Milči in Roman, Slavko Jenko, Stane Fras in jaz, poleg nekaterih drugih, ki jim ne vem več imena.

Po prvih izletih na Kočno, Grintovec, Storžič in okoliške hribe pri Kranju smo sklenili, da ustanovimo slovensko planinsko društvo »Gams«.

V društvo smo sprejeli samo tiste, ki smo jih dobro poznali. Tedaj je štelo društvo približno 8–12 članov. Sami smo izdelali članske izkaznice, žige iz gume za čevlje, pravila, ki se žal

Planina Herleca gnil

Pohl. di. jh.

Rij. 4. 3. 1931

Stav. kuje 17.

11. IX. 1946

Žig
in
legitimacija
PD GAMS

niso ohranila, in določili tudi redno članarino, ki smo jo porabili za rekvizite, vrvi, literaturo itd. Ohranjena je samo ena taka izkaznica, št. 10, last Emila Herleca. Iz fotokopije te izkaznice bralec lahko vidi, kakšni so bili žigi in kako smo bili vsi skupaj agilni.

Začeli smo se baviti z alpinizmom, nabavili smo vrvi in skoraj vsak dan »trenirali« v kanjonu Kokre, ki je bil kot ustvarjen za namene našega mladega društva. Kdove koliko padcev, odrgnin, bušk in drugih neprijetnosti smo na teh »treningih« doživeli, toda led je bil prebit. Sledile so prave ture, kamor sodijo Julijske Alpe, brez Triglava seveda, ki je bil tedaj »zaprt« za turiste, a je kljub temu predstavljal vrhunec naših spremljenj, Kamniške planine, pa tudi nekaj vrhov iz Karavank, za katere je bila potrebna dovolilnica obmejnih oblasti. Bili smo seveda zelo pomanjkljivo opremljeni, toda dobra volja in velika ljubezen do planinstva sta nadomestili pomanjkljivosti. Kakšno veselje so za nas predstavljali prvi cepini, ki smo jih lahko kupili samo v starini! Kaj so nam pomenili prvi klini, plezalniki, ki smo jih izdelali sami, vrvi, ki so bile tedaj še iz konoplje, je danes težko razumeti. Vsak najmanjši rekvizit, ki ga je nekdo nabavil, je postal predmet naših pogovorov in komentarjev, saj smo se na tem področju počutili že kot pravi »strokovnjaki«.

Čas je hitel, naše šolske obveznosti so nam dopuščale vedno manj možnosti za planinstvo. Naše društvo, ki je tako intenzivno živelo v letih 1946–1948, je začelo razpadati. Včlanili smo se v kranjsko podružnico Planinskega društva Slovenije in v tem društvu dalje gojili planinstvo. Vezalo nas je iskreno prijateljstvo, skupna sreča, ki smo jo doživljali na vrhovih naših gora, in nepozabna skupna doživetja. Mislim, da so od vseh nekdanjih članov našega društva »Gams« alpinizmu zvesti ostali samo

Herlečevi fantje, ki so za slovenski alpinizem mnogo doprinesli in ga čestokrat zastopali tudi v tujini. Danes je Emil Herlec ali po naše Milč eden najbolj znanih gorskih reševalcev in vodnikov.

To naše majhno društvo iz leta 1946, pričetek kranjskega povojnega alpinizma, je Sloveniji dalo marsikakšnega znamenitega alpinista, vrsto gorskih vodnikov in gorskih reševalcev. Ne bi bilo prav, če bi se naša mladeniška dejavnost iz prvih povojnih let pozabila ali povsem prezrla.

GORENJSKA PARTIZANSKA POT

Andrej Brovč

D a, odsek za gorenjsko partizansko pot PD Kranj je eden izmed najmlajših. Prihodnje leto bo šele deset let, ko je pri predstavnikih takratnega okrajnega združenja ZB okraja Kranj vzklija misel, da bi v spomin našim mlajšim rodovom začrtali nekako transverzalo po poteh, ki so jih v času naše revolucije prehodile partizanske vojne enote. Pot naj bi potekala skozi kraje, kjer so se partizani bojevali s sovražnikom, kjer je tekla kri naših junakov.

Sem eden izmed tistih, ki je to pobudo prinesel med tovariše v takratnem upravnem odboru PD Kranj. Spominjam se, da je bila z navdušenjem sprejeta.

Ne bom opisoval, koliko je bilo razgovorov in posvetov v Kranju s predstavniki gorenjskih planinskih društev. Le ob takem širokem sodelovanju nam je uspelo, da je 17. junija 1961 krenila prvič na pot sedemnajstčlanska »ekspedicija« mladih planincev, članov gorenjskih planinskih društev in tabornikov.

Gorenjska partizanska pot se lahko prične ali konča v Kamniku oziroma v Kranju. Dolga je približno 550 km in se dvanajstkrat spusti v dolino in zopet vzpne v hrib. Pot drži mimo približno 50 spomenikov in obeležij, ki nas spominjajo na boje in žrtve iz časov NOB. Ako krenemo na pot iz Kamnika, nas že na Veliki planini opozori spomska plošča z napisom: »Na predvečer osvobodilne vojne proti fašističnim osvajalcem je bila na tem mestu avgusta 1939 peta državna konferenca SKOJ. Prisostvoval je Ivo Lola Ribar.«

Preko lepot Velike planine nas pelje naša pot na Dol, od tu pa steza zavije med bukovje in smreče v precejšnji strmini na Rzenik (1600 m). V sestopanju po zavarovanem grebenu Konja pridemo do skrinjice z vpisno knjigo. Levo pod nami v Beli so bile v času NOV partizanske bolnice. Konj je prva najvišja točka naše poti – 1803 m. Preko Presedljaja teče lepa srednjegorska pot naprej med ruševjem in skalovjem. Na zelenici ob vzočju Ojstrice se srečamo z drugo planinsko postojanko, s Kocbekovim domom (1808 m). Od doma po stezi čez Petkove njive pridemo v pečevnati južni del Ojstrice. Gremo pod Planjavo, preko Kamniškega sedla, prečkamo Brano, Kotlične in Tursko goro (2233 m). Od tu se pot spušča na Male pode, kjer je razpotje poti na Velike pode. Mi se držimo srednje, ki drži čez Sleme ali mimo naravnega skalnega mostu. Po tej poti je šel že leta 1874 prof. Frischauf z vodnikom. Nad nami je mogočna Skuta. Naša pot pa zavije v levo čez skalnat rob na Kokrsko sedlo, po zapadni strani Kalške gore navzgor in na Krvavec. Vsa ta okolica slovi po lepih, idealnih smučiščih in čudovitem razgledu po vsej Gorenjski in Ljubljanski kotlini.

S Krvavca pelje naša pot navzdol, nekaj časa pod žičnico. Tu se srečamo s spomenikom, na katerem je napisano: »Na tem mestu je padlo 31 partizanov druge grupe odredov z Dolenjskega in Štajerskega.«

Iz Kokre se vzpnemo na Kališče. Pred nami je lep planinski dom. Na njem je plošča, ki nam pove, da je to Dom Kokrskega odreda. To je lep spomenik gorenjskim partizanom, saj so prav ti tvorili jedro te junaške in močne partizanske enote.

Od Doma Kokrskega odreda gremo čez Bašeljsko sedlo, nato pa strmo navzgor in v dobri uri hoje smo na Storžiču, najvišjem vrhu med Kokro in Tržiško Bistrico. Kmalu smo na tržiški strani – v Domu pod Storžičem. Blizu tam stoji spomenik v obliki Storžiča – naravni kamen, na katerem so vklesana imena osmih žrtev.

Fašistični banditi so jim vzeli življenje 5. avgusta 1941.

Od spomenika nas lepo markirana pot vodi na planino Javornik, od tu pa na planino Konjšca in v Jelendol. Kofce so 1505 m visoko, zato moramo zopet navzgor. Na Kofcah se je v letih 1944–1945 zadrževal Kokrski odred s svojimi bataljoni in vodil borbe z Nemci. Iz Kofc zavijemo desno skozi stoletne smreke. Prva domačija, ki jo srečamo, je Matizovec. Pod hišo nas pot pripelje preko velikanskega kamnitega plazu. Ustno izročilo pravi, da je tu bilo prvo naselje Tržiča, ki ga je gora podsula.

Ponovno se spustimo v dolino, tokrat v Drago. V tamkajšnji koči so bili politični sestanki okrožnega komiteja KPS in OF Radovljice. Koča je bila prvič požgana 3. decembra 1944, 5. decembra 1944 pa so jo Nemci popolnoma uničili. Pokopalnice v Dragi: tu so Nemci v letu 1941 in do konca marca 1942 streljali talce, ki so jih izbirali iz begunjske kaznilnice ter jih postrelili 179. V Begunjah so bili v času okupacije nemški zapor, skozi katere je šlo v letih 1941–1945 12 098 zapornikov. V isti mračni stavbi je sedaj muzej z ohranjenimi spomini zapornikov – mučenikov (žig!).

Ko se poslovimo od lepe, nekoliko mučeniške doline, smo v dobri uri že v dolini Završnici. Tu na travniku ob skali je spomenik: »Dragoljub Milovanović, sekretar SKOJ«. Smrtno se je ponorečil v Orličah na Stolu oktobra 1922, ko se je po opravljenih nalogah vračal iz Dunaja preko meje v Beograd.

Dobro izhojena gorska pot nas pripelje do Valvazorjevega doma (1180 m). 1. maja 1943 je bil dom požgan, obenem z Roblekovim domom in Domom na Lubniku. Ob obronku Stola imamo lep razgled na Jesenice z vencem Julijcev v ozadju. Tak razgled nas spremlja skoraj do Pristave. Od kočice na Pristavi (žig!) se pot loči in nas pelje levo čez travnik skozi naselje Javorniški rovt v Javornik. Na levi vidimo velikanske nove hale jeseniške železarne, na desni pa skupino velikih dimnikov, ki nas opozarjajo, da se tu delo nikdar ne ustavi.

Gremo navkreber preko Poljan. Tudi tu vidimo spomenik NOB. Od spomenika se vzpnemo še na Mežakljo in mimo študentovskega doma v dolino Krme. Ko se konec Krme pri znanih »garažah« začnemo ponovno vzpenjati, je pred nami najvišja točka naših gora in tudi naše gorske poti. Smo v kraljestvu Zlatoroga, pred nami je najlepši in najznamenitejši del naše poti – Triglav. Vračamo se nazaj po jugovzhodni strani preko Planike in Vodnikovega doma na Velem polju. Ko gremo od Vodnikovega doma okoli Točca proti Studorskemu sedlu, se nam odpira čudovit razgled na Bohinjsko Bistrico, v ozadju pa na jelovške gozdove s Črno prstjo. Tiha, romantična je pot od Studorskega sedla preko Lipanske planine skozi temne smrekove gozdove do Goreljka. Tu stoji spomenik v spomin na tragedijo, ki se je odigrala v bivšem Lovčevem hotelu na Goreljku. V junaškem boju z Nemci je tu padlo 79 borcev Prešernove brigade 15. decembra 1943. Hotel je bil do tal požgan.

Skozi Gorjuše, Koprivnik in Jereko gremo v Bohinjsko Bistrico, odtod proti Črni prsti, mimo Mencingerjeve kočice (žig!). Nadaljujemo po slovenski transverzali do Petrovega brda in Porezna (1622 m). Očara nas lep razgled na partizansko Cerknjo in vas Zakojco, kjer se je rodil pisatelj France Bevk. Prav vrhu Porezna stoji spomenik partizanom, ki so padli med zadnjo nemško ofenzivo leta 1945.

Po dveh urah in pol smo v bolnici Franji, pri pogledu partizanske konspiracije. Tudi v Novakih stoji kraj ceste spomenik padlim domačinom. Črni vrh nad Novaki je naša naslednja postaja (1288 m).

Od Črnega vrha pridemo na Blegaš in mimo kmetije Marenkovec in Farji potok prispemo v Zalilog. Prisopihamo v Prtovč, znano partizansko križišče. Pod vasjo je spomenik 43 padlim za svobodo. Od Jesenovca v dolini do kočice na Ratitovcu je poltretjo uro hoda. Z Ratitovca krenemo preko planine Hlom do Jesenovca in na Jelovico. Skozi temne gozdove pridemo na Lipniško planino, ki nas opozori na junaški boj partizanov z Nemci 9. 9. 1942. Tu je bil štab I. grupe odredov in zaščitna Selška četa. Partizani so bili obkoljeni z ogromno premočjo. Vnel se je srdit boj. Med borci je bil tudi komandant I. grupe odredov Jože Gregorčič-Gorenjec, ki je bil ob prebijanju iz obroča težko ranjen. Preden so ga našli Nemci, si je sam vzel življenje. Poleg Gregorčiča je padlo še 25 borcev.

Po novozgrajeni gozdni cesti pridemo do spomenika, ki nas opozarja, da je bilo tu neke na zverinski način ubitih 11 ranjencev, borcev Prešernove brigade. Gozdna pot in naša markacija vodita skozi smrekov gozd do Partizanskega doma na Vodiški planini. Dom je bil zgrajen v spomin vsem borcem, bojem in konferencam, ki so se prav v tej okolici vršile že od leta 1930 dalje. Te konference gorenjskih komunistov je vodil narodni heroj Stane Žagar. Uro hoda je do Mošenjske planine. Po dražgoški bitki so se borci Cankarjevega bataljona zatekli v kočico na tej planini. Bilo jih je okoli 60. 13. 1. 1942 so jih nenadoma napadli in obkolili Nemci. V bitki je padlo 11 partizanov, ostali so se prebili, kočica pa je bila požgana. V spomin na ta dogodek stoji tu spomenik. Z Mošenjske planine krenemo zopet v gozd do obronka Jelovice. Tudi skozi Dražgoše gre naša pot, kjer dobimo potreben žig za naš dnevnik. V tej vasi je bil od 1. 1. 1942 Cankarjev bataljon. Devetega januarja 1942 je prišlo do težkih bojev z Nemci. Komandant je bil Jože Gregorčič, komisar pa Ivan Bertonec-Johan, navzoč je bil tudi član Glavnega štaba POS Stane Žagar. Borba je trajala vse do 11. 1. 1942. Padlo je več sto Nemcev, medtem ko so cankarjevci imeli le 7 mrtvih.

Čez Mohor se spustimo v dolino v Selce, od tu proti Staremu vrhu in spet v dolino, v Delnice. Tu skozi so tekle naše partizanske poti. Njim v spomin je tu lep spomenik z vklesano pisemsko ovojnico. Iz Delnic se povzpemo na Lubnik (1034 m), z Lubnika pa v Škofjo Loko. Na Loškem gradu poiščemo žig. Nikomur ne bo žal, če si bo ogledal bogate muzejske zbirke.

Iz gradu pridemo desno za zidom v vas Vincarje in zagledamo Veštrov mlin. Tu je bil bunker, v katerem je bila partizanska tehnika v letu 1943. Plošča nas opozarja, da je okupator 8. 12. 1944 mlin obkolil ter požgal še sosedno hišo. Štirje borci so pri tem padli.

Preko Škofjeloškega polja pridemo v Planico. Tam blizu je spomenik veliki tragediji, ki se je dogodila 27. 3. 1942. Nemci so iznenada obkolili v bližini taborečo Selško četo, v kateri se je takrat mudil tudi član Glavnega štaba POS Stane Žagar. Padel je skupno s 17 borci. Pot nadaljujemo preko Čepulj, Javornika in Pševa. Spominska plošča na šoli nam pove, da so ljudje v tej okolici prispevali velik krvni davek za svobodo. Še uro hoda je do Kranja.

To je kratek opis gorenjske partizanske poti. Na poti so mnogi spomeniki in celo muzeji, ki spominjajo na težke čase in na tovariše, ki so dali svoja življenja za svobodo. Tudi zahtevnejšim planincem in prijateljem narave nudi pot mnogo užitkov. Vsa gorenjska partizanska pot je označena s črko »G«. Pot zajema območje skoraj vseh gorenjskih planinskih društev ter društev Celje, Podbrdo in Cerknjo. Dnevnik za kontrolne žige z nekaterimi osnovnimi podatki je na voljo. Letos pa bo dotiskan vodnik. V spomin na to pot so na razpolago lične značke, ki jih je prejelo že precej planincev.

DR. UROŠU TRŠANU IN DR. BRANETU PRETNARJU V SPOMIN

Janez Ovsec

*Do sonca dvigal si se in v prepade
Roteče te, si gledal brez strahu.
Uprt v tišine skalnega miru,
Utrnil se, kot kamen s kamna pade.*

*Razpiral si prijateljske dlani.
Odvračal smrt z ognjenimi rokami.
Škratni mrak te je zagrnil v jami.
Umolknil si v rdeči cvet krvi.*

*Tedaj je dan umrl. Prijatelj ljubi
Razpel roke v poslednji je objem.
Še hip, za vekomaj se je izgubil.*

*A ni mogoče, kdor življenje ljubi,
Neskončno kakor ti, v tej silni strasti
Umrli ne bo, smrt nima ga v oblasti!*

OBČNI ZBORI

PD GORJE PRI BLEDU

PD Gorje praznuje letos 40-letnico obstoja in je za zgledno in poštivovalno delo prejelo diplomu PZS. Slavnostni občni zbor je podelil ustanovnemu članu tov. Jožetu Muleju jubilejni znak in ga izvolil za svojega častnega člana.

Predsednik društva tov. Matija Klinar in tajnik tov. Alojz Jan sta v poročilih opisala zgodovinski razvoj društva v preteklih 40 letih. Danes se je društvo razvilo v pomembno središče s 682 člani in upravlja dve visokogorski planinski postojanki: dom Planika in Tržaško kočjo na Doliču. Kot vsa društva ima tudi PD Gorje težave s primernimi prostori, kjer bi se sestajala mladina, se vršile seje in se zbiralo članstvo. Dotacij društvo že vrsto let nima, edina pomoč je sklad PVP, ki ga je PD Gorje predlagalo pred 10 leti na skupščini PZS na Ravnah. PD Gorje je trdno povezano s PZS, gorenjskim meddruštvenim odborom in okoliškimi društvi. Planiko je obiskalo 5626 gostov, Tržaško kočjo na Doliču pa 5807 gostov. Težave so s primernimi oskrbniki in nosači. Poleg doma Planike obnavljajo zavetišče, ki bo letos slavilo 100-letnico obstoja. S prenovitvijo bo društvo pridobilo 20–25 ležišč. Premarkirane so bile poti Konjsko sedlo–Planika, obnovljena pot Planika–Kredarica in Planika–Mali Triglav ter očiščena pot Planika–Dolič.

PD KOČEVJE

Društvo je edino planinsko društvo v dolini Rinže. Kot tako bi moralo uživati več podpore. Lanskoletno slabo vreme ni prizaneslo obisku kočje pri Jelenovem studencu, ki ima 16 ležišč in je imela okoli 1300 obiska. Sicer pa so 204 člani v lanskem letu marljivo in v okviru razmer delovali dobro. UO je štel 11 članov. Glavna naloga je bila obnova kočje pri Jele-

novem studencu. Pri tem so društvu pomagale PZS, SOB Kočevje in krajevna skupnost Kočevje z denarjem, pomoč v materialu pa so nudila podjetja in posamezniki, člani pa 100 prostovoljnih ur.

Za 1. maj je PD priredilo masovno praznovanje v dolini Jelenovega studenca, ki se ga je udeležilo 250 ljudi. Prireditelj je dobro uspela in jo nameravajo ponoviti. PD je organiziralo obisk v Logarski dolini. Ima propagandno omarico in prireja vsako leto predavanje na občnem zboru. Markacisti so obnovili nekatere kažipotne table in markacije, delno popravili cesto do planinske kočje ter premarkirali planinske steze razen steze proti pragozdu in proti Eleonorini jami. V bodoče bo treba v mestu postaviti reklamno tablo, ki naj opozarja na kočjo pri Jelenovem studencu. Novi predsednik društva je tov. Jože Adamič.

PD PREVALJE

Društvo letos praznuje 50-letnico svojega obstoja. Lanskoletno obljubo občnega zbora, da se članstvo PD v čast 75-letnice SPD poveča na 1000 članov, so izpolnili. Lanskoletno slabo vreme je ponagajalo markacistom, ki bodo zamujeno nadomestili letos. Priredili so izlete na Dobrač z 32 izletniki in na proslavo v Logarsko dolino s 25 člani in 10 mladinci, ostali izleti pa so zaradi slabega vremena morali odpasti. MO je priredil 18 izletov z 239 mladinci in pionirji. Posamezni mladinci so prehodili koroško mladinsko transverzalo, sodelovali so pri planinski štafeti z Uršlje gore in v Jajcu ter sodelovali na raznih mladinskih tečajih, zborih in srečanjih. V okviru MO so predvajali diapozitive z gora. Tečajev PZS za mladinske vodnike v Vratih in na Vršču so se udeležile 4 mladinke. AO je opravil 50 vzponov vseh težavnostnih stopenj in 20 zimskih vzponov.

Udeležili so se zbora štajerskih in koroških alpinistov na Ribniški koči in taborjenja alpinistov na Češki koči. Na Grossglockner in okolišče vrhove so se povzpeli 3 člani AO, dve alpinistki pa sta plezali v italijanskih Dolomiti. Vsi alpinisti so pomagali pri društvenem delu. Društvo prejema minimalno društveno dotacijo, zato plačevanje PVP in obveznega prispevka za Skopje težko občuti.

PD ŠOŠTANJ

Delo PD Šoštanj je v letu 1968 minilo v znamenju proslav 75-letnice SPD. V ta namen so organizirali razstavo umetniških slik s planinsko tematiko, obiskali proslavo v Logarski dolini in prirejali izlete. Upravni odbor je imel 8 delovnih sej, na katerih je razpravljal o društveni dejavnosti, sprejel program dela posameznih odsekov in kontroliral izvrševanje nalog. Program propagandnega odseka so v glavnem izpolnili, le družabnega večera ni bilo in oglasne omarice še ni. Markacijski odsek je obnovil markacije na svojem področju, mladinski odsek pa zaradi kadrovskih težav ni izvršil vseh svojih obveznosti. Na Andrejevem domu na Slemenu so opleskali streho depandanse in zunanja okna. Oprema v sobah je več ali manj dotrajala. Za letošnje leto je društvo uspelo dobiti solidnega oskrbnika, ki je vzel kočjo v najem. Zelo uspešen je bil AO.

PD PODBRDO

PD in odbor sta imela lani velike težave zaradi obolenih oskrbnikov na koči Zorka Jelinčiča na Črni prsti. Pri nosu se je s hitro intervencijo izkazalo članstvo. Ponesrečenemu podpredsedniku društva tov. Ivanu Šorliju je PD postavilo spomenik, presežek zbranega denarja pa doravalo sinovoma ponesrečenega. Ob odkritju spomenika je mladina priredila lep program. UO je na 4 sejah obravnaval razna organizacijska in gospodarska vprašanja, poslovanje postojanke in izolacijo. Stanje članstva je ostalo neizpremenjeno tj. 430 članov. Mladina predstavlja 37% celotnega članstva in je

sodelovala povsod, kjer je bilo potrebno. Propaganda je obnovila kažipote v okolišu društva, priredila izlet in predavanje ter predvajala film »Triglavske strmine«, ki si ga je ogledalo 250 ljudi. Prav tako so bile obnovljene markacije na transverzali od Črne prsti preko Rodice do Vogla in žičnice. Naročnikov na Planinski Vestnik je samo 10. Odbor je sklenil, da število naročnikov vsaj podvoji. Dom Zorka Jelinčiča na Črni prsti je lani obiskalo 1200 gostov, prenočilo jih je 394, finančni izkupiček pa je 17 187,10 din. Mladinca Marjan Pirih in Robi Debeljak sta na kočo znosila vso oskrbo. V domu so popravili razsvetljavo in zamenjali akumulator. Za vestno in požrtvovalno delo, natančno evidenco ter za red v postojanki so prejeli pohvalo PZS: društvo, predsednik tov. Anderle, odborniki ter oskrbniki Leopold Kikelj, Irena Beguš in ostalo osebje. Novemu odboru ponovno predseduje vestni in požrtvovalni tov. Ivan Anderle.

PD »JANEZ TRDINA« MENGEŠ

Upravni odbor se je sestajal redno vsak mesec, po potrebi pa tudi večkrat ter obravnaval problematiko Mengeške kočice, mladinski in propagandni odsek ter odsek za varstvo narave. Število članstva se je povečalo za 10, tako da je zdaj 722 članov. Pada število odraslih članov, narašča pa število mladine. Povezava s šolami je bila boljša kot lani zlasti s šolama Radomlje in Moste, manj pa z mengeško šolo. Tudi odsek za varstvo narave, čeprav številen, je razen akcij na Golici in Ratitovcu, slabše deloval kot prejšnja leta. Propagandni odsek je delal zadovoljivo, čeprav ni bilo mnogo skupinskih izletov. Pomemben je bil sklep UO, da se turističnemu društvu Mengeš odobri brezobrestno posojilo 7000 N din za nakup smučarske vlečnice na mengeškem hribu. Pogodba določa vrščilo v treh obrokih. Gospodarski odsek je razpravljalo o popravilu ceste na Gobavico in o opremi v koči. Mladina je organizirala sankiško tekmovanje za prehodni pokal »Janeza Trdine« in 4 izlete, od teh 2 na Triglav, za šolo Radomlje v Tamar in na Vršič, v Bohinj

k slapu Savice in Blejski Vintgar. Propagandni odsek se je boril s kadrovskimi težavami in prezaposlenostjo svojih članov. Priredili so tudi lastna predavanja za šole. Nabavili so zidno propagandno omarico, večkrat menjali gradivo ter propagirali prireditve PZS. Novi predsednik je tov. Jože Mulej.

PD BLED

21. redni občni zbor je potekel v znamenju svetlejših perspektive za nadaljnjo rast društva. Po dveh letih dela so stari dolgovi likvidirani, ostane le nekaj tekočih dolgov v zvezi z objektom na Straži in gostiščem Murko.

V letu 1968 je bila delno adaptirana postojanka na Straži. V postojanki na Lipanci ni bilo ničesar investirano, ker s KZ Bled obstaja dogovor o nakupu ene od zgradb na Lipanci. Gostišče Murko ima v zakupu privatnik.

Statistika kaže porast članstva za 8,8 %, tako da je stanje članstva danes 462 članov. Število naročnikov na Planinski Vestnik je od 39 padlo na 25 naročnikov. Markarijski odsek je svoje delo opravil po programu razen poti na Klek in delno poti Rudno Polje-Vodnikova kočica. UO je sodeloval z drugimi PD in se udeleževal vseh prireditev PZS. Predsednik društva je tov. Anton Kržišnik.

T. Strojín

ALPINISTIČNE NOVICE

MONOGAROV, sovjetski alpinist, tudi naš znanec, je bil letos odlikovan z zlato medaljo za vzpon po vzhodni steni severne Užbe. Medaljo je prevzel kot vodja naveze »Avangarde« v razredu tehnično težkih vzponov. V tem razredu je dobilo moštvo Monogarova prvo mesto na XIX. alpiniadi. V razredu vzponov preko 6000 m je zlato medaljo doseglo moštvo Budanova za prvenstveni vzpon po vzhodnem stebur Pik Komunizma (7495 m). Budanov in njegovi so člani »Spartaka«. Spartakovci iz Kazahstana so pod vodstvom Studenina prejeli zlato medaljo za prvo mesto v razredu traverz. Prečili so Tienšan, Šater – 50 let Komsomola in Sapedina-Čan-Tangri. Alpiniade se je udeležilo 22 moštev oz. športnih klubov.

248 SMRTNIH NESREČ je bilo v Alpah l. 1968. Vzroki, ki jih GRS navaja vsepovsod, so največ subjektivni, lahkomišljenost, neizkušeni, slaba oprema, pa tudi objektivni, to so predvsem slabo vreme in plazovi. Na Italijo odpade 70, na Švico 50, na Avstrijo 48, na Nemčijo 40, na Francijo 40. Število težje poškodovanih gre v stotine. Lahkomišljenost je treba danes,

ko žičnice pripeljejo slabo opremljene obiskovalce gora na prag zahtevnih tur v visokogorju, še posebej poudariti. Mnoge žrtve so gorski reševalci naštetih držav dobili smrtno ponesrečene oblečene le v kratke hlače in platnene šolne. Tu gre nedvomno za drznost ali nevednost.

L'OLAN je gora v masivu les Ecrins. V Olanu sta speljala slavno smer Couzy in Desmanson, ki je bila lani šele tretjič ponovljena. Ponavljalca Mme J. Bernard in P. Abadie sta za vodnika vzela samega Desmasona. Ta trdi, da smer v Olanu ni nič lažja od one v zapadni steni v Druju. Le trije raztežaji terjajo »tehnologijo«, sicer pa gre za klasično prsto plezanje po ne preveč solidni pečini. Smer je krušljiva, težko je zabiti klin, zelo je izpostavljena, vredna, da si jo ogledajo najboljši plezalci.

CIMA SUSAT stoji v paradni skupini Dolomitov, v Brenti. Manj znan vrh, a vendar toliko pomemben, da je julija 1968 stopil v zgodovino dolomitskega plezalstva, ko sta v njegovi vzhodni steni Siegers in Steinkötter izplezala novo smer. Vi-

soka je komaj 300 m, zabila sta 80 klinov in 12 svetrovcev, ocenila pa sta smer s VI A₂.

NOVICE IZ CINI: Raz cortinskih veveric v Zapadni Cini je najprej ponovila ženska – Annie Pommaret v spremstvu J. C. Droyera 19. in 20. junija 1968. Imela sta mraz in mokro skalo v prvih raztežajih Cassinove smeri. Droyer meni, da smer ni preveč naježena s klini in da je ekspozicija neverjetna. Zaželeno bi bilo, pravi Droyer, da bi v smer ne nabijali novih klinov, ampak naj ostane približno taka, kot je bila po prvih plezalcih.

Julija 1968 je isti raz preplezal samohodec A. Cibolla. Za trening je dan poprej sam preplezal Cimo Piccolissimo.

Saško smer v Veliki Cini je 29. in 30. 1968 s H. Weidlichom preplezala D. Leidig-Voog, direktno iz I. 1958 pa je z Droyerjem kot četrta ženska spoznala Annie Pommaretova. Po spremljevalčevem mnenju smer danes ni več tvegana, ker je nabita s klini. Zdi se mu manj atletska in manj naporena kot švicarska direttissima v Zapadni Cini.

VPONKA, v našem plezalskem žargonu večji del imenovana karabiner, v zadnjem času tudi karabinec, je pravzaprav gasilski rekvizit, ki ga gasilska služba v Evropi uporablja že preko 100 let. Pri plezanju ga je prvi uporabil Otto Herzog v vzhodni steni Fleischbanka I. 1910. Specialne plezalske vponke pa je začel prodajati münchenski Schuster šele l. 1921.

REŠEVANJE V PLAZOVIH pozimi l. 1967/68 po poročilu švicarskega strokovnjaka M. Schil-da ni dalo nobenih novih pogledov na tehnične iskalne aparate. Aparatov je v zadnjih letih nastalo precej, vendar je lansko zimo le redkokdo z njimi prihajal na plaz. Nič ni bilo slišati o kakšnih uspehih, še vedno so se psi najbolje obnesli. Angleški aparat Davenport so preizkusili v letošnji zimi, nov aparat so najavili v Bernu. Različne firme si že prizadevajo, da bi iztuhale kaj boljšega, vendar ne kaže, da bi v bližnji bodočnosti reševanje prešlo od konvencionalnih sredstev k modernejšim.

VARSTVO NARAVE

VARSTVO NARAVE V BOLGARIJI

V Bolgariji so z zakonom o varstvu narave zaščitili 55 rezervatov, 5 ljudskih parkov, 29 jam, 15 slapov, 8 pragozdov, 450 stoletnih dreves, 60 rastlinskih vrst, 360 živalskih vrst, med temi 20 ptičjih, skoraj polovico sesalcev, nekatere plazilce, nekatere insekte in vse živali, ki žive v podzemskih jamah. Na srednjem Balkanu in v Rodopskem gorstvu še raste silivriak (Habelur rhodopensis), zastopnik tropske vegetacije, ki se je pred milijoni let razrašal po vsej deželi. Lahko se posuši in je suh več let, če pa dobi moč, spet oživi. Na Balkanu pri Trojanu kažejo 26 m visoko bukev, staro 300 let. Imenujejo jo »drevo prijateljstva«. Pod to bukvijo je imel svoj šotor general Karcev l. 1877/78. Komandant ruskega korpusa, ki je šel Bolgarom na pomoč, je dosegel prelaz Trojan v globokem snegu, da bi pomagal branilcem prelaza Šipke.

PTIČI IN GOZDNI ŠKODLJIVCI

V strokovnih glasilih beremo včasih stvari, ki jim komaj, gotovo pa neradi verjamemo. Tako pravijo, da so danes gozdovi v nevarnosti, ker je vedno manj gozdnih ptic, prav zato pa vedno več gozdnih insektov, ki napadajo gozdove. Zadnje čase so poskušali te škodljivce uničevati celo z letali, iz katerih so razprševali insekticidne strupe. Upanje kemikov pa se ni izpolnilo. Nasprotno, vojska nevarnih žužkov je narasla. Strokovnjaki trdijo, da so kemikalije zdecimirale naravne sovražnike žuželk in nekatere vrste ptičev dobesedno iztobile. Zadete so bile tudi mravlje, ki jih tudi štejemo med trebilce žuželk. Teh je še posebej škoda, saj eno samo mravljišče rdečih mravelj letno pospravi 100.000 insektov in ličink. Mravljišča izkopavajo

iskalci mravljinčnih jajčec, ki jih danes prodajajo kot hrano za ribe, mravlje same pa kot »surovino« za razne medikamente. Iz njih iztiskajo mravljično kislino, ki jo predelavajo v maže in injekcije. V nekaterih delih Evrope je šlo tako po zlu že blizu 90% mravelj. Doslej marsikje ni bilo nobenih ukrepov, da bi se porušeno ravnotežje v naravi popravilo. Strokovnjaki sodijo, da je to pri mravljah še možno, medtem ko ornitologi menijo, da je nad mnogimi vrstami ptičev že izrečena smrtna obsodba. Mravlje so za gozd važne tudi zato, ker preprečijo marsikak gozdni požar. Če začutijo blizu mravljišča tleči predmet, ga pogase, čeprav pri tem izgubi življenje na fisoče drobni, pridnih živalic, ki oživljajo naša gozdna pota. Važnost mravelj za obstanek gozdov je danes marsikje že toliko priznana, da jih prevažajo – na desetstiče družin – z letali iz dežele v deželo, da jih zavarujejo s posebnimi ukrepi in strogo kaznujejo uničevanje mravljišč.

VARSTVO VAL DE BAGNES

Maja l. 1968 so meščani mesta Bagnes sklenili, da bodo zaščitili Val de Bagnes, ki stoji v seznamu pokrajin in krajev, pomembnih za Švico. Gre za 155 km² gornje doline de Bagnes, ki jih bodo odslej obravnavali s stališča varstva narave. Kmetijstvo, turizem, lahka industrija se bodo morala podrediti zakonom, ki jih je sprejelo mesto Bagnes. Pobudo za to je dala zveza za varstvo narave v Wallisu.

DR. EUGEN GUIDO LAMMER O VARSTVU NARAVE

Lammer je pri nas zelo znano ime. Posebno ga je poznala in čislala plezalska generacija iz 30 let tega stoletja ter razširjala njegove ideje in posebej ideologijo planinstva. Svoj ple-

zalski ugled si je pridobil s tem, da je hodil na ture brez vodnika, s svojim literarnim delom pa si je pridobil mesto med najvidnejšimi osebnostmi avstrijskega alpinizma. Bil je tudi med prvimi, ki so dalekovidno presojali nevarnost naraščajočega turizma za gorsko naravo. Že leta 1928 je v glasilu »Der Naturfreund« napisal članek »Prijatelji narave in varstvo narave«, v katerem se je strastno zavzel za demokratizacijo športa in seveda planinstva, a prav tako za varstvo gorskega sveta. Minilo je od tega 40 let, pa je njegova beseda še vedno moderna. Lammer pravi: »Življenje revnega meščana je brez sleherne lepote. Tega je kriv duh industrializacije, mrzlo iskanje koristi, ki ga je polna moderna civilizacija. Ni čuda, če je vedno več ljudi v gorah, če tako raste zveza »Prijateljev narave«. V gorah iščejo najboljšo pot v domovino svoje duše, k naravi, svoji pravi materi. »Prijatelji narave« naj se zato izrekajo za radikalno varstvo narave. Delavci in nameščenci ne priznajo kapitalu pravice, da bi zaradi dobička oskrunjeval alpsko divjino z železnicami in hoteli. Skoraj vse kočee »Prijateljev narave« leže na nižjih planinah. Pravi duh alpinizma se kaže v tem, če se lotevamo težjih tur z nižje ležečih zavetišč, čeprav so zaradi tega ture napornejše.

Kakšni brezčutni norci so ljudje, ki nasilno rušijo poslednje zavetje svobodne narave z železnicami, s hoteli, z različnimi zgradbami na vrheh, s plezalskimi potmi, križi, kačipotmi, žicami, z vsem nesmiselnim udobjem in ogabnim obratovanjem, s katerim naredo gorsko naravo prav tako zoprno, kakršna je že nižinska. Sicer alpske narave z vsem tem ne morejo obvladati, lahko pa jo pokvarijo, skrunijo in skalé veselje čutečim ljudem.

Čim više, tem lepše, tako verjamejo tudi malikovalci dobička. Pa nimajo prav. Najlepše podobe, najznačilnejše oblike gorskega sveta vidimo iz srednjih višin, ne z vrhov, čudovite so panorame z raznih planin, ne s skrajnih višin. Tam, kjer so že stoletja tekle steze in

kolesnice, tam lahko stečejo tudi moderne prometne žile.

Stojimo pred popolnoma novim, nadvse pomembnim dejstvom. Začelo je kaliti okoli l. 1870, naraslo v naslednjem desetletju, zdaj pa se je razširilo v neverjetnem obsegu. Z eno besedo ta pojav imenujem demokratizacijo planinstva, ki je del demokratizacije vsega športa. Lammerjevi častilci so radi prezrli njegovo dopuščanje tehnične zgradbe gora do višine zelenih planin. Dopuščal jo je, ker je človek do te višine že v prastarih časih spreminjal svet po tedanjih možnostih. Se zdaj pa nekateri premalo upoštevajo pomen demokratizacije planinstva, ki jo je Lammer ugotovil že pred 40 leti in ki seveda danes privzema druge oblike, terja svoje in mora svoje tudi dobiti. Če smo proti temu razvoju, bomo prej ali slej tudi proti demokratizaciji.

Iz l. 1943 je ohranjeno pismo dr. E. G. Lammerja, v katerem med drugim pravi: »Če ste Zugspitze dobro spoznali in če si lahko predstavljate, kakšna je bila, preden jo je pograbil lov za denarjem, boste lahko ugotovili, kako globoko se je v gore že zažrl rak. Težko bo premagati mešetarje in pognati odtod vse kramarje. Ker sem že 80 let star, komaj lahko upam, da bom doživel preobrat. Varstveni predpisi bodo ostali na papirju, če se obiskovalci gora ne bodo iz lastne zavesti drugače obnašali. Pa tudi to bi bil le skromen začetek. Spremeniti bi se morali tisoči vodilnih soljudi, da bi z gora pometli vse, kar gore onečašča in kvari. To bi bilo delo za Herakleja...«

T. O.

VREME NA KREDARICI

V MAJU 1969

Letošnji maj je bil po vsej Sloveniji nadpovprečno topel. Mesečne višine padavin na Gorenjskem in Dolenjskem niso dosegle normalne vrednosti, medtem ko je bila preostala Slovenija prekomerno namočena.

Srednja mesečna temperatura zraka je znašala v maju na Kredarici 2,3°. Bila je za 2,4°

nad povprečkom obdobja 1955 do 1967.

Maksimalna temperatura zraka se je prvič v letošnjem letu dvignila tudi na Kredarici nad 10°. Znašala je 13,4° (dne 14. maja). Minimalna temperatura pa je znašala -7,2° (dne 20. maja). Majska absolutna ekstrema Kredarice v obdobju 1955-1967 sta: maksimum 14,0° (dne 29. maja 1967), minimum -15,8° (dne 7. maja 1957).

V skupno 13 padavinskih dneh je padlo na Kredarici 86 mm padavin ali 57% normalne vrednosti. Pretežna množina padavin je padla v obliki snega, trikrat pa je vmes tudi že deževalo. Snežna odeja je ležala ves mesec, njena največja debelina je merila 300 cm. Srednja mesečna oblačnost (5,6) se nasproti predhodnemu mesecu ni bistveno spremenila. Heliograf na Kredarici je registriral samo 222 ur sončnega sija, kar je le 48% od maksimalno možnega v mesecu maju.

V JUNIJU 1969

Letošnji junij je bil po vsej Sloveniji nekoliko hladen, saj so bili mesečni temperaturni povprečki pod normalnimi vrednostmi. Temu nasprotno pa so bile temperaturne razmere na Kredarici. Srednja mesečna temperatura je znašala tamkaj 4,4°. Bila je za 0,8° nad povprečkom obdobja 1955-1967. Maksimalna temperatura je znašala 10,0° (dne 16. junija), minimalna pa -5,5° (dne 3. junija). Ustrezna junijska temperaturna ekstrema v obdobju 1955-1967 pa sta: maksimum 16,3° (dne 26. junija 1965), minimum -9,6° (dne 5. junija 1962).

V enaindvajsetih padavinskih dneh je padlo skupno 152 mm padavin, kar je komaj 66% normalne junijske vrednosti. Prevladovala so padavine v obliki dežja, dasi je devetkrat tudi še snežilo. Snežna odeja je ležala 25 dni, njena največja debelina je merila 174 cm.

Srednja mesečna oblačnost (7,6) je bila razmeroma visoka, zato je registriral heliograf le 127 ur sončnega sija, kar je samo 27% od možnega trajanja sončnega sija v mesecu juniju.

F. Bernot

ALPSKI ŠTIRITISOČAKI

Tak naslov je dal svoji knjigi dr. Karl Blodig (Die Viertausender der Alpen), prvi človek, ki je spraval podse vse štiritisočake v Alпах. Umril je l. 1956 v Bregenzu. Po poklicu je bil očesni zdravnik, sicer pa eden najbolj znanih alpinistov s širokim krogom znancev, med katerimi so bili tudi Ludvig Purtscheller, O. E. Meyer, Eduard Whymper in drugi. Lani je Blodigovo knjigo izdal in jo preuredil Hellmut Dumlér, ekstremni alpinist, žurnalista, Hiebelerjev sodelavec pri reviji »Alpinismus«. Knjigo je izdal R. Rother. Obsega 240 strani, 104 slike na umetniškem papirju in 50 risb.

VIŠINSKA FIZIOLOGIJA

Zdaj ima že precejšnje bibliografije. Zato bo UIAA zbrala vse razprave o stvari, ki jo morajo poznati ekspedicije v visoka gorstva. Izšle so v francoskem, nemškem in angleškem, italijanskem, češkem, ruskem in poljskem jeziku. Pa tudi v slovenskem! Razprava je izšla v reviji »Pro medico« l. 1969, napisal pa jo je dr. A. O. Zupančič, patofiziolog, udeleženec naše ekspedicije na Kangbačen. Njegovo razpravo bomo ponatisnili v našem glasilu.

ALTITUDE 1967

Pirenejska alpinistična skupina (Groupe Pyrénéiste de Haute Montagne) izdaja svojo revijo z naslovom »Višina«. Poročali smo že, da jo urejata Jean et Pierre Ravier. Glasilo prinaša predvsem članke o alpinističnih dogodkih v Pirenejih in tehnične beležke o tamkajšnjih vzponih. Izhaja v Bordeauxu.

LA MEIJE 1968

Pred 12 leti je pri Arthaudu v Parizu in v Grenoble izšel vodnik o tej slavni gori. Ocenjevalci pravijo, da je knjiga po

več izdajah dosegla svojo popularnost, svojo dokončno obliko in obseg. Zadnja izdaja obsega vse smeri in vzpone do l. 1966, izšla pa je l. 1968. Avtor znamenitega vodnika je Henri Isselin.

GRENOBLE, PLANINSKA PRESTOLNICA (CAPITALE ALPINE)

Grenoble je našim ljudem dokaj znano mesto. Različne so vezi, ki nas vežejo z njim. Z zadnjo alpiniado je ugled mesta še zrasel. Pod gornjim naslovom je izšel vodnik, ki sta ga o Grenoble napisala Germaine Veyret in Felix Germain, izdala pa ga je založba Arthaud. Obravnavata zgodovino

vino mesta in njegov razvoj do današnjega časa, ponazorjen z izvrstnimi fotografijami.

MINERALOGIJA ZA PLANINCE

V Münchnu in Zurichu je Hellmut Bögel izdal »Knaurs Mineralienbuch«, ki bo prav prišla planincem, če jih količkaj mika svet mineralov, ki jih do zdaj morda poznamo kakih 2000. Bögel je v knjigi strnil obsežno strokovno literaturo v priročnik, v katerem obravnava 100 najvažnejših in najbolj razširjenih mineralov, jih razvršča po njihovem kemičnem sestavu, navaja metode, s katerimi se določajo, podaja zgodovino mineralogije in dodaja vrsto tabel in barvnih slik. Planinski popotnik, ki mu je že zbledela šolska znanost, bo tako knjigo s pridom jemal v roke. Izšla je l. 1968 pri založbi Droemer (Knaurs Nachf.), obsega 28 strani in 256 slik, od tega 156 barvnih.

T. O.

EGIPTOVSKÉ PIRAMIDE so bile že dalj časa cilj nekaterih turistov, pri roki pa je bil tudi vodnik, ki je pritekel gor in dol v neverjetno kratkem času. Zdal je menda ob kruh, kajti egiptovska vlada je že lani prepovedala to puščavsko planinstvo, ker je prišlo do več nesreč.

FUDŽIJAMA (3776 m) je sveta gora, Japonci vsako leto romajo v desetisočih na sveti beli vrh, ki se razgleduje daleč po japonskem arhipelu. Kljub temu pa je na Fudžijamo že tudi prodrli avtomobil. Posadka je vozilo opremila s traktorskimi gumami in dosegla vrh v enem poldnevu.

BOLGARSKA TURISTIČNA ZVEZA ima 800 000 članov v 700 sekcijah, ki združujejo v svoji dejavnosti vrsto športov, med njimi tudi smučanje, planinstvo, alpinizem in jamarstvo. Zveza

ima 130 planinskih koč. Za propagando planinstva v Bolgariji je poskrbela tudi bolgarska pošta. Izdala je serijo znamk s planinskimi motivi v 200 000 kosih. Njeno glasilo »Echo«, ki ga redno prejema tudi naša redakcija, izhaja vsak teden na štirih straneh časopisnega formata.

ŽENSKA ODPRAVA NA HIMALAJSKI SEDEMTISOČAK. Češki »Turista« poroča, da so Indijke in Japonke skupno naskočile doslej še neosvojeni sedemtisočak v Himalaji. Med njimi je bila tudi hčerka Tensinga Norakaya.

V Nepal, poroča isti vir, so ustanovili himalaistično šolo. Vodi jo šerpa Phu Dorje, ki je l. 1965 z uspehom sodeloval v indijski ekspediciji na Everest. Šolo so nastanili v Solo Khumbu. V Dardžilingu je uspešno opravilo himalaistični tečaj 24

Indijk. V tečaju so napravile več zahtevnih vzponov v Himalaji.

MIGDAL AMRAN je vrh v južnem delu puščave Negev v Izraelu, 15 km od egiptovske meje. Jeseni l. 1968 sta vzhodni raz te gore preplezala R. Buchner in Ulrika Endres. Poročilo ne pove, v kakšnih okoliščinah. Znano je, da Izrael pospešuje alpinizem in da se je prijavil za članstvo v UIAA.

CORDILLERA VILCAMOTA je bil cilj potovanja, ki ga je junija 1969 priredil DAV v razpisu programa in cene. Potovanje je trajalo 22 dni. Startali so z letalom iz Luxemburga. Stroški so znašali 3900 DM, torej ca. 12 000 din. Udeležili so se potovanja lahko vsi tisti, ki zmorejo hojo v breg v višini 5000 m – brez tovora. Pogoj je bil, da imajo varno stopinjo in da niso vrtoglavi. Vodja potovanja je v Vilcanoti izbral dva taka vrhova, da so ju udeleženci lahko spravili podse brez derez. Udeleženci so torej za razmeroma majhno ceno spoznali peruanske Ande, visoko planoto, poseljeno z Indijanci, dosedanjim ekspedicijam ne dosti znano. Ker tu ni nobenih hotelov in drugih turističnih naprav, je potovanje vsaj v tem delu imelo značaj ekspedicije. Zato so število udeležencev omejili. 22. junija so odleteli iz Luxemburga, naslednji dan ob 8. so bili že v Limi, nato so še isti dan leteli v Cuzco (3300 m). 24. junija so počivali v Cuzco in se udeležili slavnosti Inti-Raiwi na trdnjavi Sac sayhuan. Od 25. junija do 1. julija so bili na turi, prekoračili so 5000 m visok prelaz (imeli so pri tem na razpolago tudi konje) in se povzpeli na Saliojlo (5339 m) – kdor je to zmožel. 1. julija so počivali, 2. julija so šli na prelaz Campa I. (5000 m) in tu taborili. Sposobnejši so naslednji dan stopili na Campa II. (5445 m). 5. julija so spet počivali, naslednji dan pa so lahko spoznali pragozd ob Amazonki in nemško farmo Capana. 8. julija so odleteli v Cuzco in z železnico dospeli v Machu Picchu, porušeno mesto plemena Inka. Naslednja dva dneva so porabili za ogled trdnjave Inkov v dolini Uru-

bamba, Cuzca in Lime, se kopali na otoku Bahama, 11. julija pa so iz Lime poleteli nazaj v Luxemburg.

Svet je res iz dneva v dan manjši.

DAV (Deutscher Alpenverein) ima 291 sekcij in 228 000 članov. Njegovo skupščino v Passau je pozdravil v imenu vlade minister Goppel (l. 1969 je obiskal Jugoslavijo) in to ne rutinsko, pač pa z občutkom za nove probleme, ki stoje pred planinskimi organizacijami (tako pravi poročilo). Skupščina se je soglasno izrekla zoper žičnico na Watzmann, češ da je treba edinstveno pokrajino okoli Königsseeja zavarovati pred tehničnimi posegi za vse čase. Vladni zastopniki so na skupščini obljubili, da bo planinstvo dobivalo stalno podporo iz proračuna prosvetno-kulturnega ministrstva.

PLEZALSKA SEZONA 1968. Lucien Devies, urednik »Alpinistične kronike« v »La Montagne« pravi, da ga sezona 1968 spominja one iz l. 1948. Junija je bilo lepo vreme, julija je bilo nekaj časa celó zelo toplo. Sredi julija pa je nastopilo v Alpah slabo vreme, ki je s presledkom od 19. do 27. avgusta trajalo do jeseni. Kriva je bila sredozemska in ne atlantska depresija. Zato je bilo slabo vreme po vseh Alpah vse do oktobra. Kljub temu je bilo novih vzponov in velikih ponovitev razmeroma precej. V Mt. Blancu je zabeležil peto ponovitev v severni steni Grand Pilier d'Angle v smeri Bonatti-Gobbi. Čeha Janoš in Mikuš sta 27. julija odšla iz zavetišča la Fourche. Zadnjikrat so ju videli 30. julija, 4. avgusta so ju iskali s helikopterjem pod vodstvom Jeana Franca. Po sledovih so ugotovili, da sta Čeha smer kljub težkim razmeram preplezala. V Aiguille du Midi so novo smer plezali Španci Barcelo, Montolui in Sanchez, desno od Kohlmanove smeri v jugovzhodnem steburu. V Pointe Walker se je 25. avgusta ubil nemški alpinist Kurt Hofmann. Hotel je sam ponoviti uspeh Italijana Gogne, ki je 9. julija 1968 prvi sam preplezal to slovito smer. Mrtvaški prt (Le Linceul) v Grandes Jorasses so 17. do 29. julija preplezali Čehi Blecha, Decka, Bor-

tel in Kanjar. Na greben Hironnelles (Lastovica) so stopili prav tam kot prva plezalca Desmaysin in Flématty.

Kronika poroča o nesreči štirih jugoslovanskih alpinistov na severni strani Col Armand Charlet, ki jih je pri sestopu odnesel plaz. Imen ne navajajo.

Hofmann, ki je našel svoj konec v Pointe Walkerju, je 22. avgusta ponovil švicarsko smer v severni steni Les Courtes.

VERCORS ima v Muraille de Glandasse »binkoštno smer«, ki jo je prvi sam preplezal J. C. Droyer 1. in 2. septembra 1968 v 12 urah čistega plezanja. Smer je za soliste zelo »atleška« in terja uporabo vseh tehničnih sredstev. Droyer pravi, da je bolj zračna kot »smer Pilier« in nič manj mikavna.

DOLOMITSKÉ NOVICE. V južni steni Pic de Cavazes je Reinhold Messner sam prvi preplezal Schubertovo smer, prvi pa ponovil Micheluzzijevo smer v isti steni, oboje maja 1968. Messner je nedvomno eden najuspešnejših mlajših plezalcev, velik posebnost zato, ker se ne uklanja modernim »tehnološkim« plezalnim metodam, kakršne sta na priliko uporabljala Mauro in Minuzzo v južni steni Torre Venezia, ki sta v 300 m stene zabila 200 svetrovcev in 100 navadnih klinov.

V zahodni steni Cima della Busazza sta Aiazzi in Aste levo od Castiglionijske smeri preplezala novo smer. Stena je visoka 800 metrov.

MAROŠKI DOLOMITI, tako pravi goram centralnega Atlasa. Francoski plezalci odkrivajo v njih smeri, ki spominjajo po svoji lepoti, trdni skali in prostemu plezanju na klasične smeri v sosednjih Dolomiti. Tako sta lani Amy in Domenech preplezala severozapadno steno Tigris, raz lhansalènes in severovzhodno steno tega vrha, vse troje V do VI. Višina sten 450 do 800 m.

ČO-OJU, osemstisočak, ki je neolčljivo povezan z avanturo dr. Herberta Tichyja, ima okoli sebe več mikavnih sedemtisočakov. Tudi v njegovo okolico so prodrlle japonske ekspedicije, ki jih leto za letom takorekoč serijsko

prirreajo japonske univerze. Zdej so objavili popravek: Leta 1965 niso prišli na Ngozumpa Ri I. (7806 m), pač pa Ngozumpa Ri II. (7646 m). Oba vrha za naše uho čudnih imen stojita v slemenu, ki se vleče od Čo-Oju do Gvačung Kang. L. 1965 so bili Japonci tudi v ANNAPURNI HIMAL. Vodil jih je Jošimi Jakuši. Ekspedicija je bivala dalj časa pri jezeru Tiličo severno od masiva Annapurna, s katero je l. 1950 Francija odprla zlato dobo himalaizma, Japonci so za cilj vzeli Tiličo Peak (7148 m) v slemenu Grande Barrière, ki veže glavni greben Annapurna Himala z vrhom Nilgiri. Nepal-ska vlada pa jim vzpona na Tiličo ni dovolila. Zato so 18 dni metodično raziskovali okolico jezera Tiličo, kar v jeziku takali pomeni Daljno jezero. Jezero je med najvišjimi na svetu (4850 m) in meseca oktobra že zamrzne. Pred Japonci so ga videli le Francozi l. 1950, Arthur Baumgartner l. 1956, francosko-holandska ekspedicija 1962, geolog dr. T. Hagen in več članov ameriškega Peace Corps.

MT. MC KINLEY ima raz ime-novan po Cassinu iz Lecca na južni strani gore. L. 1967 so Cas-sinovo smer ponovili Japonci in Amerikanci v petih dneh. Amerikanci so odprli tudi novo smer med Cassinovim razom in južnim grebenom in jo imenovali direktno, čeprav pride na greben nekoliko dalj od Cassinove smeri. Za novo smer so potrebovali šest dni.

EL CAPITAN. Sloviti masiv nad Yosemite ima, tako kaže po poročilih, v svojih stenah še dovolj prostora za nove smeri. Zapadno steno sta l. 1967 v štirih dneh zmogla T. M. Herbert in R. Robbins. Ime slednjega že nekaj let srečujemo povsod, kjer se govori o vrhovih ameriškega alpinizma. Na josemitske stene spominja tudi Great White Throne v Zion National parku v Utahu. Severno zapadno steno tega Belega prestola so prvi preplezali l. 1967 Beckey, Callis in Rowell. Plezalski veteran Y. Chouinard pa je s Faintom in Jonesom istega leta prvi preplezal severno steno Assiniboine in severno steno Mt. Edith Cavell. Obe gori spadata v kanadske Rocky Mountains.

AIGUILLE SAINT-EXUPÉRY (2680 metrov) je vrh blizu slavite skupine Fitz Roy. Februarja l. 1968 so na Exupéry prišli Italijani. Vodil jih je Gino Buscaini, spremljali so ga njegova žena Silvia Metzeltin, Candot, Romano in Sinigoj (Šinigoj). Dosegli so ga po smeri 840 m, zabili so 350 klinov, 170 m je bilo čiste umetelne plezarije, 120 m IV, 90 m V, eno mesto je bilo VI. stopnje. Skala je imenitna. Patagonija je že desetletja znano in uspešno torišče italijanskega ekspedicionizma.

141 KOČ IMA CAS (Club Alpin Suisse), v njih pa 7111 ležišč. Koč je torej manj kot pri nas, ležišč pa več, tudi nočitev je več na leto, ca. 200 000. Ležišča so torej izkoriščena skoro 30 dni na leto, kar je za visokogorske kočje zadovoljivo. CAS je imel 1968. leta 49 000 članov v 93 sekcijah.

REFUGE VALLOT, zavetišče na normalni poti na »strehu Evrope«, za katero skrbi sekcija Paris - Chamonix, je lani doživelo manjšo adaptacijo. Vodstvo sekcije pa poudarja, da zavetišča Vallot niso nikoli šteli za izhodišče za vzpone na Mont Blanc, pač pa vedno kot zavetišče za reševalno službo in v sili.

MEDNARODNA EKSPEDICIJA NA SPITZBERGE 1968. Pričakovali bi, da je na Spitzbergih že vse obdelano. Podatki mednarodne ekspedicije, ki so se je udeležili R. Peroni, študent medicine iz Bolzana, R. Schindhelm, nemški študent umetnostne zgodovine, Norvežan R. Simon in Avstrijec dr. H. Walter, pa kažejo, da je tam še nekaj »nove« zemlje. Na 18 vrhovih so razvili evropsko zastavo (13 zvezd na sinjem ozadju) in jih imenovali po znamenitih Evropcih, enega pa krstili z Europa-toppen (Evropski vrh). Ekspedicija sta organizirala južnotirolski in avstrijski AV, razne banke in privatniki. Ekspedicija si je izbrala najvišje vrhove na Spitzbergih in našla novo smer na vrh najvišje vzpetine na Spitzbergih, Newtontoppen, po zapadni steni. Avstrijci pojejo slavo avstrijski opremi, predvsem zračni blazini za bivak, izredno lahki in obenem odpor-

ni. Bili so dva meseca na ekspediciji, pa ni bilo defekta ves čas. Izkazali so se tudi škornji Wellington, oboje produkt firme Semperit. Ekspedicija je prestala polarno neurje in imela od 60 komaj štiri jasne dneve. Med drugim je imela tudi znanstveni cilj - proučevanje malih človeških skupin, problem iz sociologije in socialne psihologije. Načrt za študij je izdelal dr. G. Mikula iz psihološkega inštituta v Gradcu. Raziskava naj bi ugotovila razvoj čustvenih odnosov med člani ekspedicije, ki so se brez vsakega drugega človeškega odnosa sešli v ekstremnih okoliščinah za večtedensko sožitje. Vsakih sedem dni je vsak član ekspedicije svoje tri tovariše kategoriziral in uvrstil po petih vidikih: osebna naklonjenost, alpinistična sposobnost, dober, požrtvovalen tovariš, družabnost, organizatorična sposobnost. Vsi člani ekspedicije so izjavili, da jim to anketiranje ni delalo težav in da je ugodno vplivalo na medsebojne odnose na ekspediciji. Dr. Mikula in dr. Walter bosta ugotovitve raziskave objavila v strokovnih pedagoških glasilih. Dr. Walter je član pedagoškega inštituta v Göttingenu.

DR. EDOUARD WYSS-DUNANT, ugledni švicarski alpinist, znanec mnogih naših alpinistov iz raznih mednarodnih zborovanj, je l. 1968 postal častni predsednik UIAA. To priznanje mu je podelila skupščina UIAA v Londonu l. 1968. Svetovno združenje planinskih organizacij, ki ga je vodil nekaj let, se je pod njegovim vodstvom zelo okrepilo in pridobilo na mednarodnem ugledu. Pred njim ga je dolga leta vodil grof Edmond d'Arcis. Za dr. Wyss-Dunantom je UIAA prevzel spet Švicar, znani himalajec Albert Egger, centralni predsednik CAS.

SMUČARSKESKE NESREČE SE MNOŽE. V Avstriji pomenijo že gospodarski problem zaradi izpada delovnih ur in stroškov za zdravljenje. Nogometna nesreča povprečno zapravi 100 delovnih ur, na smučarsko jih pride dvakrat toliko. 12% smučarskih nesreč pa je težkih, da pride do 500 delovnih ur izpadka. 30% ponesrečenih ima trajne posledice. Vzroki: seveda spet sub-

ektivni, izurjenost, spretnost je na smučeh goovo potrebna celo pri majhni brzini, kaj šele pri današnjem »ekspresnem« smučanju. So pa tudi objektivni vzroki. Ni jih malo: nenadne ovire na progi, kakovost in vrsta snega, smučka oprema. Predvsem pa je vzrok nepazljivost, lahkomišelnost, ki je pri razigranosti sproščena človeka vedno navzoča. Ponavadi deluje pri nesreči več vzrokov, le redko so krive samo vezi. Tudi najmodernejši »marker« ali »antigips« ne more nadomestiti pameti, znanja, kondicije, značaja in sposobnosti. Človek rad verjame talismanu, ker je lahkoveren, preprost in ker ima rad udobje. »Markerji« vseh vrst so nekakšni talismani. Dokler z njimi ni nesreče, so vsi »najboljši«. Gotovo so te naprave zmanjšale nesreče pri začetnikih. To so ugotovile ameriške vojaške smučarske šole na Bavarskem. Pri izurjenih smučarjih, ki vozijo tvegano, pa je narobe, ker zavajajo, češ, saj bo mehanizem sam pomagal, če do česa pride. Pa večkrat ne pomaga. Kriv je pogosto tisti, ki je vez namestil, zagrešil površnost, pa smučar sam, ker vezi ni pregledal, in še kaj. Posebno priporočajo, naj bodo kupci modernih mehanizmov zahtevnejši. Prodajalci in monterji večinoma premalo znajo, proizvajalci pa samo propagirajo, premalo pa poskrbe za pouk o svojih proizvodih.

DR. A. GANSSER je geolog, ki smo ga v tem pregledu pred več leti imenovali in pisali o njegovem delu za himalajsko geologijo. Je redni profesor na katedri za geologijo na tehniški visoki šoli v Zürichu. Angleška »Royal Geographical Society« ga je za njegovo himalajsko geologijo odlikovala s Patron's Medal.

SKIBOB se spričo milijonov smučarjev na svetu za zdaj malo uveljavlja. L. 1912 so bile prvič tekme v tej panogi, zdaj pa vse kaže, da bo skibob »prišel v olimpijske kroge«. Zasmehovanje teh »biciklistov na snegu« je že mimo, na svetu je že mnogo šol za skibob, v kateri poučujejo po avstrijski metodi. Avtor te metode Willi Brenner je zapisal: »Tudi popoln začetnik se

na skibobu lahko spusti po težki progi brez nevarnosti, da bi padel.« Vozilo ima svoje predhodnike npr. iz l. 1892, ko ga je dal patentirati neki ameriški zdravnik. L. 1903 so v Cortini d'Ampezzo ustanovili prvi klub za skibob, po prvi svetovni vojni so v Švici vozili s ski-velo, leta 1922 je tak bicikel dal patentirati amerikanec Slater, vendar so se ti snežni velocipedi uveljavili šele po drugi svetovni vojni. L. 1961 so v Innsbrucku ustanovili mednarodno zvezo za skibob, ki je doslej priredila pet evropskih in eno svetovno prvenstvo. Nekoč so bobiste prezirljivo imenovali vozače z nadomestkom za mercedes, zdaj pa segajo po olimpijski areni. Hitrostni rekord ima Avstrijec Brenner – 164,25 km/h, torej samo 10 m manj na sekundo, kot ga drži na smučeh Di Marco. Skibob se razširja, zanj se že zanima velika industrija, priznala ga je kölnska visoka šola za telesno vzgojo. Skibob po mnenju H. Brinkmanna, predavatelja za zimski šport in alpinistiko, je idealno rekreativno vozilo, nevarno, lahko se ga naučiš, četudi nisi športnik, idealno za starejše ljudi, ki vržejo smuč v kot, uporabno tudi pri zelo slabem snegu, ker ima nizko težišče. Brinkmann sodi, da bi morali vsi državni in družbeni forumi ta šport pospeševati. Tudi skibob pomeni – pot v zimsko naravo.

DESET PADALCEV NA VRHU PIK LENINA (7134 m). Padalsko podjetje na Pik Leninu l. 1968 je terjalo precejšnje znanstvene in športne priprave. Padalce so biološko in medicinsko posebej preskusili, uporabili novo padalsko opremo in nove metode gorske reševalne službe. Vsak padalec je imel s seboj kisikov aparat, ki bi zdržal osemurno nepretrgano uporabo. Vsi so imeli prvovrstno alpinistično opremo, brašno za tri dni, signalne rakete in prvovrstno spalno vrečo. Iz spremnega letala so padalcem odvrgli hrano, toplo obleko in zdravila. Na pristajališču so jih pričakali najboljši alpinisti. Kljub vestni organizaciji je prišlo do težke nesreče. Padalci so skočili iz višine 8000 m. Vse je dobro kazalo, ko je zdajci potegnil hud veter in štiri padalce vrgel stran

od pristajališča v skalni greben. V boju z elementi visoke gorske narave so štiri padalci podlegli preji, preden so prišli do njih reševalci.

Razume se, da je prišlo do javne razprave, ali je tako podjetje smiselno in ali sploh kaj pomeni za osvajanje gora. Viktor Galkin, vodja alpinistične skupine, ki je padalce čakala na vrhu, pravi: Padalce smo alpinistično izurili in bili z njimi na Pamiru. Na višinske razmere so bili privajeni. Alpinizem in padalstvo omogočata nove reševalne metode. Padalski podvig na Pik Leninu pa je imel poleg športnih tudi mnoge praktične naloge. Padalci naj bi bili ugotovili, ali je mogoče na pamiških vrhovih postaviti meteorološke postaje ter postaje za raziskovanje kozmičnih žarkov. Ivan Lisov, predsednik mednarodne padalske komisije, je izjavil: Padalski šport dobiva v kozmični dobi nove poteze. Sovjetski eksperiment na Pamiru je v zvezi z napredkom sovjetskega alpinizma. Ta šport terja dvakrat večji pogum v zraku in na zemlji. Ustreza pa duhu današnjega časa. Eksperiment na Pamiru je bil skok v neznano in pristajanje v neznano. Prvi korak je vedno nevaren, prepričan pa sem, da ima ta šport veliko bodočnost.

Viktor Malkin, zdravnik, pravi, da je padalstvo z medicinskega in biološkega stališča možno. Medicinski znanosti je šlo predvsem zato, ali so bili padalci na Pamiru dovolj adaptirani za skoke v taki višini. Že prvi poskus je odprl nova vprašanja: Koliko časa zdrži adaptacija, kolikšnim naporom so padalci kos, če vzamejo farmakološka sredstva, da bi si povišali odpornost svojega organizma v višinski klimi ipd. Že ta eksperiment je pokazal, da bo na ta vprašanja možno odgovoriti.

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem kamniškim gorskim reševalcem, ki so me s planine Kisovec tako požrtvovalno spravili v dolino.

Ludvik Kleiner
Kamnik, Pot na Poljane 11

Koteks Tabus

import - export
LJUBLJANA

odkupi vse vrste kož, tudi divjadi!

Obiščite našo trgovino visoke mode
»BOUTIQUE«

v poslovni stavbi Miklošičeva c. 5

Pekatete

tradicija -
TESTENINE
kvaliteta

GOSPODARSKO RASTAVIŠČE

15. sejem konfekcije, modnih tkanin, pletenin, usnja, izdelkov usnjarsko predelovalne industrije in raznih modnih artiklov »MODA 1970«
10.—12. aprila 1970

3. mednarodna razstava VARILNE TEHNIKE
8.—12. aprila 1970

9. mednarodni sejem ALPE-ADRIA
9.—17. maja 1970

»SETEX 1970«
Mednarodni vzorčni sejem tkanin in pribora za oblačilno industrijo in trgovino
25.—27. maja 1970

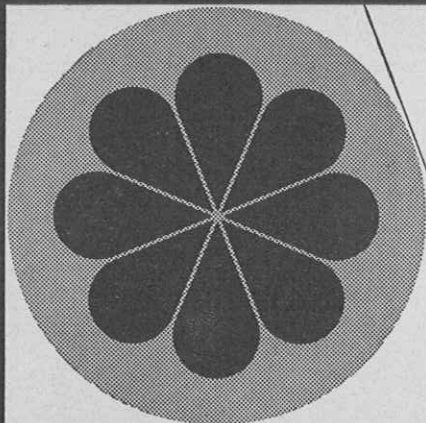
9. mednarodni LESNI SEJEM
6.—14. junija 1970

16. mednarodni sejem vin, žganih pijač, sadnih sokov in opreme
5. specializirani sejem gostinske in turistične opreme

29. avgusta — 6. septembra 1970

17. mednarodna razstava elektronike, telekomunikacij, avtomatizacije in nuklearne tehnike »SODOBNA ELEKTRONIKA«
6.—11. oktobra 1970

GOSPODARSKO RAZSTAVIŠČE
LJUBLJANA

CEDEMONTA

Pomarančni mnogo vitaminski
napitek

Osvežitev
in okrepitev
vsak dan

DALEKOVOD

elektro-gospodarsko podjetje za projektiranje, gradnjo, montažo
in proizvodnjo — ZAGREB, PROLETERSKIH BRIGADA 37

projektira, gradi in montira:

- daljnovode napetosti 220 kV, 110 kV, 50 kV, 30 kV, 15 kV in 10 kV, na jeklenih, betonskih in lesenih stolpih;
- električne mreže nizke napetosti za mestno elektrifikacijo;
- transformatorske postaje 220/110 kV, 110/30 kV, 30/10 kV in drugih napetosti;
- industrijske objekte in nizkogradnje.

Dela izvaja z materialom in opremo, ki jo proizvaja v svojih obratih.

Izdeluje:

- v svoji industrijski proizvodnji vse vrste jeklenih konstrukcij za izgradnjo daljnovodov, transformatorskih postaj in industrijskih ureditev;
- prav tako izdeluje v svojih delavnicah in v kooperaciji obesni (žice) in spojni material za vode in trafopostaje vseh napetosti.

Posebna specializacija:

- polaganje vseh vrst podvodnih in podzemnih kablov.

P U T N I K

JUGOSLOVANSKO TURISTIČNO IN AVTOBUSNO PODJETJE
LJUBLJANA, TRG OF 15 — Telefon 31 15 42, 31 48 89

PUTNIK, filiala Ljubljana organizira izlete, nudi vse usluge od prodaje vseh vrst vozovnic do rezervacij v hotelih v domovini in inozemstvu. Zahtevajte naše programe.

Vse informacije dobite v poslovalnicah v Ljubljani, Mariboru, Slov. Bistrici, G. Radgoni, Št. Ilju in motelu Trebnje.

V MODNI HIŠI V LJUBLJANI IN MARIBORU, NA ODELKIH DAMSKE IN MOŠKE KONFEKCIJE, SI LAHKO OGLEDATE ŠPORTNE MODELE HLAČ, ANORAKOV IN OSTALE GARDEROBE, KI JE POTREBNA ZA ŠPORT IN IZLETE, PO UGODNIH NIZKIH CENAH.

Tovarna dokumentnega in kartnega papirja Radeče pri Zidanem mostu

Telefon: Radeče 81-950, 81-951
Tekoči račun pri NB Laško 5071-601-1030
Brzjavi: Papirnica Radeče
Železniška postaja: Zidani most

PROIZVAJA:

vse vrste brezlesnih papirjev in kartonov, specialne papirje, surovi heliografski in foto papir, paus papir, kartografski, specialni risalni »Radeče«, papirje za filtre itd.

IZDELUJE:

vse vrste kartic za luknjanje v standardni velikosti in tisku.

**PO ŽELJI IZDELUJE KARTICE V POSEBNEM TISKU
V RDEČI, MODRI ALI SIVI BARVI**

VISOKO KVALITETNA
SODOBNO EMBALIRANA

Special

SATURNUS

KOVINSKO PREDELOVALNA INDUSTRIJA
EMBALAŽA – AVTOOPREMA
LJUBLJANA

PROIZVAJA:

Raznovrstno pločevinasto embalažo za prehrabno, kemično in farmacevtsko industrijo iz črne, bele in alu-pločevine.

Artikle široke potrošnje: kuhinjske škatle, pladnje, razpršilce itd.

Dele za avtomobile in bicikle: žaromete vseh vrst in svetilke, zgoščevalke in zvonce.

Elektrotoplotne aparate: kuhalnike, peči in kaloriferje.

Litografirane plošče in eloksirane napisne ploščice.

TVORNICA OLOVNIH I ALUMINIJSKIH PROIZVODA

ZAGREB – KERESTINEC

Komercijala, SAVSKA C. 131

Telefon 517-822

Poštanski pretinac 426

Telex 21-494

Izdeluje:

Aluminijaste izdelke

Aluminijaste konstrukcije

Aluminijaste žaluzije

Aluminijaste karnise

Aluminijaste tube

Aerosol embalaža

Aluminijasti odlitki

Izdelke iz cinka

Cink čašice

Cink anode za zaščito

Cink proti koroziji

Svinčene izdelke

Pločevine

Cevi

Žica

Sifoni in zbiralniki masti

Ventili

Plombe

Svinčene plošče za zaščito

proti koroziji

Izdelke iz kositra

Kositer za spajkanje

Tinol žica

Ležajna kovina

Tiskarske legure

i m p o l

industrija metalnih polizdelkov - slovenska bistrica

proizvaja:

pločevino, trakove, rondele in rondelice,

palice, cevi in profile,

žico, varilno žico in pletene elektro-vodnike,

okna, vrata, fasade in nosilne konstrukcije

iz aluminija in vseh standardnih aluminijaskih zlitin

Ob jubileju – 70-letnici Planinskega društva Kranj iskreno čestita kranjskim planincem kolektiv podjetja

VODOVOD KRANJ

GOZDNO GOSPODARSTVO KRANJ

z gozdnimi obrati Škofja Loka, Preddvor, Tržič ter gradbenim in transportnim obratom obnavlja in vzdržuje gozdove v območju ter prodaja vse vrste gozdnih sortimentov

PLUTAL LJUBLJANA

največji proizvajalec kronskega zapork in aluminijastih navojnih zapork v Jugoslaviji čestita kranjskim planincem ob njihovem jubileju – 70-letnici društva

KOMUNALNI SERVIS KRANJ

MLADINSKA ULICA 1, Telefon št. 22-561
polaga in dobavlja parket in vse vrste plastičnih podov. Izdeluje in prodaja betonske cevi in druge betonske izdelke. Izdeluje betonske in žilindrine votlake za zidavo hiš

Kolektiv

ELEKTRO KRANJ

iskreno čestita Planinskemu društvu Kranj ob 70-letnici društva

PIVOVARNA UNION LJUBLJANA

čestita Planinskemu društvu Kranj ob 70-letnici društva in se priporoča

KMETIJSKO ŽIVILSKI KOMBINAT KRANJ

dobavlja iz proizvodnje obratov:

- OLJARNICA** kvalitetno jedilno olje »CEKIN« in »SPECIAL«, tehnična olja, oljne pogače in krmila
- KLAVNICA** vse vrste in kakovosti svežega mesa, kvalitetne mesne izdelke ter priznane gorenjske specialitete
- MLEKARNA** pasterizirano mleko, smetano, jogurt, skuto ter priznane sire gaudo, tilzit, floro, trapist in čajno maslo
- KMETIJSTVO** jedilni in semenski krompir, vse vrste cvetja in vence
Obiščite naše prodajalne v Kranju, Tržiču in Ljubljani, kjer boste solidno postreženi

INDUSTRIJA BOMBAŽNIH IZDELKOV KRANJ

Povsod zahtevajte naše izdelke, ker so kvalitetni in priznani doma in na tujem
V bogatem asortimanu izdelujemo jacquardske dekorativne tkanine za pregrinjala, zavese, prevleke in prte, jacquard gradle za žimnice in posteljne damaste v pastelnih barvah.

VELETRGOVSKO PODJETJE

Kokra - Kranj

POŠTNA 1

Predstavništvo Beograd, Cara Lazara 15

Uvoz – izvoz
na debelo – na drobno

Metrsko tekstilno blago, izdelki iz vezanih vlaken, umetno usnje, trikotaža, galanterija, pozamenterija, ure, igrače, izdelki iz plastičnih mas

Prodaja na debelo v sodobno urejenih skladiščih v Kranju

Prodaja na drobno v specializiranih prodajalnah v Kranju, Novem Sadu, na Jesenicah, na Bledu, v Tržiču, v Škofji Loki, v Metliki, v Žireh in v Gorenji vasi

Bogata izbira, konkurenčne cene, ugodni dobavni in plačilni pogoji

Kokra-Kranj

